ΧΡΙΣΤΙΑ-
ΝΙΣΜΟΥ ΣΤΟΙΧΕΙΩΣΙΣ,
εἰς τὴν τ̃ παίδων ὠφέλειαν ἑλ-
λησιστὶ καὶ λατινιστὶ ἐκ-
τεθεῖσα.

CHRISTIANÆ
Pietatis prima inſtitutio,
ad uſum Scholarum Græ-
cè & Latinè ſcripta.

LONDINI,
Excudebat M. PARSONS, pro
Societate Stationariorum.
MDCXXXVIII.

26 5 1915

ΤΩ ΕΠ' ΕΥ-

ΣΕΒΕΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ

καὶ πάσῃ ἀρετῇ εὐδοκιμωτάτῳ
τῷ θείῳ λόγου κήρυκι, Ἀλεξ-
άνδρῳ τῷ Νείλου, εὐ-
δαιμόνως διαζῆν.

ΗΠΑΛΑΙΑ ἐκκλησία, ὦ
τοῖς τῆδ' ἀποστόλων διελ-
ηλυθόσι χρόνοις, ἐν ᾗ ἄν-
δρες θεόπαιδες τὰ ἀποστολι-
κῆς ἰχάδωσι διδασκαλίας,
ὡς λαμπῆρες τὸ οἰκουμέ-
της διέτρεφαν, σεμνὴ οὐδὲν ἧττον τοσαύτην
ἐπιμέλειαν καὶ σπουδὴν ἐποιήσατο, ὅπως πο-
λὺ τὸ τῆδε παίδων καλὴν καὶ σπουδαίαν ἀ-
γωγὴν· ἀ γὰρ μόνον τοὺς ἐκ τῆ φιλοσο-
φίας εὐδοκιμοῦντας συγγραφεῖς τοῖς παισὶ
προσομιλεῖν ἐχρῆν, οἷον Πλάτωνα καὶ Ἀριστο-
τέλη, καὶ τοὺς λοιπὺς τῆδε παρ' ἕλλησι σο-
φοῦς, ἀλλὰ καὶ πολὺ μᾶλλον τοὺς θεο-
δότους καὶ θεοπνεύστους γραφὰς ἐπαΐδευσεν
αὐτοὺς, δι' ὧν ἄλλο τι πολὺ χρεῖττον
καὶ θεότιμον τ' σοφίας εἰδῶ μανθάνοιεν.
καὶ τίς οὐκ ἂν εἰκότως ἐπαινέσῃ καὶ ἀγ-

κομιάσῃ τὸ ἀρχαῖον τοῦτο τῆς αἰώνος
ἐκείνου ἐθος καὶ ὀπτάδευμα, ἐὰν τὸ τ
γενόμενον ἐν τῷ ὄρει θεὸν ἐνδημῆται καὶ
ἢ ἐν τῷ ὑστέρῳ παραλελεῖφθαι αὐτὸ μι
μᾶλλον καὶ ὀλίγα δεῖν, ἀνήκεστον ζημίαν
λογίζηται; ἦσαν γὰρ καὶ ἐκείνης τοῦ
χρόνους πηγὲς ἐν ἑκάστῃ παροικίᾳ λεγο
μένῃ, εἵπερ τοὺς παῖδας τῷ τῆς πίστεω
Χριστιανικῆς στοιχείωσιν ἀκριβῶς διδάσ
κοντες, καὶ κατηχοῦντες περὶ τῶν κατη
χήσεων μόνον πεπόνηνται, ὅθεν καὶ κατη
χηταὶ ἢ κατηχῆσαι θεσπιῳδεύθησαν. τοι
οὗτον γὰρ γεγονέναι τὸ ἐν τοῖς μάλιστα πε
ριβλεπτὸν καὶ λαμπρὸν τὸ μέγαν Ὠριγένη, ἐ
τῆς τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐπωνύμου πα
Αἰγυπτίοις πόλει ὁ Εὐσέβιος ἐν τῷ ἑ
τῳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας μαρτυρῆ
Ἀλλ' ἐπεὶ θεσπελθόντων τῆς χρόνων εἰ τ
τῆς ἐκκλησιῶν θεσπασίαν πεπιστευμένοι
σθεὶ τὴν τῆς νέων παίδευσιν ἀμελῶς ἐ
χειν ἤρξαντο, θεσιόντος ἀεὶ καὶ ἑρπόντος
τοῦ κακοῦ, ὃς τέλει ἡλύμη τὰ πασῶν ἀ
κμαιοτάτην διέφθειρε, χαλεπόν τινα σκότ
τῷ κόσμῳ ἐπιβήσασα, τυφλοῖσι τὴν τῆς φ
φῶν ἄγνοιαν. καὶ τοῦτο μὲν τῶν κακῶν πάν
των βαρυτάτου καὶ οἰκτροτάτου ὄντος ἀλ
ποι μάλιστα μὲν γεγόνασιν οἱ πεπιβόητοι
ἐκεῖνοι τῆς Ὁμήρου ὀπισκοποι, οἱ Παπία
ὠνομασμένοι, ὅσπερ πασῶν τῆς δὴ ὅλ
τοῦ κόσμου ἐκκλησιῶν καταχωρεύειν θ
λοιμούμενοι, παντοδαπῶν ἐράνησαν
ὅπου τὰ παρεισφωύτων τῆς ἐκκλησίαν φαύ
λων ἐξευρεταὶ καὶ ἀρχηγοί. ἐκεῖνοι γὰ

τ ἐκκλησίας τυραννουμένας ὡμότερόν γε τὴν πάλαι τεθρυλλημένων τυράννων, ἀλλὰ τι πολλὰ δεινὰ καὶ οἰκτρὰ ἐπήγαγον ἔθη περὶ τὴ τοῦ Θεοῦ λατρείαν, καὶ δὴ τὸ παλαιὸν ἐκεῖνο ἔθος, ὃ ἀρχόμενοι ἐμνήσθημεν, ὅλως ἀνήρηται, ὥστε μηδὲ λείψανά τινα αὐτοῦ σώζεσθαι· καὶ ὅσα μὲ ἐντεῦθεν ἕπεται καλὰ, ἀμήχανον ἂν εἴη σύμπαντα λέγειν, ἀλλ' οὐδὲ ἐννοεῖν μὴ δακρύοντας. Τίς γὰρ ὅστις οὐ δικαίως μισεῖ τὴν πόλιν αὐτὴν, δηλαδὴ τὴν πνευματικῶς Βαβυλῶνα λεγομένην, ἢ τοσούτων ἡμᾶς ἀγαθῶν ἀπεστέρησεν, ὅσων καὶ ἐννοῖα φέλαβεῖν ἀδυνάτον, καὶ κακοῖς περιέβαλεν οὕτω χαλεποῖς καὶ μεγάλοις, ὥστε καὶ τὸ ἀλόγων ζώων κάκιον πολὺ φέρεσθαι ἡμᾶς· εἰ γὰρ ὁ Θεὸς τὸ καταρχὰς ἔπλασε, καὶ ἐκεῖνα ὁμοίους ἐποίησεν ἡμᾶς, ὅπως αὐτὸ ἡμεῖς ἀληθῶς καὶ εὐσεβῶς διεκρινόμεθα καὶ αὐτῷ λατρεύομεν, πῶς οὐκ ἐσμὲν τοῦ θείου φαυλότεροι, εἰ μὴ φεάτωμεν ἐφ' ὃ ὑπ' ἐκείνου πρῶτον ἐκτίσθημεν; ἐκεῖνα γὰ τὰ λόγου μὴ κοινωνοῦντα ζῶα τῇ φυσικῇ ἐπακολουθοῦντα ὁρμῇ, τὸ ἴδιον αὐτῆς ἔργον ἕκαστα πράττει κατὰ τὸ τεταγμένον αὐτοῖς ὑπὸ Θεοῦ νόμιμον· πῶς οὖν οὐκ ἐλεεινὸς, μᾶλλον δὲ ἄθλιος ὁ ἄνθρωπος, ὁ τῶν βοσκημάτων καὶ ζώων τετραπόδων ἠπιώμενος, ὧν ὁ Θεὸς τὸ κύριον καλέσησιν αὐτόν; ἀμήχανον δὲ μὴ ἠπιάδαι, ἐὰν μὴ τι δέονται ἢ ποιῇ, ἢ ἀγνοῇ. πόθεν δὲ δικαίως ἂν γινώσκειν

πῶν γνησίαν καὶ ἀκίβδηλον τὴν Θεῦ θρησκείαν, δι' ἧς μάλιστα φαινόμεθα πῶν πρὸς τὰ ἄλογα κοινωνίαν διαφεύγοντες εἰ μὴ ἐκ τῶν ἱερῶν γραφῶν τὸν κατ' ἐξοχὴν βιβλίων λεγομένων; ὥσπερ γὰρ τοὺς τὸν ἥλιον μὴ ὁρῶντας ἀδύνατον ὀρθὰ βαδίζειν, οὕτω καὶ ἀνάγκη πᾶν μὴ βλέποντας πρὸς τὰς τῶν θείων γραφῶν ἀκτῖνας πρὸς πῶν τὴν τοῦ Θεοῦ λαλιὰν καὶ πημὼν αἴσχιστα ἁμαρτάνειν. ὅτι μὲν οὖν πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις, μάλιστα δὲ τοῖς Χριστιανοῖς ὀνομαζομένοις πρόσκειται τὸν Θεὸν ὀρθῶς καὶ πρεπόντως σέβεσθαι, καὶ ὅπως ἂν τοῦτο ποιεῖν ἀδυσώπητον τοῖς ἀγίας γραφὰς ἀγνοοῦσιν, ἱκανῶς ἔμοιγε δοκοῦσι λελογίσθαι. κελεύει δὲ ὁ θεσπέσιος Πέτρος ἑτοίμους εἶναι πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦντι βουλομένῳ λόγον τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος, ἵνα μὴ λανθανώμεν τοῦ Χριστοῦ μαθηταὶ ὄντες. ἐπειδὴ γοῦν οὕτω καλῶς ἦχθαι ἕκαστον τῇ εὐσεβείᾳ πρόσκειται, ὥστε δυνάσθαι εὐχερῶς πρὸς τὰ ἐρωτηθέντα ἀποκρίνεσθαι, ἀνάγκη αὐτὸν εὐθὺς ἐκ νέων τὰ ἱερὰ πεπαιδεῦσθαι λόγια. τοῦτο γὰρ οἱ παλαιοὶ ἐκεῖνοι ἄνδρες, ὧν ἄνω ἐμνημόνευσα, εὖ εἰδότες, ὅτι σφόδρα τὴν παίδων νουθεσίας καὶ κατηχήσεως ἐπεμελοῦντο, μηδὲν αὐτῆς οἰόμενοι μεῖζον καὶ ἀναγκαιότερον εἶναι. καὶ ἡμῖν δὲ ταὐτὸ ποιητέον νῦν, καὶ τὴν ἐκείνων φιλοπονίαν καὶ ἐπιμέλειαν μιμητέον, τοῦτο δὴ τὴν ἀμέλειαν καὶ ῥᾳθυμίαν φευκτέον, ὅπως τοῖς πᾶσι τὴν φύσιν

πάσων περφέρεσθαι διδασκάλων, καλοὺς καὶ παιδικοὺς χαρισαμένους ἀπαθείξωμεν ἀντ' ἀμαθῶν καὶ ἀπαιδεύτων ἰδιωτῶν, καὶ ὀλίγον τὰ ἄλογα τῶν ζώων ὑπεραιρόντων. Τούτων μὲν οὕτως ἐχόντων, μεγίστας εὐλόγως χάριτας ὀφείλομέν σοι ἅπαντες, ὦ ἄνερ εὐσεβέστατε, ὅτι τοσαύτην εἰσηνέγκας παιδείαν περὶ τὴν ὀρθὴν τῆς παίδων ἀγωγῆς, ὅσην οὐκ οἶδ' εἴ τις ἄλλος ἢ τῶν παλαιῶν ὀνομαστῶν ἀνδρῶν, ἢ καὶ τῆς καθ' ἡμετέρους χρόνους ἐν τοῖς τῆς εὐσεβείας ἀγῶσι διαπρεψάντων. ἄλλοι μὲν γὰρ ἢ οὐδὲν ὅλως συνέγραψαν, ἢ ἃ πολλοὶ κοινῶς ὠφεληθῶσιν, ἢ τοιαῦτα ἐξεδωκαν συγγράμματα, οἷα τελείοις ἀνδράσι μᾶλλον ἢ τοῖς παισὶ συμφέρειν. ἀλλὰ σὺ τῆς ἀπαλῶν παίδων φρενὸς, ὧν αἱ μαλακαὶ φρένες τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς εὐσεβῶν παιδευμάτων δεκτικώτατα πεφύκασι, μάλιστα καὶ πλεῖστα πεπόνηκας ὑπὲρ αὐτῆς, πολλοὺς βίβλους εἰς τὴν ἐκείνων ὠφελείαν ἐκδεδωκὼς, καὶ πολλὰ γράμματα ἀνηλωκὼς, καὶ ἄλλα πάμπολλα πεφροντικὼς δι' ὧν πρὸς τὴν ἀληθινὴν λατρείαν καὶ εὐσέβειαν ἐπαιδεύθησαν εὐθὺς ἐκ νηπίων. ἐγὼ δὲ τῶν ὑπό σου ῥωμαΐζει ἀπηκριβωμένων κατηχισμῶν, ἀριθμῷ πεισθεὶς ὄντων, καὶ ταῖς τῶν παίδων ἡλικίαις πρεπωδεστάτων· δύο μὲν ἤδη καὶ πρότερον εἰς τὴν ἑλληνικὴν διάλεκτον μετεβίβασα, καὶ νῦν ὁ τρίτος ἑλληνικὸς

μεθερμηνευθέντα σοι προσφέρω, ἐξ ὧν οἱ παῖδες ἀγαθῶν τυγχάντες διδασκάλων, τὰ πρέποντα ταῦτα μανθάνοιεν ἄν, ὅπλον τὸ Χριστιανίζειν, καὶ λαπνίζειν, καὶ ἑλληνίζειν. εἰδὼν δέ ἔτω μοι πρεσβῆς ἀξιον ἐφαίνετο, ὡς σοὶ πρεπὶ τὴν πρόκρισιν τῶν παίδων ἀγωγὴν ποιουμένῳ συμπράττειν καὶ συνεργεῖν ὅσον δυνατὸς ἦν. ἐλπίζω δὲ καὶ πάνυ πάντοθεν ἀξιέπαινον ἅπασι δόξειν τὴν προθυμίαν τὴν ἐμὴν τῇ ὁπλείστους ὠφελεῖν τὰ ὀρθῆς καὶ τοῖς Χριστιανοῖς προσηκούσης παιδεύσεως στοχαζομένων. Λέγω δέ σου τὰ προσφωνηθέντα τῷ σῷ ὀνόματι τὰ ἑλληνικὴν ἑρμηνείαν τῶν ὑπό σε λατίνοις γραφέντων, ἀμιθοῦς καὶ φιλικῆς ἀξιῶν τὰ ἀποδοχῆς. καὶ τῷ Θεῷ εὔχομαι βίον μακρὸν καὶ μακάριον σοι ὑπάρξαι, ὅπως πολλὰ ἔτη ὁρῶν ἀγαθὰ πάντας ἀνθρώπους διατιλῇς, καὶ τελευτῶν τὰ ἐρανίου βασιλείας σοὶ χείσῳ, καὶ ὅλῳ τῷ τῶν ἁγίων χορῷ ὑπολαύῃς. Ἐρρῶσθαι. Ἔτει ἀπὸ τῆς θεογονίας ͵ϛ. ϡ. ο. ι.

Ἱερεμ. Οὐϊτυχ. ἐπ. ὁ σὸς πρὸς μηδὲν ἀνεψιός.

REVERENDISSIMIS in CHRISTO Patribus ac Dominis, *Matthæo* Archiepiscopo Cantuariensi, *Edmundo* Archiepiscopo Eboracensi, *Edwino* Episcopo Londinensi, aliisq; reverendis Patribus, Episcopis Ecclesiæ Anglicanæ, vigilantissimis fidelissimisque Pastoribus.

QVum seculi hujus ad interitum jam ruentiù, mores perditos, & corruptelis omnibus depravatissimos, non sine acerbissimo animi dolore, mecum sæpè considero: animadvertamq; diuturnam peccandi consuetudinem hominum mentibus quasi callum quoddam ita obduxisse, ut neque virtutibus præmia, neque supplicia vitiis sempiterna, divinis proposita legibus, ullam

lam jam vim vel ad cohortandum, vel ad deterrendum habere videantur: in eam tandem cogitationem venio, ut aut nullam prorsùs fieri ostendi fore aliquando melius, aut si qua est etiam nunc reliqua, eam in sancta puritia atque ineuntis adolescentiæ institutione & disciplina omninò repositam esse existimem. Nam teneri illi & flexibiles animi, non solùm quocunque torqueas trahásue, sed quocunque etiam vel leniter ducas, sequentur, atque ut voles flecti, arbitrióque fingi possunt: & quia sunt ab omni hactenùs scelere vacui atque integri, nonnihil in illis loci salutaribus adhuc monitis consiliisq; patet. Quæ cogitatio, patres in Christo reverendissimi, in eam me mentem impulit, ut ad primam illam Christianæ pietatis institutionem puerilem Latinè scribendam me applicarem: eámque variis tractatam modis, hoc quidem libello verbis tantummodo necessariis & propriis breviter comprehenderem: altero verò libro, eandem

eandem aliis verbis luculentioribus & pluribus copiosè explicarem: ut & illi, qui brevitati student, & qui ubertate etiam orationis delectantur, ad sua utrique ingenia sensusq; apta & accommodata invenientes, voluptate aliqua ad legendum invitarentur. Curæ etiam mihi magnæ fuit, ut brevitate usus, planè tamen & perspicuè dicerem: & in illa rursus ubertate ne insolentiùs copia abuterer. Quum enim Latinè vel intelligere in aliqua laude, loqui etiam in magna poni soleat, támque multi ejus linguæ studio inflammentur, pueríque ob eam causam doctis hominibus in disciplinam tradantur, hanc oblatam occasionem putavi, qua interea etiam dum aliud agunt, vera pietas, quæ est ante omnia expetenda, tenellis mentibus instillaretur. Quum verò multos valdè pœniteat ita se pueros latinè didicisse, ut cum loqui ea lingua, aut scribere velint, sibi ipsi plerumque diffidant, ut ea molestia, quæ me etiam, non tam mea tamen, quàm illorum,

quos

quos aliquando instituì, causa, sa-
sanè ac graviter torsit, alios libera-
rem, diligentiam, quantã potui ma-
ximam, adhibui, ut emendata esse
oratio & pura: & neque in simpli-
cibus verbis, quod non esset latinum,
neque in conjunctis, quod non esset
consequens, jure vituperaretur.
Nam quæ verba per religionem mu-
tare non licet, ea sunt in fine majo-
ris libri notata. Has institutiones
latinè à me scriptas, amici duo mei,
homines docti, alter in sermonẽ vul-
garem nostrum, ut omnibus scilicet
essent cõmunes, alter in studiosorum
gratiam, Græcè etiam converterunt.
Omnibus quidem nobis mens eadem,
idem erat propositum, ut quamplu-
rimis videlicet plurimùm prodesse
eniteremur. Undè enim potiùs An-
glicè primùm legere discent pueri
nostri, quàm ex libello, qui pietate
etiam teneros interim animos im-
buat? Et reverà si quisquam, vel
puer, vel adolescens, ista Anglicè
reddita diligenter legat, præterquam
quòd Christiana religionis summam

dilu-

dilucidè explicatam, & intelligere facilè, et ediscere etiam si velit, haud difficulter possit, quod est certè in lucro vel maximè ponendum: eadem etiam opera sermonem vulgarem nostrum & pronuntiare rectius, & scribere emendatiùs addiscet: quod commodum aspernandum non esse, ex multorum sermonem Anglicum loquendi scribendique vitiosa, atque corrupta consuetudine, ipsa propemodum est luce clarius. Iam verò undè potiùs ordientur prudentes & pij doctores prima latinè loquendi elementa pueris tradere, quàm à pio aliquo, parvóque, & facili latino libello, cujus sententiam, ut Anglicè jam anteà lecti, teneant? Hoc verò libello semel perlecto, pueri, qui aliquo Latinè loquendi studio teneri jam incipient, quæ angusto sermonis genere contracta priùs legerant, ad eadem etiam oratione copiosa uberiùs & fusiùs, alióque exprimendi atque eloquendi genere explicata cognoscendum, sua sponte, sine monitoris præcepto festinabunt, atque

ita

ita partim recognoscentes, partim etiam discentes, rerum pariter optimarum memoriam renovabunt, & verborum etiam novitate delectabuntur. Deinde postquam istis diligenter legendis, atque inter se comparandis, aliquos jam in lingua latina progressus fecerint ut certè facient: haud minore jam eadem etiam Græcè scripta legendi cupiditate ardebunt: ut illis discendi, præceptoribusque docendi, non labor jam, sed voluptas sit futura. Hac ratio docendi discendique, & res eadem aliis atque aliis verbis, quam maximè fieri possit lectis, explicandi, Græcaque cum Latinis conjungendi, M. Ciceroni visa est aptissima esse atque utilissima adolescentibus, in quibus ubertatem se effere voluit. Hac ille ratione eam Latini, & Græci etiam sermonis copiam, varietatem, facultatem, facilitatem, proprietatem, elegantiam, quibus longè multumque cæteris omnibus omnium ætatum hominibus antecellit, [illegible] & adepti sunt.

De Orat. & multis aliis locis.

Et

Et ut eò aliquando perveniam, quò maximè & directò hoc meum spectat institutum, non tantum iuventus nostra assiduis istis animorum, ingeniorum, linguarum exercitationibus, à prima pueritia ad ineuntem usque progredientémque adolescentiam assuefacta, à desidia malorum omnium matre arcebitur: verumetiam Christiana pietas, quæ est virtutum omnium fundamentum, eisdem occasionibus totiès repetita altissimas in teneris illorum animis radices aget: quæ mirificè etiam confirmabitur, si vel sua ipsi voluntate, vel præceptorum monitis diligenter exquirent, quæ sunt in istis institutionibus de pietate nostra tradita, quibus ea sacrarum literarum fundamentis nitantur. Quod ut sine ullo penè labore tadióve præstare possint, appositæ ubique in conspectu notæ facilem ipsis compendiariámque viam ostendunt. Fieri verò non potest, quin

quin de tremenda Divini numinis
Majestate, potentia, justitia, e
jusque rursum paterna in suos p
Christum bonitate, benignitate
beneficentia, & de tota Religi
one Christiana, assiduè audienda
legendo, repetendo, meditando, e
ætate, quæ est ad optima quæqu
opportunissima, fieri, inquam, ne
potest, quin & Dei metum atqu
reverentiam (quæ jam ex hoc mun
do penè profligata esse videtur)
ejúsque etiam amorem, atque ill
placendi, vitæque cum virtute de
genda studium, in animis, ocu
lis, atque animis suis ita penitùs
defigant, ut nulla unquam vi la
befactari, aut oblivione delet
posse confidam. Hæc est summa
consilij mei, hæc me ratio impu
lit, ut laborem mihi non neces
rium, studiosis adolescentibus, u
spero, utilem susciperem. Hujus
ut omnis mei otij, pariter atqu
negotij rationem vobis reddendam
esse existimavi Patres in Christ
reve

reverendiſsimi, quorum ego pietatem, ſapientiam, doctrinam, authoritatem, ut debeo, plurimi facio, benevolentiáque, & grata memoria, atque honore meritò proſequor.

Veſtri ſtudioſiſſimus
obſervantiſſimúſq;,

ALEX. NOVVELLVS.

Διδάσκαλος. Μαθητής.

Δ. Ποίας εἰ θρησκείας ὦ παῖ;

Μ. Τῆς αὐτῆς θρησκείας εἰμί, ἧς χριστὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν, διδάσκαλος ἦν ὅδεν χριστιανὸς ὠνομάσθαι, καὶ πίστεισμοι ἀτενῶς πιστὸς εἶναι.

Δ. Τίς ὄζιν ἡ χριστιανικὴ εὐσέβεια;

Μ. Ἡ χριστιανικὴ εὐσέβεια ὄζι τὸ τὸν θεὸν ἀγίως τιμᾶν, καὶ τοῖς νόμοις αὐτοῦ πείθεσθαι.

Δ. Πόθεν δεῖ μανθάνειν ἡμᾶς αὐτά;

Μ. Ἐκ τοῦ θείου λόγου, ὥσπερ τοῖς τε παλαιοῖς τε καὶ καινῆς διαθήκης βιβλίοις ἐμπεριέχεται.

Δ. Διὰ τί δὲ θεόν λόγον τὴν καινὴν διαθήκην ὀνομάσαν πρεσβύτεις;

Μ. Ὅτι τελείως καὶ ἀμετακινήτως σωτηρίαν ἡμᾶς ὀρέγεσθαι καὶ πάντων ἔργων ἀπέχεσθαι ὁ θεὸς βούλεται καὶ ἀπὸ ταύτης μὲν τοῦ θεοῦ βουλήσεως οὐ δέμις ἐκκλίνειν.

Δ. Πῶς δοῖ τ' ἂν εἴημεν γνῶναι τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, τὸ διδασκόμενον ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ;

Μ. Σωφρόνως αὐτὸν ἀναγινώσκοντες, καὶ μελετῶντες, ἢ καὶ ἄλλων ἀναγινωσκόντων, καὶ εἰλικρινῶς ἐμμένοντες αὐτὸν ἀκούοντες.

Δ. Μῶν ἀρκεῖ τοῦτο;

Μ. Ἐπειδὴ οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων δι' ἑ

Magister. *Auditor.*

Mag. NArra mihi, mi fili, quam religionem colas.

Au. Eandem illam, quam Christus Servator noster docuit, unde Christianus nominor, & ita revera me esse confido. Act. 11. 26.

M. *Quænam est Christiana pietas?*

A. Pietas Christiana est divini numinis sancta veneratio, & obtemperatio legibus illius. Math. 4. 10. Ioh. 4. 24.

M. *Vnde est ejus intelligentia capienda?*

A. Ex verbo Dei, quod veteris noviq; Testamenti libris explicatur. Ioh. 5. 39. Act. 17. 11. 2 Tim. 3. 15. 16. 17.

M. *Cur verbum Dei vocabulo Testamenti nominatur?*

A. Quia divina voluntas de rebus expetendis fugiendisque in eo perfectè atque immutabiliter continetur, à qua ullam in partem non est deflectendum. Gal. 3. 15. 17. Ioh. 4. 25. Gal. 1. 8. 9. Deut. 4. 2. Esa. 3. 21.

M. *Qua ratione modoq; divinæ voluntatis in ejus verbo explicatæ perquirenda est cognitio?*

A. Assidua divini verbi lectione atq; meditatione, aut attenta ejus ab aliis lecti, puréque, explicati auditione. Ioh. 5. 39. Act. 17. 11.

M. *Satin' id est?*

A. Quia mortalium nemo divinæ sapientiæ 1 Cor. 1. 21.

τ ἰδίας ἀγχινοίας ἢ φιλοπονίας, ἀλ
του τ τῦ Θεῦ σοφίαν ἐν τῷ αὐτῷ λη
κεκρυμμένην εἰδέναι, ἀπιδείας χ
πνρος τῷ Θεῷ ἔυχεσθαι ὀφείλομεν,
τὸ λόγιν αὐτῦ γνῶσιν χ πίστιν, ἅμα
χ σοφράνα τινα διάθυμίαν τὸ πρ
ματι αὐτῦ ἐν ἑκάστῳ ἐνδηλωθήνη
κούειν τ ἡμετέραις διανοίαις διὰ τῦ
γίν πνεύμα τ αὐτῦ ἐμπιεῖν.

Δ. Τίνα ὅτι τὰ τῦ θείν λόγιν μέρ
τὰ κύρια;

Μ. Ο Νόμ, χ τὸ Εὐαγγέλιον.

Δ. Τί διαφέρει ταῦτα ἀλλήλων;

Μ. Ο νόμος ἡμᾶς περὶ ἁπάντα πα
λεύει, ὅσα ἢ περὶ τὴν τῦ Θεῦ λατρείαν
ἢ τὴν πρὸς πλησίον ἀγάπην τείνει, κ
ἡμᾶς διηνεκῶς αὐτὰ ἀποτελεῖν κελεύ
τοῖς τ νόμον φυλάττουσι ζωὴν αἰώνιν
ἐπαγγελλόμ, τοῖς δὲ παραβαίνουσιν α
τὸν θάνατον ἀπειλήσας αἰώνιον.

Δ. Τὸ δ Εὐαγγέλιον τί;

Μ. Τὸ Εὐαγγέλιον ἡμῖν βεβαιοῦ τ
Θεὸν διὰ πίστεως εἰς Χριστὸν τοῖς εἰς τ
νόμον ἡμαρτηκόσιν ἵλεων χ εὐμενῆ ἵ
σεσθαι, ὅσοι γε ἐπὶ τῇ παρακρῦσαι αὐτ
λυπῶν τι χ τ ἑαυτῶν βόπον ἐπανορ
θοῦν πειρῶν τι.

Δ. Ἡ ἀληθινὴ θρησκεία πόσα μέρη
ἔχει;

Μ. Ἡ μὲν θρησκεία παραπλησίως τῷ
θείῳ λόγῳ, ἀφ' ὗ ὥσπερ ἀπό τινος
πηγῆς ἀπορρεῖ, δύο ἔχει μέρη.

Δ. Τὰ ποῖα;

Μ. Τὰ

ſcientiæ in ejus verbo reconditæ ſcientiam ingenio induſtriáque ſuapte conſequi poſſit, à Deo precari ſedulò vehementérq; debemus, ut per Spiritum ſanctum ſuum mentes noſtras ſacri verbi ſui cognitione fideque, & voluntati ipſius in eodem illuſtratæ parendi ſtudio ardenti imbuere velit. 1 Cor. 3. 7. Pſal. 119. 33. 34. 35. Ioh. 16. 13.

M. *Quæ ſunt divini verbi partes præcipuæ?*

A. Lex & Evangelium. Ioh. 1. 17.

M. *Hæc duo alterum ab altero quomodo ſecernuntur?* Luc. 16. 16. Acts 13. 39. Rom 6. 14, 14

A. Lex ad omne nos officii munus inſtruit, tam pietatis erga Deum, quàm charitatis in proximum, utque utriq; illud præſtemus ſummo ſtudio præcipit: & Legi parentibus vitam promittens ſempiternam, æternam mortem ejus ruptoribus minitatur. Math 22. 37, 38, 39, 40. Luc. 10. 27, 28. Rom 10 5. Gal. 3. 10.

M. *Euangelium verò quid?*

A. Euangelium nobis confirmat, Deum per fidem in Chriſtum illis, qui contra legem commiſerunt, miſericordem ſe præbiturum, ignoturumque, modo animi dolore, quòd eum offenderint, afficiantur, & ſeipſos reprehendentes corrigere atque emendare ſtudeant. Marc. 1. 15. Luc 5. 32. Ioh. 1. 17. Act. 2. 38, 39. & 13. 38 39. Rom. 1. 5. 16. & 6. 14. 15.

M. *Quot partibus conſtat vera religio?*

A. Religio perinde ac verbum Dei, ex quo, tanquam ex fonte profluit, duas habet partes.

M. *Quænam illæ ſunt?*

A. Obe-

Μ. Υπαχολω̃, ἣν ὁ νόμ☉ προστά
χ̀ Πίστιν, ἣν τὸ Εὐαγγέλιον ἀξιεῖ.

Δ. Βούλομαι δὲ πρὸς μείζω σαφη
αν εἰς πλείω μυσέα διαιρῆς τ̀ θρησκείαν

Μ. Δοκῶ μοι οὐκ ἀλόγως διῃρῆσθαι
τέτταρα ταῦθ' ὡς τὰ ἐξαίρετα τ̀ ἀλ
θοῦς θρησκείας μέρη καταλέγειν, τ̀ Τ
χολω̃ δηλαδὴ, χ̀ τ̀ Πίστιν, χ̀ τ̀ Πρ
ευχλω̃, χ̀ τὰ Μυσήρια.

Δ. Ἀγε δὴ, ταῦθ' ἡμεῖς ἑξῆς ὡς κὴ
ται, ἐξετάσωμεν. Ἐπειδὴ οὖν τ̀ χ
σίαν χ̀ ἀληθινὼ̃ ὑπαχολω̃, ἣ πρὸς
μέρ☉ ὄζι, πρὸς τ̀ τοῦ θείου νόμου κρί
να σαθμίζειν χρὴ, ἀνάγκη ὄζι πρῶτ
εἰδέναι πίαν πρὸ τοῦ νόμου διάνοιαν
χων πυγχάνεις.

Μ. Τὸν μ̀ νόμον δυσὶ πλαξὶν ἐγ
χαραττόμενον, τελεσπάτῳ δικαιοσυ
σάθμῳ εἶναι ὑγοῦμαι, πρὸς πᾶσα κ
καλὰ, χ̀ ἀπαγορεύοντα τὰ ναντία.

Δ. Ἡ πρότερα πλὰξ τίνα πεπίλη
φεν;

Μ. Τὰ ὀφλήματα τῷ Θεῷ τ̀ ἐυσ
βείας ἔργα· ἣ πεπίχνται αἱ πρῶτ
τέσσαρες ἐντολαί.

Δ. Ἡ δευτέρα τί διδάσκει;

Μ. Πρὸς ἀγάπην χ̀ τὰ εἰς ἀλλήλ
καθήκοντα ἡμᾶς παιδεύει, ἐν ᾗ τὰ λοι
πὰ ἓξ προστάγματά ὄζιν· οὕτως ὅλ☉
ὁ νόμ☉ δέκα ἐντολὰς πάντως πεπίχ
θαι χ̀ Δεκάλογ☉ προσηγορεύθη.

Δ. Τί ὄζι τὸ πρῶτον ἔντελμα τ̀ πρώ
της πλακός;

A. Obedientia, quam Lex imperat: & fides, quam Euangelium requirit. Ioh.14.15. 21.23.24. Rom.10.5.6. 8.

M. *Verùm majoris perſpicuitatis gratia, in plura te membra religionem partiri velim.* Mar.1.15. Rom.1.5.16.

A. Videor mihi non ineptè quatuor has, ut principes veræ Religionis partes poſſe recenſere: Obedientiam, Fidem, Invocationem, & Sacramenta. Ioh.14.15. 21.23.24. Marc.16.16.

M. *Agè ergò, de iſtis quatuor, ut ea ordine recitaſti, te interrogabo. Et quoniam vera obedientia, quæ prima pars eſt, ad regulam divinæ legis ſit dirigenda, neceſſariò primùm intelligendum eſt, quid de Lege Dei ſentias?* Act.2.21. Rō.10.12.13 Ioh.14.15. 21.23.24. Gal.3.10.

A. Legem Dei duabus expreſſam tabulis, juſtitiæ normam eſſe perfectiſſimam arbitror, recta imperantem, vetantémque contraria. Exod.34.28. 29. Pſal.19.6.7. 8.9.10.

M. *Prior tabula quæ tradat?* Exod. 20. Deut. 5. Eſa.30.21.

A. Debita Deo pietatis officia tradit: quatuórque prima præcepta in ea continentur. Math.22.36. 37.

M. *Secunda quæ docet?*

A. Ad charitatem mutuáque inter homines officia nos inſtituit, ad quam reliqua ſex præcepta pertinent: ita Lex univerſa decem omnino præcepta complectitur, ex quo fit, ut Decalogi nomine appelletur. Math.19.18. 19.& 22.39. 40. Exod 34.28. Deut.4.13.

M. *Quod eſt primæ tabulæ præceptum primum?*

Μ. Ο Θεὸς οὕτως ἔφησεν. Ακου Ισραὴλ, Εγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, ὃστις ἐξήγαγέν σε ἐκ γῆς αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δουλείας. οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι ἐναντίον μου.

Δ. Τίνος ἕνεκα πρῶτον ἀκουμεν ἡμᾶς, ὅτι Κύριος ὁ Θεὸς ἡμέτερός ἐστι;

Μ. Ταῦτα τὰ ῥήματα ἦν ἄμεινον ἢ ἄνωθεν αὐτῆς μεγαλειότητα, καὶ φιλανθρωπίαν δηλοῖ· καὶ ἡμᾶς ὑπακούειν αὐτῷ συναναγκάζει, ἐὰν μὴ τῷ δωροπαπτῷ ἐναντιώμεθα, καὶ πρὸς τὸν χειρότατον καὶ μεγαλοδυσεβέστατον ἀλλοτρίωται ἐθέλωμεν.

Δ. Τί βούλεται ἐν οἷς προστάττει μὴ ἔχειν ἀλλοτρίους θεοὺς ἐναντίον αὐτοῦ.

Μ. Πᾶν εἰδωλολατρείας γένος ἐκβάλλεται καὶ ἀποδοκιμάζεται.

Δ. Η εἰδωλολατρεία τί ἐστί;

Μ. Τὸ τὴν κτισμάτων ὡρισμένων θείαν λατρείαν προσάπτειν, ἢ ἐπ' αὐτοῖς ὡς θεοῖς ὑσιν ἐλπίζειν, καὶ πρὸς αὐτοὺς καταφεύγειν· τοῦτο γὰρ ὡς πάντων τῶν μυσῶν αἴσχιστον ὁ Θεὸς βδελύττεται. αὐτῷ γὰρ μόνον τὴν μεγαλοπρεπῆ θείαν τιμὴν, καὶ τὴν ἀγαθότητα ἡ ὑπερβάλλουσα ἡμῶν ἀγάπη ὀφείλεται. ἐπὶ αὐτὸν καταφεύγειν ἡμᾶς, καὶ ἐν ἀμηχανίᾳ ὁπωσδηποτοῦν γινομένους βοηθεῖν καὶ ἐπικουρεῖν παρ' αὐτοῦ αἰτεῖσθαι, καὶ αὐτῷ καλοκαγαθίαν ἡμᾶς τε καὶ τὰ ἡμέτερα πάντα προσήκει ἀναθεῖναι δῆ-

Δ.

A. Deus sic est eloquutus, Audi Israel: Ego sum Dominus Deus tuus, qui te eduxi ex domicilio servitutis Ægyptiæ: Non habebis Deos alienos coram me. Exod 20.1. 2. 3. Deut 5.5. 6.7.

M. *Quare vos primùm commonefacit, se Dominum Deum nostrum esse.*

A. Illis verbis eius immensa infinitáque majestas, potentia, bonitas explicantur, nósque pariter parendi summa necessitate astringimur, nisi & contra potentissimum repugnare, & in benignissimum, beneficentissimúmque ingrati esse velimus. Deut. 10 12. 13. Malac. 1 5 6.

M. *Quid est quod edicit nobis, Ne habeamus Deos alienos coram se?*

A. Idololatria omnis his verbis prohibetur, ac damnatur.

M. *Quid est Idololatria?*

A. Rebus ullis conditis divinum cultum tribuere, aut in illis ut diis quibusdam, fiduciam, perfugiúmve habere: quod patrare, scelus esset maximè detestabile. Ipsius enim solùm majestati divini honores, ipsius bonitati singularis ille noster amor debetur: ad illius opem confugere, ab illo in terroribus periculisque omnibus opem atque auxilium petere, & expectare: illius benignitati nos nostráque omnia deberi, gratis animis agnoscere, ingenúeque confiteri oportet. Psal 115 8. 9. Math 4.10. Deut. 10.12. 13. 20,21. Math. 22 37. Psal. 50. 14. 25. 23. Psal. 79. 13. & 95 6. 7. & 100. 1. 2. 3. Ioh. 3. 27. 1. Cor. 4. 7. Iaco. 1. 17.

Δ. Τί σημαίνει τὸ τελευταῖα ῥήματα, Εναίσιον μου;

Μ. Οἷς οὐδὲν οὕτω παντελῶς χρήσιμον καὶ ἀδιάφορον ἔστιν, ὥστε μὴ εἶναι τῷ Θεῷ ἐναντιώτατον: καὶ διὰ τοῦθ' ὅτι ἡμῖν περιῆκε μὴ μόνον διὰ τῆς φωνῆς καὶ τῆς ἐξαίρετου τοῦ βίου πραξέως καὶ πολιτείας τοὺς, ἀλλὰ τῇ ἐνδοθεν καὶ ἀκιβδήλῳ καθαρᾷ ψυχῇ εὐσεβεῖν τε καὶ ὁσιον Θεὸν, καὶ μηδένα ἄλλον ὁσίως τιμᾶν καὶ θεραπεύειν.

Δ. Εἰπέ μοι διὰ βραχέων, ὡς μάλιστα οἷς τὸν δι' ἡμῶν νόμον ἀσεβεῖν νομίζεις.

Μ. Πάντες, ὡς προλαβὼν εἶπον, οἱ εἰδωλολάτραι, καὶ οἱ χρησμολόγοι καὶ οἰωνοπόλοι, καὶ οἱ μάντεις, καὶ αἱ ἐπῳδοὶ, καὶ οἱ φαρμακεῖς, καὶ ἡμάρτοι, καὶ πᾶσαι αἱ φαρμακίδες, καὶ πάντες οἱ τοιούτους ἐπερώμενοι, ἢ αὐτοῖς πιστεύοντες· ἔτι δὲ πάντες οἱ ψευδοπροφῆται, οἱ ψευδῆ διδάσκοντες: πρὸς τούτοις ὅσοι τῇ τοῦ Θεοῦ λόγῳ καταχρῶνται, ἢ τὴν μεγίστης αὐτὸν πίστεως οὐκ ἀξιοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς αὐτοῦ παραγγέλμασι πειθαρχοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς ἰδίοις ἐυπιθείαις ἢ ἐπινοίαις τὸν νοῦν προσέχουσι: τὸ σύλον, ὅλ' κτίσμάτων ὁτιοῦν ἢ μᾶλλον ἢ τῷ κτίσαντι Θεῷ σεβῶνται, ἢ ἀγαπῶσι ἢ περὶ πολλοῦ ποιοῦνται, πάντες τοιοῦτοι εἰς τοῦτον πλημμελοῦσι τὸν νόμον.

Δ. Λίγε νῦν τὴν δευτέραν ἐντολήν.

Μ. Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῇ οὐρανῷ ἄνω

M. *Supremæ illa verba, Coram me, aut in conſpectu meo, quid ſibi volunt?*

A. Nihil tam penitùs abſconditum eſſe, aut in occulto latere, quin Deo notiſſimum ſit, atque apertiſſimum: & proinde non voce, manifeſtiſque ſolùm vitæ actionibus, atque externa ſpecie, ſed intima etiam atque ſyncera puræ mentis ſanctitate Deum, illúmque unum, præterea neminem, piè colendum eſſe atque venerandum. Pſal 7 9. 8 33.14. Iſa. 29.3. Mat. 5.8. & 15.8.

M. *Summatim expone, quos maximè puret hanc in legem peccare.*

A. Idololatræ ut dixi, omnes, omnes arioli, augures & conjectores, incantatores, venetici, magi, ſagæque omnes, omnêſque, qui ad illos deferunt, illiſve fidunt. Prophetæ item mendaces omnes, qui falſa vanáque docent: præterea qui verbo Dei abutuntur, aut maximam illi fidem non habent, nec illius monitis, ſed inanibus ſuis ſomniis aut conjecturis ducuntur: denique qui res ullas conditas, ſupra, aut æquę atque Deum conditorem metuunt, amant, aut magnifaciunt: hij omnes, hiiſque conſimiles univerſi hanc legem violant. Levit. 19. 31. Iſai. 8. 19. & 47. 9. Deut. 18. 19. 20. Mat. 15. 2. 3. 6 9.

M. *Recita jam præceptum ſecundum.*

A. Signum ſculptile, aut ſimulachrum ullius rei, quæ aut ſupra in cœlo, Exod. 20. 4. 23.

καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς, οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς. ἐγὼ γάρ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, Θεὸς ἰσχυρὸς, ζηλωτὴς, ἀποδιδοὺς ἀμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, ἐπὶ τρίτους καὶ τετάρτους γενεὰν τοῖς μισοῦσί με, καὶ ποιῶν ἔλεος εἰς χιλιάδας τοῖς ἀγαπῶσί με, καὶ τοῖς φυλάσσουσι τὰ προστάγματά μου.

Δ. Δοκοῦσι μὲν οὖν οὗτος ὁ νόμος τὰς τῶν πλασμῶν τε καὶ τῶν γραφέων τέχνας ἀποδοκιμάζειν· ὥστε καὶ ἔχειν ὅλως εἰκόνας οὐχ ὅσιον εἶναι.

Μ. Ἡκιστά γε· καὶ γὰρ ἐν τῇ φωτὶ ταύτῃ πλακὶ ἐκεῖ σὺν τεχνικῶν ἔργων τῶν περὶ ἀνθρωπίνας καὶ πολιτικὰς χρείας ἀναγκαίων, ἀλλὰ μόνον φησὶ τῶν τῆς θείας λατρείας φροντίσαντας ὁ λόγος.

Δ. Τίς οὖν ὅτι ἡ διάνοια τῶν ἐντολῶν ταύτης;

Μ. Ἐνταῦθα ὁ Θεὸς ἀπαγορεύει πρῶτον μὲν ὅπως μὴ πειράμεθα δι' εἰκόνος αὐτὸν ὑποσοῦν μιμεῖσθαι, ἢ ἀπεικάζειν, ἢ ζητεῖν, ἢ τιμᾶν εἰκόσι δι' εἰκόνων αὐταῖς προσκυνοῦντας, ἢ καὶ ὁπωστοῦν εἰς εἰδωλολατρείαν ἢ δεισιδαιμονίαν ἐκκλίνειν. προστάττει μὲν οὖν ὁ Θεὸν μόνον, μὴ κατὰ τὸ δοκοῦν καὶ ἀρέσκον ἡμῖν, ἀλλ' ἀγνῇ καὶ καθαρᾷ διανοίᾳ, καὶ ἀληθῶς γνώσεως ἐκείνου ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ διεπιξαλοβιεχπύειν καὶ σέβειν.

Δ. Διὰ

aut infra in terra, aut in aquis infra terram ſit, non effinges : Ea non venerabéris, néque coles ; Nam ego ſum Dominus Deus tuus, zelotypus qui parentum iniquitatem etiam in liberis vindico, ad tertiam uſque quartámque progeniem oſorum mei : clementiáque utor ad milleſimam uſque progeniem, erga mei amantes, meáque præcepta conſervantes. Levit. 26. 1. Deut. 4. 15. 16. 17 18. 19. Eſa. 40 18. & 44. 9. &c.

M. *Videri poßit hac lege picturum ſtatuárúmque artificia condemnari, ita ut fas non ſit ullas omninò imagines habere.*

A. Nequaquam : in prima enim hac tabula minimè de rebus artificioſis, quæ ad humanos civiléſque uſus expetuntur, ſed de iis tantùm, quæ ad Dei cultum pertinent, agitur. Mat. 22. 19 & 21. 36. 37.

M *Quenam eſt igitur hujus præcepti ſententia ?*

A. Hoc ſecundo præcepto prohibet Deus primùm ne imagine ulla ipſum imitari, vel adumbrare, quærere, aut colere conemur. Secundo ne ſimulachra ipſa veneremur, aut illis quoquo modo ad Idololatriam aut ſuperſtitionẽ abutamur, interdicit. Verùm ut Deum ſolùm, non ad noſtrum arbitrium libidinémque, ſed pura atque integra mente veréque, quemadmodum nobis ſuo ipſius verbo præſcriptum eſt, colamus & veneremur. Eſa. 40. 18. &c. Deut. 5. 8. 9. Pſal. 97. 7 Eſa. 44. 17.

Δ. Διὰ τί τῷ Θεῷ σωματικόν τινα καὶ ὁρατὸν μορφὴν ἁρμόζειν οὐκ οὐσιῶδες ἔοικε;

Μ. Ὅτι σωματικὸν, καὶ ἀόρατος, καὶ ἄϋλος, καὶ μάτιος εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, ὃς πνεῦμα ἀόρατόν ἐστι, καὶ ἄπειρόν τι καὶ ἄμετρον, καὶ ἀκατάληπτον μέγεθος καὶ μεγαλειότητα κέκτηται, ὑδὲν θεοειδέναι, μηδὲ παντελῶς ὁμοίαν ἔχειν φύσιν.

Δ. Ὁποῖον ὖν τὸ λατρείας εἶδος ἀποδυμαίζει ἐστιν ἰδεῖν;

Μ. Ὅταν θεοδοχεῖς ποιῶσι μέλλοντες θεοῦ εἴδωλα βεπόμενα· θεασάμενοι αὐτοῖς ἱκετεύωμεν αὐτὰ, χαμαὶ τῇ μετώπῳ, ἢ καὶ ἄλλῳ τινὶ σημείῳ τιμῶν αὐτοῖς ἀποδώμεν, ὡς ἂν εἰ ὁ Θεὸς παρὼν ἐντυγχάνομεν ἐν αὐτοῖς.

Δ. Τὸ θεοδεδεγμένον τῇ ἐντολῇ πάλιν ἐρώτημα λέγε.

Μ. Ἐγὼ γὸ εἰμι κύριος ὁ Θεός σου, ζηλωτὴς, ὁ ἀποδιδοὺς ἁμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, ἐπὶ τρίτους καὶ τετάρτους γενεὰν τοῖς μισοῦσί με.

Δ. Τίνος ἕνεκα μνήμην τούτων ποιεῖ ὁ Θεός;

Μ. Ἐν οἷς Θεὸν καὶ Κύριον ὀνομάζει ἑαυτὸν, ἀποτόμως ἡμῖν παραγγέλλει, τῆς μεγαλειότητος ἅμα καὶ τῆς χρηστότητος αὐτοῦ (ὡς καὶ ἄνω εἴπομεν) θεοσέβειαν ἑαυτοῦ ὅλης τῆς αὐτοῦ βουλήματι ἁρμόσασης. τὸ δὲ ζηλωτὴν ὄνομα θεοσέβειαν ἑαυτοῦ σημαίνει ὅτι τῆς θεοσεβείας αὐτῷ θεοσεβήσεως οὐδὲν κοινωνὸν ἢ μέτοχον ἀνέχεται ὁρῶν.

Δ. Μῶν τι ἄλλο παραδύγνυται εἰς τὸ

M. *Quam ob causam Deum corporea spectabilíq; forma effingere nefas est?*

A. Quia corporea, infirma, inanima, vanáque effigies aut imago nullam cum Deo, qui spiritus est immortalis, infinita, immensa, incomprehensibili magnitudine, majestatéque, communitatem habere, nec ullam ejus similitudinem speciémve gerere potest. Psal.113.4.5. & 115. 3.4. Esa.40.18, &c. Ioh.4.24. Rom.1.20. 23, &c.

M. *Quemnam colendi morem hic condemnat?*

A. Quum precatione usuri, nos ad simulachra vertimus, supplices nos coram illis abijcimus, nudato capite, aut alia significatione, illis honorem tribuimus, perinde quasi Deus in illis nobis præsens adesset. Levit 26.1. Deut.4.19. & 5.9. Psal.97.7. & 115.8. Esa 44.17. Act.7.42.

M. *Clausulam huic præcepto additam repete.*

A. Nam ego (inquit) sum dominus Deus tuus, zelotypus, qui parentum iniquitatem etiam in liberis vindico, ad tertiam usq; quartámq; progeniem osorum mei. Exod.20.5. Deut.5.9. & 6.15. Psal.78.58.

M. *Quamobrem hæc commemorat Deus?*

A. Dei atq; Domini vocabulis sese nuncupans, euã atq; etiam monet, ut tum ad majestatem, tum ad benignitatem suã, sicuti, antè dictum est respectum habentes, ad ipsius arbitrium nos totos accõmodemus. Zelotypię verò nomine declarat participem, aut consortem secum venerationis suæ se nullo modo tolerare posse. Deut.10.12. 13. 3 Reg.18,39. Malac. 3,6. 1 Tim.6.15. 16. Exo.34.14. Esa.42.8.

M. *Ecquid præterea additum ad*

τὸ πολυτίμητον τῶν ἀνθρωπίνων ζώων;

Μ. Ὅπως ἤμελε τῷ ἀνθρωπάρεσκον, ὃ αὐτὸς ἔτυ σφόδρα βλαβερὸν ἦν, μᾶλλον ἐπισχύσῃ, ἀσφαλεῖ ὁ μόνον τοὺ πλημμελοῦντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς παῖδας καὶ ἀπογόνους αὐτῶν πωμῆσαι.

Δ. Διέξελθε γὰρ τὸ λειπόμενον ἡμῖν ἐπιπλῆξαι ταύτης.

Μ. Ὥσπερ ὁ Θεὸς δεινῶς ἀπειλεῖ ἐν τῷ αὐτῷ βιβλίῳ ἐναντιοῦσθαι τιμωμένῳ, οὕτω σωφρονεῖν ἔτι φιλάνθρωπος ἐστὶ ἐπαγγελόμενος τοῖς τὸ ἐναντίον εἶναι αὐτῷ ἡμᾶς φρονοῦντας· ἀσπαζόμενος μὴ μόνον ἀπὸ τῶν ἀμαρτάνειν αὐτόν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοὺς τούτων ἀπογόνους χιλιάσι πλείω εἴκοσιν ἔτη.

Δ. Ἐπειδὴ πρότερον πωμεῖαν τῇ πέμπτῃ ἢ πλείω τετάρτῃ γενεᾷ ἐπιβλέπει, πῶς νῦν εὐμένειαν χιλίοις παρέξειν λέγει;

Μ. Ἵνα φανερὸν ποιήσῃ ὅτι πολλῷ μᾶλλον ἤθελεν τὸ Χριστὸς καὶ ἐπιεικὴς εἶναι, ἢ πικρὸς καὶ πωμητικὸς φαίνεσθαι.

Δ. Μέπω δὴ ἐπὶ τῶν πέντε ἐντολῶν.

Μ. Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ· οὐ γὰρ μὴ καθαρίσῃ Κύριος τὸν λαμβάνοντα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ.

Δ. Τί ὅτι τὸ λαμβάνειν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἐπὶ ματαίῳ;

Μ. Τὰ

prohibendum Idololatriam?

A. Quo nos magis ab Idololatriæ peccato, quod tam vehementer detestatur, refrænet, minatur se non in maleficos tantum, sed in eorum etiam liberos posterósque vindicaturum esse. Exod. 34 7. Esa. 14. 20. 21

M. Perge porro quod reliqui est in hac lege explicare.

A. Quemadmodum Deus graviter minando terret, ne ipsius voluntati repugnare audeamus: ita prolixiùs adhuc de sua clementia, bonitatéque promittendo, nos ad sibi parendum allicit: confirmans cum iis omnibus, qui se amant, sussque præceptis obsequuntur, tum ipsorum etiam posterum multis millibus, misericordiam se singularem esse impartiturum. Deut. 5. 10. Exod. 34. 6. 7.

M. Quum anteà ultionem tertiæ, aut summùm quartæ generationi denuncies: quid est, quòd hic clementiæ suæ aliquot millia comprehendat?

A. Vt demonstret ad facilitatem se beneficentiámque, quàm ad acerbitatem atque asperitatem impendiò magis esse propensum. Psal. 30 5. & 203. 8. & 145. 8 Esa. 54. 7. & 10.

M. Perge iam ad tertium mandatum.

A. Nomen Domini Dei tui inaniter non usurpabis: néque enim sinet impunitum Dominus, qui ejus nomen inaniter adhibuerit. Exod. 20. 7. Leuit. 19. 12.

M. Quid est inaniter usurpare nomen Dei?

A. Eo

Μ. Τὸ αὐτῷ ἢ εἰς βλασφημίαν, ἢ εἰς ἐπωδήν, ἢ εἰς φαρμακείαν, ἢ εἰς κατάρας, ἢ εἰς ἀφροβόλητον καὶ ἀπρονόητον ἢ καὶ ἀνόητον ὅρκον κατα χρῆσθαι, ἢ δὴ καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ ἢ ἅπαξ ὀνομάζειν, εἰ μὴ εὐλόγου αἰτίας τυγχάνοντες μὴ πλείονες ἑνὸς ἢ τρεῖς τοῦτο ποιῶμεν.

Δ. Οὐκ ἄρα δυνάμεθα τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ὀμόσαι ὀρθῶς χρῆσθαι;

Μ. Δυνάμεθά γε: ὅταν ἐπ' αἰτίᾳ δικαίᾳ ὅρκον δικαίμεθα, ὅπως δικάσῃ ἢ τὴν ἀλήθειαν τῇ μαρτυρίᾳ βεβαιώμεν, καὶ μάλιστα μὲν ἄρχοντος τινὸς ἡμᾶς εἰς τοῦτο προκαλεσαμένου, ἢ καὶ δι' ἄλλας μεγάλας καὶ ἀξιόχρεως αἰτίας, οἷον, ἵνα τῷ Θεῷ τὴν αὐτοῦ τιμὴν καὶ δόξαν ὁλόκληρον φυλάττωμεν ἢ αὐξώμεν, ἢ καὶ τὴν ἀνθρώπου περὶ τὰ ἀλλήλων ὁμόνοιαν καὶ εὐνοιαν διασῴζωμεν. ὅταν ὁ κύριος τοιαύτην ἡμῖν αἰτίαν προσενέγκῃ, ὅρκου ἡμῖν λαμβάνειν ἔξεστι, τῷ τιμίῳ καὶ σεβαστῷ τοῦ Θεοῦ μόνον ἡμετέρῳ, καὶ ἄλλως μηδενὸς ὀνόματος χρωμένους.

Δ. Τί ἐστι καὶ παρὰ τὸν νόμον;

Μ. Λέγει ὅτι ὁ καθαρεύειν ὁ κύριος τὸν λαμβάνοντα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ.

Δ. Διὰ τί ἰδίᾳ ἀπειλεῖ ὁ Θεὸς τοῖς τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὑβρίζουσιν;

Μ. Ἵνα δηλώσῃ σὺν τῇ τοῦ ἰδίου ὀνόματος δόξῃ χαίρειν, ὅπως ἡμεῖς ὁπόταν τινὰ τιμωρίαν ὀρέγωμεν, κατὰ δύναμιν ἐυλαβώμεθα, μὴ ἀτιμίαν προσφέρωμεν αὐτῷ.

A. Eo ad blasphemiam, incantationem, veneficium, execrationem, perjurium, aut ad temerarium, inconsultum, vel non necessarium iusjurandum abuti: Deúmve nisi justa de causa, magnáque adhibita reverentia, vel semel nominare. Psa. 8. 19 & 52. 5. Levit. 19. 12. Act 19. 13. 1 Tim. 1. 10. Mat. 5. 33. 34 Psal. 113. 1. 2

M. *Non potest ergo Dei nomen in jurejurando recte adhiberi?*

A. Potest profectò, cum gravi de causa jusjurandum juramus, ut aut verum testimonio confirmemus, præcipuè, legitimæ alicujus potestatis accitu ad id evocati, aut ob alias res magnas atque graves, ut vel Deo suus honos atque gloria conservetur, aut cumulatius etiam augeatur & amplificetur, vel hominum inter homines conjunctio benevolentiáque retineatur. Hujusmodi aliqua oblata occasione sacramento contendere licebit, venerando verendóque Dei tantùm nostri, non ullius cujusquam alterius, nomine adhibito. Exod. 22. 11. Ioſu. 2. 12. Psa. 15. 5. & 63. 12. 2 Cor. 1. 23. Gal. 1. 20. Hebr. 6. 16.

M. *Quid deinceps in lege est?*

A. Néque enim impunitum (inquit) sinet Dominus, qui nomen ejus inaniter adhibuerit. Exod. 22. 7. Levit. 19. 12

M. *Cur in divinum nomen injuriosis peculiares hic minæ proponuntur?*

A. Ostendere voluit quanti nominis sui decus æstimaret, ut impendentem vindictam cernentes, eo studiosiùs ne injuriam illi faciamus, caveremus. Levit. 19. 12 Ezech. 20. 9. 14.

M. *At*

Δ. Η οὖν ἀδίκημα εἶναι νομίζεις, τὸν δικαίους ἢ ἄλλως ἀνθρώπους, ἢ καὶ θεῶν ὁμόσαι;

Μ. Κομιδῇ γε· τὸ γὰρ ὀμόσαι οὐδέν ἐστιν ἄλλο, ἢ ἐπείνον ὃν ὀμνύομεν, ἢ τ' ἀληθείας μάρτυρα ποιήσασθαι, καὶ ἐὰν ἐπιορκῶμεν, αὐτὸν τ' ὀμωμοκότας τιμωρεῖν καὶ ἀδικοῦντι κολάζειν. ταύτην οὖν τὴν τιμὴν, δηλονότι τὸ εἶναί τι καὶ κολάζειν πᾶσαν μοχθηρίαν, τῷ τε Θεῷ μόνον σοφίᾳ καὶ μεγαλειότητι προσήκουσαν, τὸ ἐπ' ἄλλων ἢ προσθεῖναι, ἢ φαντασμάτων μετασχημίζειν τ' ἄκρας ἂν εἴη ἀσεβείας.

Δ. Λέγε νυνὶ τὴν ἐπομόλυνσιν ἐντολήν.

Μ. Ἡ τετάρτη ἐντολή, ἡ καὶ τῆς πρώτης πλακὸς τελευταία, οὕτως ἔχει. Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων, ἁγιάζειν αὐτήν. ἓξ ἡμέρας ἐργάσῃ, καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου. τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου ἐστίν. οὐ ποιήσεις ἐν αὐτῇ πᾶν ἔργον, σὺ, καὶ ὁ υἱός σου, καὶ ἡ θυγάτηρ σου, ὁ παῖς σου, καὶ ἡ παιδίσκη σου, ὁ βοῦς σου, καὶ τὸ ὑποζύγιον σου, καὶ πᾶν κτῆνός σου, καὶ ὁ προσήλυτος ὁ παροικῶν ἐν σοί. ἐν γὰρ ἓξ ἡμέραις ἐποίησε Κύριος τὸν τε οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, καὶ κατέπαυσε τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ. διὰ τοῦτο ἠυλόγησε Κύριος τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην, καὶ ἡγίασεν αὐτήν.

Δ. Τί

M. An ergo nefas esse putas, deorum aliorumve hominum, aut rerum nomina in Sacramento interponere?

A. Omninò: jusjurandum enim dare idem est, atque eum, per quem juramus, & veritatis testem, & si peieremus, perjurii nostri ultorem punitorémq; constituere: quam laudem intelligendi vindicandíque maleficia omnia divinæ solùm sapientiæ atque majestati debitam, aliis personis rebúsve impartire immane scelus esset. Exod. 22. 10. Psal. 63 12. Heb. 6. 16. Deut. 6. 13. & 10. 20. Iosua 23. 7. Esa. 85. 16.

M. Recita jam proximum præceptum.

A. Præcepum quartum, quod & primæ tabulæ est postremum, sic habet. Diem Sabbati sanctè agere memento: sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua: septimo verò die, quod est Domini Dei tui Sabbatum, nullum opus facies, nec tu, nec filius tuus, nec filia tua, nec servus tuus, nec ancilla tua, neque jumentum tuum, neque apud te degens Peregrinus. Nam sex diebus perfecit Deus cœlum & terram, & mare, & quicquid in illis continetur, septimo quievit. Itaque diem Sabbati sacrum, sibique dicatum esse voluit. Exo. 16. 23. & 20 8. 9. 10, 11. & 31. 13. Levit. 23. 3. Deut. 5. 12. 13. 14. 15. Ezek. 20. 12. Gen 2. 1. 2. 3. Heb. 4. 3. & 9. 10,

M. Sal-

Δ. Τὸ Σάββατον ὄνομα τί σημαίνει;

Μ. Τὸ μὲν Σάββατον, ἐὰν μεθερμηνεύσητε, σχολὴ ἢ ἀναπαυσις λέγεται. ἐν ἑπτὰ γὰρ ἡμέραις οἱ εὐσεβεῖς πᾶσαν ἀνθρωπίνης ἀσχολίας χρείαν φεύγειν ἐφείλοντο, ὅπως τῇ τοῦ Θεοῦ λατρείᾳ καὶ εὐσεβείᾳ ἀπερισπάστως προσλαπρεῖν δύνωνται.

Δ. Πῶς καλεῖται ἡμᾶς ὁ Θεὸς παύεσθαι μιμεῖσθαι, ὃν αὐτὸς ἐπαίνεσε;

Μ. Ὅτι τὰ λαμπρὰ καὶ περίφανα τῶν περιγιγνομένων ταῖς ἀνθρωπίναις ψυχαῖς βεβαίως ἐμφύεται, καὶ ἐξαίρετός τίνας ἡμᾶς ἐνεργάζεται. οἱ γὰρ δοῦλοι πρὸ ἀνθρώπους, καὶ οἱ παῖδες τοῦ γονεῖς φρονίμως μιμοῦνται. ἀνάγκη δὴ ὄντως εὐχῆς ἄξιον εἶναι ὡς ἀνθρώπους Θεὸν τῶν ὁμοιάτων τῆς δουλείας τιθέντας αὐτῷ μιμητὰς γενέσθαι, καὶ ὁμοίους αὐτῷ ὑπάρχειν.

Δ. Πῶς ἔστιν ἁμαρτάνειν ἂν τὸ Σάββατον ὀρθῶς τιμᾶν.

Μ. Δεῖ τὴν λαὸν εἰς ἐκκλησίαν συλλέγεσθαι, ὅπως τῶν τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν μανθάνῃ, καὶ τῆς πίστεως ἐξομολόγησιν ποιῇ, καὶ μιᾷ φωνῇ κοινὰς τῷ Θεῷ εὐχὰς ἀναπέμπῃ, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ ἔργων μνήμην ἀσπάζῃ, καὶ τῷ Θεῷ ἐφ' οἷς ἐκ αὐτοῦ ἐνεργεῖται τὰ χάρισμα ἀποτίμῃ, καὶ τὰ παραδοθέντα ὑπὸ Χριστοῦ μυστήρια ἐπιτελῇ.

Δ. Πότερον ἄλλη μηδενὸς προσήκει τῶν ἢ τοῦ Σαββάτου εὐσεβὴς διαγωγή;

M. Sabbati *vocabulum quam habet ſignificationem?*

A. Sabbatum, interpretatione explicatum, vacatio aut quies dici poteſt: nam eo die pii humana opera omnia miſſa facere debent, ut divina religionis ſanctitatiſque ſtudia diligenter colere poſſint. Exo. 16. 23. Levit. 16. 31. Ier. 27. 21. Luc. 13. 56. Ezech. 46. 3. Mar. 6. 5.

M. *Quamobrem ſuum nobis factum Dominus ad imitationem expoſuit?*

A. Quia inſignia præclaráque exempla humanis mentibus penitùs inſident, ſtimuléſque admovent acriores. Dominos enim ſervi, & parentes liberi perlibenter imitando exprimunt. Maximè verò omnibus eſt optabile, ut mortales Deum ſibi ante oculos mentis proponentes, ipſius ſeſe imitatores ſimiléſque præberent. Tob. 2. 12. Ioh. 13. 13, 15 1 Cor. 4. 15, 16. & 11. 1. Epheſ. 5. 1. 1 Pet. 2. 21, 42.

M. *Sabbati piè colendi quænam eſt ratio?*

A. Populus in unum locum congregaridebet, ut diſciplinam Chriſti intelligat, ut fidei ſuæ confeſſionem edat, una voce communia vota Deo faciat, ut divinorum factorum memoriam conſervet, ut Deo pro ſuis divinis erga ſe meritis gratias agat, & ut myſteria ſacra a Chriſto inſtituta concelebret. Mar. 6. 2. Luc. 4. 16. Acts 13. 27. Matth. 10 32. Pſal. 95. 2. Eſa. 56. 7. Matth. 21. 13 Epheſ. 3. 21. 1 Cor. 11. 18. & 14. 26.

M. *Ecquid præterea requiritur, ut diem Sabbati ſanctè agamus?*

A. Ex-

Μ. Ἐστι μὲν οὖν σωματικὴ τις ἀνά-
παυσις καὶ διαφανεία τῆ Σαββάτῳ. χρὴ
εἰς ἣ τὰ εἰρημένα ὅτι καὶ ἄλλο ἀνα-
παύσεως † καὶ σεβάσεως τῆ Σαββάτῳ
εἶδός τι πνευματικόν.

Δ. Ποῖον δή;

Μ. Ὅταν ἐν σχολῇ ἀπὸ τῶν ἀνθρωπί-
νων ἔργων, καὶ πειρασμῶν, καὶ ὅλων
μελετῶν ἀδίων γενόμενοι, ἑαυτοὺς ὅλους
τῷ Θεῷ δῶμεν, ὅπως αὐτὸς ἡμᾶς ἐν
τῇ ἀρμόσῃ. καὶ ὅταν (καὶ τὸ ῥῆμα
χαρῆς) † ἡμετέραν σαρκὰ ταυρώσω-
καὶ τὰς ὁρμὰς καὶ κινήσεις οἵονεὶ χαλι-
ναγωγῶμεν, τὴν πονηρὰν ἡμῶν φύσιν ἀ-
φορίζοντες, ἵνα τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ
κατήκοοι γενώμεθα. οὕτω γὰρ ἡ ἡμέρα τοῦ
Σαββάτου τοῦτο, ἣν ὅσοι τῆς γῆς ἑορτά-
σιμον ἄγουσι, καλῶς καὶ προσηκόντως
τὸ παράδειγμα καὶ τὴν ὁμοιότητα μιμοῦν-
ται ἐκείνης † καταπαύσεως, ἧς ἐν οὐρα-
νῷ αἰωνίᾳ οὔσης, καὶ ἀδιαλείπτου τινὸς
καὶ ἁγίας χαρᾶν φερούσης ἀπολαύσο-
μεθ' ποτέ.

Δ. Μῶν ἀρκεῖ δι' ἑβδόμης ἑκάστης
ἡμέρας ταῦτα ἀποτελεῖν;

Μ. Δεῖ μὲν ἔνιοτε ἡμᾶς ταῦθ' ἑαυ-
τῷ ὁσημέραι εἰς μνήμην τιθέναι καὶ με-
λετᾶν· τῆς δὲ ἀνθρωπίνης ἀδυναμίας
ἕνεκα, καὶ πρὸς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπ-
ὀκνους, ἰδίᾳ τισὶ καὶ τακτὴ ἡμέρᾳ τῷ λό-
γῳ τούτῳ προσετάχθαι.

Δ. Μέχρι τούτων τὰς τῆς προλήψε-
ως ἐν τόλαις διεξῆλθες, ἐν αἷς τὰ
ἀλλ-

A. Externa hæc est requies celebratióque Sabbati: præter quam quies est, colendique Sabbati ratio quædam spiritualis.

M. *Quænam ea est?*

A. Quum à rerum humanarum occupationúmque & studiorum nostrorum cura vacantes, Dei nos arbitrio, ut is ad suum nos sensum formet, penitus tradimus: quúmque (ut sacrarum literarum verba usurpem) carnem nostram crucifigimus, & affectionibus commotionibúsque tanquam frenos injicimus, vitiosam naturam nostram comprimentes, ut ad divinã nos voluntatem accommodemus: eo enim pacto Sabbati nostri dies quam in hac terra celebramus, aptè & convenienter exemplar, & similitudinem requietis illius imitabitur, quam in cœlo sempiternam & perpetuæ sanctæque oblectationis plenissimam fumus habituri.

Esa. 1. 14. 16. & 58. 13. Heb. 4. 9, 10.

Gal. 5 24. Coloss. 3. 5.

M. *Satin' erit ista septimo quoq; die exequi?*

A. Oportet sanè quémque separatim ista secum quotidiè recordari, atque meditari: humanæ tamen infirmitatis desidiæque effugiendæ gratia, certus dies ad hanc rem propriè designatus est.

Psal. 1, 2. & 84. 4. Luc. 18. 1. Eph. 5. 19, 20.

M. *Hactenùs prioris tabulæ præcepta percensuisti, quibus vera Dei veneratio, quæ*

ἀληθινῆς τῆ θεοῦ λατρείας, ἢ πιστὸς ἀ-
γαθὴ πηγὴ καὶ ἀρχὴ τυγχάνει οὖσα, ἀν-
τομός τις ἔκθεσις πεποίηται, καὶ πάν-
τα ἀδικήματα, δι' ὧν εἰς τὸν θεὸν ἐξ
ἁμαρτάνομεν ἀπηγορεύεται. Λέγε πά-
λιν τὰ ἑπόμενα περὶ τῆς πέμπτης ἀγαθότη-
τος καὶ εὐνοίας εἰς ἀνθρώπους ἔργων, ἃ δὴ
αὐτῆς τῆς πηγῆς ἀπορρεῖ καὶ ἀνα-
βλύζει, καὶ τῇ δευτέρᾳ πλακὶ ἐμπεπε-
λεπῶσθαι.

Μ. Ἡ δευτέρα πλὰξ τοιάνδε ἀρχὴν
εἴληφε. Τίμα τὸν πατέρα σου, καὶ τὴν
μητέρα σου, ἵνα μακροχρόνιος γέ-
νῃ ἐπὶ τῆς γῆς, ἧς Κύριος ὁ θεός σοι
δίδωσί σοι.

Δ. Τὸ πρὸς τίνων λέγεται ἐνταῦθα;

Μ. Ἡ μὲν πρώτη πρὸς τὸν γονεῖς ἡμῶν
τὸν ἀπ' αὐτῶν ὀφειλομένην εὐλάβειαν ἀ-
πᾶσιν καὶ φόβον καὶ δεσποτείαν σημαίνει
κεῖται δὲ ἐν τῷ ἀκούειν, καὶ ὑπηρετεῖν,
καὶ δέησιν φέρειν, καὶ μιμεῖσθαι, καὶ ὁρᾶν
θεῖναι, καὶ διδάσκειν αὐτούς, ἐάν τινος πρε-
σβύτου.

Δ. Πάντες μὲν οὖν τοῖς φύσει μόνον γονεῦσι
προσήκει ὁ νόμος ὅτος;

Μ. Πάντες οἱ ἀξιώματι πρεσβύτεροι,
καὶ πάντες ὡς ἐν τιμῇ ἄγειν πρέπει, οἵτε
οἱ ἄρχοντες, καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ νοι-
μένες, καὶ οἱ διδάσκαλοι, καὶ συλλήβδην εἰ-
πεῖν, πάντες ἢ παιδείᾳ, ἢ σοφίᾳ, ἢ ἡλι-
κίᾳ, ἢ τιμῇ προβαίνοντες, ἐφ' οἷς γενέ-
σθαι ὀνομασίας ἠξιώθησαν.

Δ. Τίνος δὲ χάριν οἱ δικαιοσύνης καὶ

quæ fons eſt omnis boni atq́ origo, brevi explicatur, vitiaq́ omnes, quæ ad Deum directò ſpectant, prohibentur. Nunc verò quæ ſint charitatis benevolētiæq́ in homines noſtræ partes, quæ ex eodem illo fonte fluunt, atq́ hauriuntur, & ſecundâ tabula continentur, perge declarare.

A. Secunda tabula hoc habet principium: Honora Patrem & Matrem: ut ſis Longævus ſuper terram, quam daturus eſt tibi Dominus Deus tuus. Exod 20 12. Deut. 5. 16. Mat. 15. 4.

M. Honoris *vocabulum quam hic habet ſignificationem?*

A. Honor Parentum, eorum amorem, timorem, obſervantiámque comprehendit: & in parendo, inſerviendo, opem ferendo illis, eósque tuendo, alendo etiam, atque ſuſtinendo, ſi quid ipſis opus fuerit, ſitus eſt. Prov. 2. 8. Marc 7. 10. 12. Coloſſ. 3. 20. Heb. 12. 9.

M. *Hæc lex naturalène ſolùm parentes attingit?*

A. Qui autoritatē habent omnes, omnes adverſus quos reverentia eſt aliqua adhibenda, ut magiſtratus, miniſtri eccleſiaſtici, præceptores, doctrina, ſapientia, ætate, honore, aut alia aliqua dignitate antecedentes, *Parentum* nomine deſignantur. Deut. 17. 9. 10. Rom. 13. 1. Luc. 10. 16. Levit. 19. 32. 1. Tim. 5. 1. Prov. 5. 13.

M. *Principes, magiſtratus, cæteriq́ qui*

alii

οἱ ἐν τέλει ὄντες, καὶ πάντες οἱ ἄλλοι σεβασμιώτατοι ὄντες τῶν γονέων ὀφείλουσι σεβασμιώτεροι εἶναι;

Μ. Ἵνα ἐντεῦθεν μάθωμεν, ὅτι ἰδίαν ἡμῖν αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἐπὶ τῷ ἰδίῳ καὶ τῷ κοινῷ συμφέροντι καὶ οὗτος ὁ τῆς φύσεως ἐπωνυμίαν ἢ τοῖς ἄρχουσι, καὶ τοῖς σεβασμίοις, καὶ πᾶσι τοῖς ἐν ἀξιώματί τινος νομιζομένοις κοινὴν ὑπάρχειν ἡμᾶς νομοθετῇ, ὡς μόνον πειθομένους αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ αἰδουμένους καὶ ἀγαπῶντας αὐτοὺς ἡμῖν προσήκει.

Δ. Τί ἄλλο σεμνύει ὁ νόμος;

Μ. Ἐκείνους μακρὸν καὶ μακάριον τὸν χρόνον τῷ Θεῷ βιώσεσθαι βίον, ὅσοι τοὺς γονεῦσι, καὶ τοῖς ἄρχουσι, καὶ τοῖς σεβασμίοις ἀξιώματί τινι ὑπάρχουσιν εὐλογοῦσι πειθόμενοι ἑαυτοὺς παρέχουσι, καὶ τὰ ὀφειλόμενα τιμὴν ἀπονέμουσι. τοὐναντίον δὲ τοὺς ἀτιμάζοντας καὶ ἀπειθοῦντας ἢ γονεῦσιν, ἢ σεβασμίοις, ἢ ἄρχουσιν, ἢ ἄλλοις σεμνύουσιν, ἢ καὶ ὑβρίζοντας εἰς αὐτοὺς, ταχὺς καὶ ἀπροσδόκητος καὶ ἀπίστως ὄλεθρος, ἢ βίου πικρὸν διαπερᾶν λυπηρότερον, καὶ ἀθλιώτερον ζῆσθαι, καὶ τελευταῖον τιμωρίαν ὑβρίζειν ἢ ἀπειθείας καὶ ἀσεβείας ἐπίνης αἰώνιον ἐν ᾅδου.

Δ. Μεταμέλει ἐπὶ νῦν τὸ ἐκτὸν ὕμνημα;

Μ. Οὐ συνιεὶς.

Δ. Μὴν ἱκανῶς τὸν νόμον τοῦτον ὑπηρήσομεν, ἐὰν πᾶς χεῖρας φόνου καὶ αἵμα-

aliis præsunt, cur Parentum *nomine notantur?*

A. Vt declaretur, quòd Deus eos nobis nostro, reipublicæque commodo donaverit. Atque ita PARENTUM nomine, quod principibus, magistratibus aliisque superioribus tribuitur, commonemur, ut illis non pareamus solùm, verumetiam ut eos revereamur, atque amemus. Rom. 13.4. Hebr. 13.17

M. Quid dicitur in hac lege est?

A. Longam eos beatámque vitam, Dei beneficio esse victuros, qui parentibus, principibus, magistratibus, aliisque superioribus dicto audientes fuerint, debitúmque ipsis honorem tribuerint. Contráque consequens est, qui parentibus, principibus, magistratibus, aut superioribus aliis minùs se obedientes præbuerint, aut conumelioſi in eos fuerint, illos aut citò repentinóque cum ignominia morituros, aut vitam quavis morte acerbiorem turpiorémque traducturos esse, qui etiam ad extremum contumaciæ scelerisque sui pœnas apud inferos sempiternas sustinebunt. Exod. 20 12. Deut. 5 16. Ephe. 6. 2, 3.

M. Sextum jam quod sit præceptum dicito.

A. Non occides. Exod. 20 13. Deut. 5. 17. Matth. 5. 21. & 19. 18. Iacob. 2 11.

M. Satisne Legem hanc observabimus, si manus ab homicidio, sanguinéque,

αἵματος καθαρὰς ἔχωμεν;

Μ. Ἀπαγορεύεται καὶ κεῖνα, ἃ ἐμ
μιὸ πως τῷ φόνῳ δίδωσι, δηλονότι κα
μαχὰς καὶ πυθασμοὺς, καὶ βλασφημίας,
σκληλακισμοὺς, καὶ λοιδορίας, καὶ
ειδὴς, καὶ μάχας, καὶ πάντα τούτ
ὅμοια.

Δ. Ἢ ἄλλο τί ἐστι;

Μ. Ὁ Θεὸς ὁ σκοπὸς τὰς ἔξωθεν μ
τον πράξεις, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον σκ
τὰ τῆς διανοίας πάθη βλέπων ἔθηκ
νόμον αὐτῷ. Φθονῶ γὰρ τῷ Θεῷ χαλ
ὀργή τε καὶ μῖσος, καὶ πᾶσα τὸ φονεύ
ειν, καὶ τιμωρεῖσθαι, καὶ βλάπτειν ἐκ
δυμία, φόνος ἐστίν. Οὕτω ἂν ὁ νόμο
ἀπείργει ἡμᾶς καὶ τούτων.

Δ. Ἐὰν ἄρα μισήσωμεν, τί ἡ
μον φοσκόπτοντες φυλάξωμεν;

Μ. Ὁ Θεὸς μισῶν ἀλλήλους ἀπαγ
ρεύων, κελεύει πᾶσιν ἀνθρώποις, καὶ
δὲ τοῖς ἐχθροῖς ἡμῶν δίκειν· ὥστε κ
τοῖς ἀπηχθῶς καὶ σφοδρῶς, καὶ δὲ κ
δυσμενῶς τι καὶ ἀπίστως σκοὺς ἡμᾶς δ
κεκεμένοις σωτηρίαν καὶ εὐδυμίαν, κα
δύπραξίαν καὶ εὐθυμίαν ἐπεύχεσθαι· μὴ
τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ εὖ δρᾶν αὐ
τοὺς, ἐάν γε δυνάμεθα, καὶ τῷ Θεῷ
τοῦ αὐτοῦ δίκας ποιεῖσθαι.

Δ. Οποῖόν ἐστι τὸ ἕβδομον σκέψιγ
μα;

Μ. Οὐ μοιχεύσεις.

Δ. Τίνα διάνοιαν ἔχει ὁ νόμος;

Μ. Κα-

que, integras ſervabimus?

A. Prohibentur etiam ea, quæ cædis occaſionem aliquam habent, ut ludibria, irriſiones, maledicta, probra, convitia, rixæ, pugnæ & ſimilia omnia. Matth. 5. 21, 22, 23, 24. Rom. 3. 13, 14, 15. Gal. 5. 20. 21. Iaco 3. 14, 16.

M. *Ecquid eſt amplius?*

A. Deus ſua lege non externis tantùm actionibus, ſed animorum etiam affectionibus, iſſque vel maximè cavit: apud Deum enim indicem iracundia, odiumque, & occidendi, vindicandi, aut nocendi voluntas omnis homicidium eſſe decernitur. Hoc ergò jure divino iſta etiam vetàmur. Matth. 5. 22. Gal. 5. 20, 21. 1 Ioh. 2. 9, 10, 11.

M. *Si neminem ergò oderimus, abundè legi huic erit ſatisfactum?*

A. Deus cum odium reprobat, benevolentiam a nobis in omnes mortales, hoſtes etiam, requirit: idqué adeò quidem, ut malevolis invidiſque noſtris, qui infenſo, crudelitérque infeſto in nos ſunt animo, ſalutem, & tranquillitatem, omniáque fauſtè, fœliciter, & proſperè evenire optemus, beneficiis illos etiam, ſi facultas in nobis fuerit, afficiamus, Deóque pro illis vota faciamus. Luc. 6. 27, 28. Rom. 12. 14, 17, 19, 20.

M. *Quod eſt ſeptimum præceptum?*

A. Non adulteraberis. Exod. 20. 14.

M. *Hoc præceptum quam ſententiam habere putas?* Deut. 5. 18. Matth. 19. 18.

Μ. Καλαδηλζει πᾶν αἰσχρῶν ἡδονῶν ἴδιΘ, καὶ πᾶσαν αἰσχρολογίαν, ἢ ἐν τοῖς ὄμμασιν ἢ ἐν τῷ σχήματι ὑπάρχουσαν ἀσέλγειαν, καὶ πάντα συλλήβδην ἀκαθαρσίας σημεῖα καὶ τεκμήρια, χωρὶς δὲ τούτων ἁπαγορεύει ῥαθυμίαν καὶ ἀργίαν, καὶ ὀκνοφαγίαν καὶ οἰνοφλυγίαν, καὶ ἀβρόπλα ἅπερ σολλῶ καὶ ἀγωνάς τι καὶ παιδιὰς ἀκολάστως, καὶ ὅσα ἄλλα αἰσχρόπΘ ἠσπασαιῶ ἢ ἐν σώματι ἢ ἐν ψυχῇ εἶπα γενέσθαι εἶναι δι. παλευόμενα γὰρ καὶ τὰς πλανοίας ἡμῖν πασῶν ἀκαθάρτων ὀρέξεων καὶ ἐπιθυμιῶν ἀγνὰς διαλησεῖν, ἐπειδὴ αἱ ψυχαί τε καὶ τὰ σώματα ἡμῖν ἀντὶ νεῶν τῷ ἀγίῳ πνεύματι ἱερωνται.

Δ. Πρὸϊδι δὲ.

Μ. Ἡ ὀγδόη ἑβδομή ἔζιν, Οὐ κλέψεις.

Δ. Τίνα τῷ νόμῳ ἀπηγόρευται.

Μ. Οὐ μόνον ὅπως μὴ ἀσκοῖμεν τὰς κολαζομένας ὑπ' ἀνθρώπων κλοπάς, ἀλλὰ καὶ μηδίνα ἀπατοῖμεν ἢ ἀγορᾷ ἢ πράσει ἀπατηλῇ χρώμενοι, ἢ μέτρα καὶ σταθμία δόλια ἔχοντες, ἢ πλίθλόν τι καὶ ὕδωρ πιλοῦντες, καὶ ὅπως μὴ ἀδικοῖμεν ἄλλον ἢ ἐν τῇ πὶ δικαστήρια δικάζειν, καὶ δωροδοκίᾳ ἀφορίσειν, ἢ ἄλλο τι δι' ἀπάτης καὶ δόλου πρᾶσσειν Ετι καὶ πρὸς τούτοις, ἢ ἄλλων ὑπελθόντων τι δεῖ προσηκόντων αὐτοῖς, οἷον εἰ τοὺ ἐργάτας ἀποστερῶντες τὸ μισθὸ, καὶ εἰ διὰ πλεονεξίαν μὴ βιλό-

A. Obscenarum voluptatum universum genus, omnis verborum turpitudo, oculorum, gestúsque, petulantia omnis, omnes impuritatis notæ, atque indicia quæcunque, hac lege condemnantur. Desidia item inertiáque, in cibo, potu, vestitu luxus & luxuries, lædi, lusúsque impudici, & quæcunque præterea ad corporis animíve fœditatem solicitare, aut commovere possunt, hoc præcepto vetantur. Nam ut mentes etiam nostras ab appetitionibus desideriísque impudicis puras conservemus, præcipitur, propterea quòd tam animæ quàm corpora nostra templa sint divino spiritui consecrata. Prov. 6. 24, 25. Matth. 5. 27, 28, 29. Rom. 13. 13. 1 Cor. 6 9, 10. 15, 16, 17, 18, 19. 1 Thess. 4. 3, 4, 5, 7. & 5. 22. Ezec. 16. 49, 56. Eccles. 33. 26. 1 Cor. 3. 16, 17. & 6. 15, 16.

M. *Persequere reliqua.*

A. Octavum præceptum est: non furaberis. Exod. 20. 15. Matth. 19. 18.

M. *Hoc præcepto quæ prohibentur?*

A. Non ea solùm furta vetantur, quæ humano jure plectuntur: sed etiam edicitur, ne nundinatione aut venditione fraudulenta, mensuris dolosis, parúmve legitimis ponderibus, aut adulterinis fucatísque mercibus quenquam fallamus, néve judiciis pecunia tentatis pretióque & largitione corruptis, aut ulla alia fraude, dolóve malo adhibito, quenquam circumveniamus. Præterea, qui officium debitúmve alteri subducunt, ut qui laborum mercedem operariis non persolvunt: qui per avaritiam pauperibus Prov. 11. 1. & 20. 10. 23. 1 Thess. 4 6. Tit 2. 20. Psal. 62. 10. Prov. 17. 23. Isa. 5. 23. Ezech. 22. 13. Malac. 3. 5. 1 Tim 5. 18. Prov. 14. 30, 21, 31.

βελόμενοι τοῖς πλουσίοις καὶ ἀπόροις βοηθεῖν, τοῖς ὀρφανοῖς ἀμύνειν, τοῖς ξένοις καὶ ἀπολλυμένοις ὀδυνᾶσθαι, καὶ οἱ τὰς ἀρετὰς καὶ ἀπείρους μὴ πωλοῦντες, καὶ οἱ βωλῶν μὴ ὄντες τοῖς βωλῆς ἐπιθυμοῦσι, καὶ οἱ τοὺς πλανωμένους ἐκ πλάνης εἰς ἀπαλλάττοντες, καὶ εἰς ἐκ ὑθεῖαν ὁδὸν ἐπανάγοντες, καὶ οἱ τοῖς ἐν δυσχερεῖ καὶ ἀδημονοῦσι γενόμενοι φιλανθρωπίαν μὴ φθονοῦντες, καὶ πάντες οἱ τούτοις παραπλήσια πολιτευόμενοι διὰ τοῦτο τῷ νόμῳ ὑπακούουσι.

Δ. Μῶν ἄλλό τι ἐκεῖ χρὴ ἐν τῷ παρεγγράμματι τούτῳ;

Μ. Μάλιστα μέν, καὶ γὰρ ἀπαραδόμεθα μὴ ἐν νῷ ἀπαξ ἔχειν ζημιοῦν τὴν ἀλλοτρίαν πατρίδα κερδῶν καὶ ὠφελείας ἕνεκεν. τὸ γὰρ εἰς ἀνθρώπους ἄδικον, τοῦτο καὶ θεοῖς ἐπιτηδεῖον πάντῃ θεοῖς φαῦλόν ἐστι.

Δ. Λέγε νῦν ἐκ ἐναντίου ἐντολάς.

Μ. Οὐ φαδιουργήσεις κατὰ τὸ πλησίον σε μαρτυρίαν ψευδῆ.

Δ. Αὕτη ἡ ἐντολὴ τίνα νοῦν ἔχει;

Μ. Ὁ νόμος οὗτος ὁ μόνον ἐκ ἄνωθεν ὅπλα καὶ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἐπέβασιν ἀπειρήκει, ἀλλὰ καὶ καθόλου πᾶν ψεῦδος, καὶ λοιδορίαν, καὶ διαβολὴν καὶ βλασφημίαν, καὶ κολακείαν, καὶ ἐπισπάσιν, καὶ εἰρωνείαν δι' ἣν ἦλθε ἀγαθὰ τῇ πόλει ζημιοῦται, ἢ καὶ ἡ δόξα αὐτῆ βλάπτεται. προσέτι ἅμα μήτ' αὐτοὺς εἰπεῖν τι ποτε ψευδὲς καὶ οὐκ ἀληθὲς, μήτε ἄλλων τοιοῦτό τι εἰ πόντων ἀκούοντας

indigentibúſque opem ferre, viduis ſuccurrere, orbis pupillíſque ſubvenire, peregrinis atque advenis opitulari recuſant: quíque rudes atque ignaros rerum non inſtituunt atque erudiunt: qui conſilii expertes conſilio non juvant: qui vagos errantéſque ab errore non avertunt, neque in rectam viam revocant atque reducunt: qui afflictis mœrentibúſq; conſolationem non adhibent: omnéſque horum ſimiles hac lege condemnantur. Iacob. 2. 3,6. & 5. 19, 20. Lev. 19. 9, 10. & 23. 22. Deut 22. 1, 2, 3, 4. & 24. 15, 17, 19 & 27. 17, 18, 19.

M. *Hoc præcepto an quicquam adhuc præterea continetur?*

A. Omninò: Nam ex alienis damnis utilitates noſtras aucupandi, aliquam etiam voluntatem cogitationémve ſuſcipere hac lege prohibemur. Nam quod in homines injurioſum eſt, id veſ optare aut expetere vitioſum eſt in conſpectu Dei. Zac. 8. 16, 17. Act. 20. 33.

M. *Recita jam nonum præceptum.*

A. Non eris adverſus proximum tuum teſtis mendax. Exod 20. 16 Deut. 5. 20. Matth. 19. 18.

M. *Hæc lex quam habet ſententiam?*

A. Hac lege non apertum ſolùm evidénſque perjurium, juſiurandíque violatio, ſed omnis etiam vanitas, calumnia, obtrectatio, maledictio, aſſentatio, ſimulatio, diſſimulatióque omnis quæ ſint aut contra rem, aut exiſtimationem proximi, generatim vetantur Præcipitúrque ut nec ipſi unquam mendacium, falſúmve quicquam dicamus, neque in aliis, Exod. 23. 1. Levit. 19. 11. Deut. 19. 18, 19. Pſal. 15. 3. Soph. 3. 13. Matth. 19. 18. Luc. 3. 14. 1 Pet. 2. 1, 2,

ἀκούοντας ἢ λόγῳ ἢ γραφῇ ἢ σιωπῇ συναινεῖν: ἀλλὰ τ' ἀλήθειαν σωφρόνως διερευνᾶν, καὶ φυλάττειν, καὶ ἀναζητεῖν, καὶ μιμεῖσθαι.

Δ. Οὐκοῦν ἄλλο κελεύει ὁ νόμος;

Μ. Θεὸς, ὁ τοὺ ἔνδοθεν ἡμῖν λογισμοὺς καὶ διανοίας πιστικῶς εἰδὼς, ἀπιστεῖν ἡμῖν μὴ χαλεπαίνει τινὰ, ἀπιστεῖν ἅμα μηδὲ φαύλως ἀεί τινος ὑπολαμβάνειν καὶ δόξαν ἀναιτίως λαμβάνειν. ἀλλὰ καὶ προστάττει περὶ ἄλλων οἷς χρηστῶν ὄντων διαγινώσκεσθαι, καθόσον ἡ ἀλήθεια μὴ κωλύσῃ, καὶ πᾶσαν πειρᾶσθαι ἀποδιδοὺς, ὅπως ἂν ἔχοντι παρὰ πολλοῖς ἀρετῆς καὶ καλοκαγαθίας δόξαν, τ' αὐτῶν σώζειν ἔχοντες διατελῶσιν.

Δ. Λείπει γοῦν τὸ ἔσχατον παραγγέλμα.

Μ. Οὐκ ἐπιθυμήσεις τοῦ οἰκίας τοῦ πλησίον σου, οὐκ ἐπιθυμήσεις τοῦ γυναικὸς τοῦ πλησίον σου, οὐδὲ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ, οὐδὲ τοῦ παιδίσκου αὐτοῦ, οὔτε τοῦ βοὸς αὐτοῦ, οὐδὲ τοῦ ὑποζυγίου αὐτοῦ, οὔτε παντὸς κτήνους αὐτοῦ, οὔτε ὅσα τοῦ πλησίον σου ἐστί.

Δ. Αὕτη ἡ ἐντολὴ τί ἔχει διαφέρον τῶν ἐν πᾶσι προειρημένων ἐντολῶν;

Μ. Μέχρι τούτου ὁ Θεὸς τὰς πονηρὰς προέξεις, καὶ τὰ προειρημένα τῆς ψυχῆς πάθη ἀποδοκίμασεν, νῦν δὲ ὁσονοῦν παύτως τέλειον, καὶ μηδενὸς ἐνδεᾶ ἡμᾶς ἀπεργεῖ· ὥστε μὴ ἔᾶν μηδὲ τ' ἐλαχίστων ἐπιθυμεῖν, μηδ' ὅλως ἐμπαθοῦν

τῆς

verbo, ſcriptura, reticentiáve comprobemus: ſed ut veritatem ſemper colamus, tutemur, exquiramus, atque ſuſtentemus. Prov. 3. 3. & 12. 17. 19. 23. 23. Eccl. 37. 15. 2 Cor. 13. 8. Epheſ. 4. 25.

M. *Nihilne ultrà requiritur hac lege?*

A. Deus qui intimos animorum noſtrorum ſenſus penitùs perſpectos habet, à maledicendo nos prohibens, aliquid etiam mali temerè de proximo vel ſuſpicari opinarive prohibet: adeòque præcipit, ut quoad per veritatem licebit, benè de allis exiſtimemus, bonámque ipſis famam, quantum quidem efficere poterimus, conſervemus. Matth. 7. 1. Rom. 14. 4. 1 Cor. 13. 5. 7

M. *Reſtat jam poſtremum præceptum.*

A. Non concupiſces cujuſquam domum, non uxorem, non ſervum, non ancillam, non bovem, non aſinum, nec quicquam omnino aliud, quod alterius ſit. Exo. 20. 17. Mich. 2. 1, 2. Rom. 7. 7. & 13. 14. 1 Cor. 10. 6.

M. *Hoc præceptum, quid ultrà quàm ſuperiora, imperat?*

A. Anteà Deus maleficia, depravatáſque animorum affectiones vetuit: jam verò innocentiam omnibus ſuis numeris expletam à nobis exigit: adeò quidem ut nullum omninò vel tenuiſſimum deſiderium, vel leviſſimæ cogitationis motum, Eſa. 1. 16. Gal. 5. 24.

τῆς διανοίας ὁρμὴν καὶ κίνησιν καὶ σμικρὰν, τῷ καλῷ ἀμιγῆ πάντως τὰς ἡμετέρας ψυχὰς ἐργάζεται. φύσει γὰρ καὶ τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἔμφυτον τὸ Θεοῦ εἰς τὰ μάλιστα ἁγνὰς εἶναι καὶ ἁγίας, ἐπειδὴ ἐκεῖνο ὑδὲν ὡς κακὸν καὶ νόμιμον ἐπιδέχεται, ἐὰν μὴ τελείως καὶ ἀληθῶς τοιοῦτον ᾖ, ὃ δὴ κανόνα καὶ γνώμονά τινα ἀκριβέστατον περὶ ἁμαρτιῶν ἡμῖν ἔθηκε, διὰδὴ τόνδε τὸν ἐπ' αὐτῷ κείμενον νόμον.

Δ. Ἐπειδὴ τὴν διανοίαν τῷ Δεκαλόγῳ διεπάφησας βεβαίᾳ ὁρμωνίᾳ χρώμενος, εἶπε νῦν εἰ μὴ διωάμεθα τὰ ἰδία καὶ καθ' ἕκαστον εἰρημένα εἰς σύντομόν τινα καὶ σωτήριον λόγον πάντα συνάγειν;

Μ. Διωάμεθά γε· καὶ γὰρ Χριστὸς ὁ θεῖος ἐκεῖνος διδάσκαλος τὸν ὅλον νόμον ἀναχεφαλαιωσάμενος, τὸ κεφάλαιον αὐτῷ ἐν ὀλίγοις ἐδήλωσε διὰ τούτων· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου, καὶ ἐξ ὅλης δὲ ἰσχύος σου. αὕτη ἐστὶ μεγάλη ἐντολὴ ἐν τῷ νόμῳ. δευτέρα δ' ὁμοία αὐτῇ, Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σαυτόν. ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται.

Δ. Ὁποίαν νομίζεις δεῖν εἶναι τὴν ἀγάπην ἣν πρὸς Θεὸν ἔχειν κελευόμεθα;

Μ. Τὴν

a virtute quicquam deflectentem in mentes nostras irrepere patiamur. Æquum namque est, ut in animis etiam & mentibus nostris, summa coram Deo castitas sanctimoniáque splendeat. Ab illo enim bonitas atque æquitas non nisi perfectè absoluta probari potest, cujus etiam legem hanc suam, normam omni ex parte perfectissimam nobis ante oculos constituit.

Ier. 4. 14.
Ezek. 18. 31.
Matth. 5. 8.
Rom. 12. 2.
Psal. 5. 4, 5.
2 Cor. 6. 14.

M. *Posteaquam decem jam præceptorum sententiam interpretatione brevi explanásti, dic mihi cunctáne ea quæ seperatim articulatimque explicuísti, in pauca conferri, brevitérque & summatim describi nequeunt?*

A. Possunt sanè: nam & Christus, divinus ille Doctor, totam Legis vim atque rationem coarctans ejus summam quàm brevissimè his verbis exposuit. Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota mente tua, & ex totis viribus tuis: Et hoc maximum est Præceptum in Lege. Secundum autem est huic simile, Diliges proximum sicut teipsum. Ad hæc enim duo mandata, universa Lex & Prophetæ referuntur.

Matth. 22. 37
Marc. 12. 30.
Luc. 10. 27.

M. *Amorem in Deum cujusmodi hîc à nobis desiderari putas?*

Μ. Τίνι τῷ Θεῷ ἀφομοίωσιν, φίλε δῆλον ἵνα αὐτὸν Κύριόν τε καὶ πατέρα γενόμενον, καὶ σωτῆρα ἀφομοιώσεται ὁ ἀγαθὸς ἀνήρ. δεῖ οὖν τίνι ἡμετέραν εἰς τὸν Θεὸν ἀγάπην τοιαύτην εἶναι, ὥστε καὶ τίνι μεγαλειότητα αὐτῆς σέβεσθαι, καὶ τῇ φιλήματι αὐτῆς ἀσπάζεσθαι, καὶ τῇ ἀγαθωσύνῃ αὐτῆς πιπολεύειν.

Δ. Τί φιλεῖ τὸ, ἐξ ὅλης καρδίας, ἐκ ψυχῆς ὅλης, ἐξ ὅλης ἰσχύος;

Μ. Ἐντεῦθεν μανθάνειν ἔχομεν ὅτι πάντα διάπυρον καὶ ἀκίβδηλον εἶναι δεῖν τίνι ἡμῖν πρὸς Θεὸν ἀγάπην, ὥστε πάντας λογισμοὺς, καὶ ὀρέξεις, καὶ βελτὰς, καὶ πρόξεις τὰς τῇ ἀγάπῃ ταύτῃ ἐναντίας ἐξωθεῖν καὶ ἐξελαύνειν, τὸν γὰρ Θεὸν μὴ μόνον μᾶλλον ὧν ἔχει ἁπάντων, ἀλλὰ καὶ ἑαυτῶ πολὺ πλείονα εὐσεβὴς πᾶς φιλεῖ.

Δ. Νῦν τί λέγειν ἔχεις περὶ τῆς πρὸς τὸν πέλας ἀγάπης;

Μ. Ὁ Χριστὸς ἤθελε πάντας τοὺς Χριστιανοὺς φιλεῖν τινι ὁμονοίᾳ καὶ φιλίᾳ εἰκότα πρὸς ἀλλήλους συναφείᾳ. ἐπεὶ δὲ πρὸ καιροῦ ἅπαντες καὶ ὁμογενεῖς ἔχομεν τὸ ἑαυτοῦ φιλεῖν, οὐδένα ὄντε πρεσβύτερον οὔτε σωτηριώτερον, οὔτε δικαιότερον, οὔτε ἐνεργητικώτερον καινὰ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης δυνατὸν ἦν εὑρεῖν, ἢ ὃν ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀποδίδωμι προσέταξεν ἡμῖν ὁ Κύριος ἵνα φιλοῦντι ἕκαστος τὸν πλησίον ὁμοίως καὶ

ἑαυτὸν

A. Qui Deo ſit idoneus, hoc eſt, ut ſumma poteſtate dominum, ſumma parentem bonitate, conſervatorem noſtrum ſumma miſericordia præditum, eum eſſe confiteamur. Ad amorem itáque erga Deum noſtrum accedere debet, ut & revereamur majeſtatem illius, & ejus pareamus voluntati, ejúſque bonitati confidamus. Deut. 10. 12. 17, 20. Pſal. 25. 1. & 31. 1. & 96. 7, 8, 9. & 118. 8.

M. *Totum cor, anima tota, totéq; vires, quid declarant?*

A. Eam videlicet amoris flagrantiam & incorruptam integritatem, ut cogitationibus, cupiditatibus, conſiliis, actionibus ullis, quæ Dei amori repugnant, nihil prorſus loci relinquatur. Etenim Deum non modò pluſquam ſua omnia, ſed multò etiam magis quàm ipſe ſe quiſque pius diligit. Deut. 6. 17, 18. & 30. 6. Joſu. 23. 11. Joh. 14. 15. 21, 23, 24 & 15. 10. Matth. 10. 37 38. Luc. 14. 26.

M. *Nunc de proximi amore quid habes dicere?*

A. Chriſtus voluit Chriſtianos ſuos ſummæ inter ſe conjunctionis vinculis arctiſſimè aſtringi. Et quum noſtri nobis amor naturalis ſit atque in animis penitùs inſitus, nulla expeditior, contractior nulla, nulla juſtior fraterni amoris norma, nec quæ plus habeat efficacitatis, reperiri poteſt, quàm quæ ab ipſo humano ingenio deducta, nobis a Domino præſcribitur, ut unuſquiſque ſcilicet proximum eodem, quo ſeipſum, amore complectatur. Joh. 13. 34, 35 1 Cor. 13. 4, 5. &c. Ephe. 5. 2. 29. Phil. 1. 2, 3. 1 Theſ. 4. 9, 10. Matth. 7. 12. & 22. 39 Luc. 6. 31. Rom. 13. 8, 9, 10. 1 Cor. 13. 5, 6

ἴσως ἑαυτῷ φιλῇ. τούτων δὲ ἐπόμενόν ἐστιν, οὔτε δρᾶν τι τὸ πόλει, οὔτε οἰκεῖν, οὔτε διανοεῖσθαι περὶ αὐτῆς τοιοῦτον, οἷον ἂν ἡμεῖς ὑπ' ἄλλων πάσχοντες, ἢ περὶ τῶν ἀχθόμενοι, ἢ ἐτέροις περὶ ἡμῶν λοιμζομένοις ὄντες ἂν εἰκότως χαλεπαίνοντες.

Δ. Ποίους ἀνθρώπους περιχαρεῖς τῇ τῆς πόλεως ὀνόμαζε;

Μ. Αὐτὴ ἡ ὀθνείωσις μὴ τοὺς πλησίον ἡμῖν οἰκοῦντας μόνον ἢ συγγενεῖς, ἢ ἀγχιστεῖς, ἢ φίλους, ἢ ἑταίρους, ἢ τοὺς ἄλλως πως σωζήσεις ἡμῖν ὄντας περιλαμβάνει, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀγνώστους, καὶ δὴ καὶ τοὺς πολεμίους.

Δ. Ἐπειδὴ οὖν ὁ νόμος τῆς τε περὶ τὸ θεῖον εὐλαβείας, καὶ τὰ εἰς ἀνθρώπους ἀγάπης καὶ εὐνοίας ἀκριβέστατον κανόνα διατέθειται, οὐ δεῖ ἡμᾶς ὅλον ἡμέτερον βίον περὶ αὐτὸν οἰονεὶ περί τινα πάθημα κατατθύνειν;

Μ. Παίγνιον μὲν οὖν καὶ δὴ ὁ Θεὸς τοῖς ἀκολούθως τῷ νόμῳ αὐτοῦ βιῶσι ζωὴν ἐπαγγέλλεται, καὶ πολυαρπίον, ὡς ἐφθημένῳ ἄνω εἰπόντες, διάλογον ἀνάγκη καὶ τοῖς μὴ ἐμμενόντων αὐτῷ.

Δ. Ἡ οὖν οἴει δικαίως εἶναι τοὺς μηδὲν ὅλως περὶ τὸ θεῖον νόμον ἐξαμαρτάνοντας;

Μ. Εἰ μήν γε τηλικαύτην ἰσχὺν εἶχεν ὥστε δύνασθαι νόμον πανελῶς διαλῦσαι, ἐκεῖνοι μάλα εἰκότως δίκαιοι εἶναι ἂν ἐνομίζοντο. νῦν δὲ ἐπ τὸ ἐνοῦσης

ἡμῖν

plectarur. Cui conſequens eſt, ut ne quid agamus contra proximum, ne quem ſermonem, ne quam cogitationem de illo habeamus, quod nobis ab aliis fieri, vel de nobis dici, cogitarive nolſemus.

M. PROXIMI *vocabulum quàm longè patet?*

A. Non tantùm prope nos habitantes, aut cognationis, affinitatis, amicitiæ, amoris, civiliſve alicujus conſuetudinis vinculis aſtricti, ſed & ignoti, atque etiam hoſtes, hac voce PROXIMI continentur. Matth. 5. 43, 44. Luc. 10. 33, 36, 37. 1 Theſ. 4. 9, 10.

M. *Quando igitur Lex divini numinis piè ſanctéque venerandi, & charitatis atque benevolentiæ erga homines habendæ rationem abſolutam præſcribit, annon ad illius normam tota eſt vita noſtra dirigenda?*

A. Omninò, atque hoc tantopere, ut Deus mores ad legis ſuæ regulam confirmantibus vitam paciſcatur, & a legis præſcriptione aberrantibus, e contrario ſicuti ſuprà diximus, mortem minetur. Deut. 8. 1. & 11. 22. 28. & 30. 15, 17. Matth. 19. 17. Ioan. 12. 50. Rom. 6. 23. & 10. 5.

M. *Juſtos ergò eos eſſe putas, qui a jure divino nulla ex parte diſcedunt?*

A. Certè quidem, ſi qui ad legem Dei uſquequaque ſervandam valerent, jure illi quidem juſti cenſeri poſſent: ſed ingenita naturæ noſtræ corruptione, ita ex Rom. 10. 5. Gen. 6. 5. & 8. 21.

inſcitia,

ἡμῖν διαφορᾶς, ὅτως ἀμαθεῖς καὶ ἀδυνάτους καὶ πονηροὺς πάντας περιλαμβάνω, ὧν ἡμᾶς μήτε γινώσκειν τί ὁ νόμος κελεύει, μήτ' ἰσχύειν, μήτε θέλειν αὐτὸ ἀποτελεῖν. Εἰ καὶ δυνατὸν ἦν ἴσως εὑρεῖν τινα ἐυρεῖν, ὃς σὺν Θεῷ ἔν τι μὴ ἐν τῷ νόμῳ κελευομένων παρέσεται ἰσχύων ἂν ᾖ, ὅπως ἐκεῖνος ἄλλα πλείονα τὸ ὀρθῶς διαμαρτάνει, καὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἐξοδίαν ἐκείνης δικαιοσύνης καὶ ἁγνείας, ἣν ὁ νόμος ἀξιοῖ, σωιχοῖ ἀποκλανᾶται. διὸ δικαιοῦσθαί τινα ἐκ τῶν νόμων ἀδύνατόν ἐστιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὃς καταγνώιζεται, καὶ ἀποστρέφεται, καὶ βδελύττεται πάντας, τοὺς μὴ ἅπαντα ἐν τῷ νόμῳ πεποιηκότας πνεύματι πιστεύοντας.

Δ. Ἆρα οὖν ὁ νόμος πάντας ἀνθρώπους ταύτῃ τῇ ἀθλιωτάτῃ καταστάσει περιβάλλει, ὥστε εἶναι ἔξω ἀπολλαγῆς;

Μ. Τοὺς μὲν ἀπίστους καὶ ἀσεβεῖς σὺν ἀνθρώπων ὁ νόμος ἐν τούτῳ, ᾧ εἴρηκα, χώρῳ τάττει, πόσης ἀπεγνωμένους ἐλπίδος ἔστιν ὅτι ποτὲ ἐν βελτίονι. ἅπερ ὡσαύτως οὐδὲν διαφέροντα σὺν τοὺς ἀγνοοῦντας τὸν νόμον μέρος ἐπιτελεῖν, ὅτι τῷ τοῦ Θεοῦ διὰ Χριστὸν ἐλέῳ οὐ πεπίθασι· τοῖς δὲ εὐσεβέσι χρήσιμός ἐστιν ὁ νόμος πρὸς ἄλλα.

Δ. Ποῖα δὴ ταῦτα;

Μ. Πρῶτον μὲν ὁ νόμος τελειότατον ἐστὶ βίου κανόνα περὶ ὁμοιάτων τιθέμενος, τίνων ἡμῖν ἐπιμέλειαν ἀναγκαῖον, πρὸς τὸ ζῆν εὐσεβῶς ἔχειν.

Δ. Τί

inscitia, debilitate, pravitate laboramus universi, ut officium jure divino debitum neque intelligamus, neque illi satisfacere aut valeamus, aut velimus. Tametsi enim inveniatur unus aliquis, qui in aliqua re una & altera externa legem observet, tamen is in multis aliis a recto discedit, & humanus animus ab illa justitia atque innocentia interiori, quam Lex requirit, perpetuò aberrat. Quamobrem nemo jure justus esse potest in conspectu Dei, qui de omnibus, qui non omnia, jure divino descripta exequuntur, sententiam fert, eósque detestatur, atque execratur.

Prov 20. 9. Rom. 7 14, 15. Gal 2. 16. Prov. 20. 9. Deut. 17. 26. Gal. 3. 10. Iac. 2. 10. 11.

M. *Num igitur Lex cunctos omninò mortales miserrima hac conditione, sine ullo prorsùs remedio astringit?*

A. Deo diffidentibus, & a religione pietáteque remotis, Lex hanc, quam memoravi, conditionem constituit, illis ab omni omninò spe derelictis: qui ut ne tenuissimam quidem particulam legis præstare possunt, ita nihil quicquam Dei misericordiæ per Christum confidunt. Piis verò Lex aliarum utilitatum fructus præbet.

Deut. 27. 26. Rom. 3. 10. &c. & 8. 7, 8. Ephes. 5. 5, 6. Iacob. 2. 10.

M. *Quinam illi sint dicito?*

A. Primùm omnium, Lex vitæ regulam perfectè absolutam nobis ante oculos proponens, diligentiam nostram excitat, ut mores nostros ad illam dirigamus.

Deut. 6. 6, 7. Iosu. 1. 7, 8. Psa. 1. 2. & 119. totum.

M. *Quid*

Δ. Τί περὶ τούτων;

Μ. Εἶτα ἡμεῖς τὸν νόμον ὁρῶντες μεί-
ζονα ἢ κατ' ἀνθρωπίνην ἀμαρτίαν ἀπο-
τείνοντα, καὶ ἑαυτοῖς ἀδυνάτοις ὄντες τὸ
φεύγειν ὁμοίως πάντα, συνιέντες, ὅτι τὴν
βοήθειαν παρὰ Θεοῦ αἰτεῖν εὐσεβὲς πα-
ρορμώμεθα.

Δ. Περὶ ἀνδρὸς λέγεις.

Μ. Ἐπὶ ᾧ ὅταν τὰς τῆς ἁμαρτίας ἀ-
μυρτημάτων κηλῖδας καὶ ῥυπαρίας, ἐν τῷ
νόμῳ εἶναι, ἐν κατόπτρῳ τινὶ, θεωρῶ-
μεν, ὥσπερ χαλεπὸν ἡμῖν ἐμβάλλει, καὶ
μὴ ἐᾷ ἡμᾶς ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ δικαιοσύνῃ μέ-
γαυχεῖσθαι ἐναντίον τοῦ Θεοῦ.

Δ. Ἀγαθόν.

Μ. Ἐπειδὴν γὰρ ἡ ἁμαρτία, τυτέ-
στι τὸ διὰ νόμου ἐπιβάσεως συνιέναι
πεζώμεθα, ὥστε μηδὲ ἐξάρνως εἶναι, καὶ
εἰδέναι ὅτι ἕνεκα τῆς ἁμαρτίας ὁ Θεὸς
βδελύττεται καὶ δεινῶς μισεῖ καὶ μίσος
χαλεπαίνει πρὸς ἡμᾶς, καὶ ὅτι ὁ μηδὲν
τῇ ἁμαρτίᾳ ὀφειλόμενός ἐστι, μὴ μόνον
ἁπάσας ταῖς συμφοραῖς καὶ παλαιπω-
ρίαις τῆς ζωῆς ταύτης, καὶ ταῖς νόσοις τε
καὶ τῷ θανάτῳ τῷ σώματος, ἀλλὰ καὶ
παλαιρρίσι καὶ ἀλέθρῳ αἰωνίῳ ἐνέχεσθαι
ἡμᾶς· ὅταν ἐν τῷ νόμῳ γινώσκωμεν, ὅ-
τι ἡμεῖς δι' ἁμαρτίαν εἰς ταύτην τὴν τάξιν
καθεστήμεθα τῶν καθεστωμένων ἀνθρώ-
πων, ἐξ οὗ δὴν ἄγλις φρικτότερον ἐνθυμη-
θείη, ἐνθυς ὅλος τῇ διανοίᾳ, καὶ ψυχῇ, καὶ καρ-
δίᾳ, καὶ θυμῷ βρεμόμεθα καὶ πραδυνόμεθα, καὶ ὅ-
λος ὁ νόμος σωθῆναι ἔοικε διὰ τῆς ἡμετέρας κα-
τα-

M. Quid præterea?

A. Secundò, quum legem, ultrà quam mortalium vires præstare possunt, requirere, nobísque potestatem tanti oneris sustinendi deesse animadvertimus, ad auxilium à Deo flagitandum Lege excitamur. Rom 3.19. & 7. 14, 15. 2 Cor. 3. 5. Psal. 129.5. 12. 27, 28. 33, 34. &c.

M. Perge.

A. Porrò autem, quum turpitudinis nostræ labes atque fœditatem in Lege, ut in speculo, cernimus, tanquam frænos nobis injicit, reprimítque, ne integritate nostra confisi, superbos nos in conspectu Dei præbeamus. Rom 3. 19. 11, 12. 19, 20 & 7. 7.

M. Prosequere.

A. Quando peccati, quod divinæ Legis est violatio, conscientia stimulamur atque convincimur, intelligimúsque nos per peccatum in execrationem, acerbissimum odium, gravissimámque divini numinis offensionem, atque indignationem incurrisse, mercedémque atque stipendium, quod peccatum meretur, esse, ut non solùm omnibus calamitatibus atque miseriis hujus vitæ, morbísque & morte corporis afficiamur, verum etiam ut damnatione atq; interitu sempiterno mulctemur: simul atque ex Lege agnoscimus nos per peccatum in hunc condemnatorum statum, quo nihil tetrius cogitari potest, perveniſſe, toto pectore, tota mente, toto corde, animóque cohorremus, & contremiscimus, atque ita, ut casum nostrum salutа- Prov. 20 9. 1 Ioan. 3. 4. Deut. 27. 26. Gal. 3. 10. Rom 1. 18. & 2. 8. & 4. 15. & 6. 23. 2 Cor. 3. 7. 9. Ephes. 5. 5, 6. Rom. 3. 20, 21, 22. & 5. 15, 16. &c.

καταξάσει λύπην ἀμηχάνου, καὶ μετάνοιαν σωτηριώδη κλαυθμὸν, καὶ παρρησίαν πρὸς τὸν αἴτιον καὶ προσδοκᾶν συγγνώμην ἀπὸ ἁμαρτημάτων, καὶ ἀναπαύσεως, καὶ ζωὴν αἰώνιον (ἣν ὑπεδείξαμεν ἐκ τοῦ νόμου πυγχάνειν) ἐλπίζειν τὸν σωτῆρα εἰς μόνον, καὶ διὰ Χριστοῦ.

Δ. Τοιοῦτον οὖν ἐστὶν ὃ μοι δοκεῖς ἐκ τοῦ νόμου διανοεῖσθαι, ὅτι διδασκαλία οἰκεία παιδαγωγός τις καὶ ἡγεμὼν πρὸς Χριστὸν τυγχάνει ὤν, ὃς ἂν γνώσωμεν ἑαυτοὺς, καὶ ἀσθενείας, καὶ πίστεως, ἡμῖν τὴν εὐθείας ἡγεῖται ἐπ' αὐτὸν ὁδοῦ.

Μ. Οὕτως ἐστὶν ὅθεν καὶ δῆλον γένοιτ' ἂν, ὅτι ὁ νόμος ὑμαλαίως ἢ ἀναφελῶς ἐστιν, εἰ καὶ οἱ ἄνθρωποι τῇ διανοίᾳ τοῦ πνεύματος ἐκ τοῦ σαρκικοῦ ἐν αὐτῷ ἔργα πολὺ διαπολείσαντα.

Δ. Ἀληθῆ λέγεις Ναῦ ὦ φίλε πνεῦμα, ἐπειδὴ τὰ σαρκικὰ τοῦ νόμου καὶ τὰ ὑπαγόμενα ἀπαγορεύοντος ἡμῖν, ὡς τύπῳ καὶ παχυλῶς ἐλέγετο τοιούτοις, εἰρηται, καιρὸς ἦδη ἐν τοῖς ἀνωμένοις λέγειν σαρκικὰ τοῦ Εὐαγγελίου, ὃ παραλαμβάνει τὰς ἐπαγγελίας τὰ συγγνώμης εἰς τὸ νόμου πεπληρωμένου, ἧς ὁ Θεὸς διὰ Χριστοῦ νόμου παντὶ τῷ ὅτι τοῖς ἡμαρτηκόσι μετανοοῦντι, πρὸς ὃ Εὐαγγέλιον ἡ φωνὴ μάλιστα ἀποβλέπει· τοῦτο γὰρ ἀπαγορεύει λέγων τὸ δεύτερον τῆς ἀφέσεως μέρος ἐποιησάμεθα, καὶ διὰ τοῦ ἡ κατὰ τὸ ἐν τοῖς λαλουμένοις εἰρημένα ἀκολουθία καὶ τάξις ἡμᾶς οἴονται ἐχειν

γύγνε-

cluuntur doleamus, & ut nosmet nostri pœniteat. Lex efficit, impellítque ut peccatorum veniam, justitiam & vitam sempiternam (quæ ex Lege adipisci non possumus) a Christo servatore tantùm, & per Christum expetamus, atque expectemus. Gal. 2. 16.

M. *Legem igitur, quantum intelligo, tanquam magistram se, ducémque ad Christum præbere affirmas, quæ nos notitia nostri, pœnitentiáque & fide recta ad ipsum via perducat.* Rom. 10. 4. Gal 3. 10, 11. & 24.

A. Sanè ita est: simúlque ex his perspicuum est illud, legem non frustrà latam esse, tametsi mortales ab officii, quod Lex requirit, præstandi facultate longissimè absint. Rom. 3. 33. & 7. 12, 13, 16 Gal. 3. 20.

M. *Verum dicis. Nunc dicere filiquando de Lege & obedientia satis, ut in hac contractione brevitatéque dictum sit, vatio flagitat, ut proximè dicatur de Euangelio, quod divinæ per Christum misericordiæ promissa eis, qui contra legem commiserunt, modò ipsos commissi pœniteat, facta complectitur, ad quod Euangelium fides præcipuè referenda est: hoc enim secundo loco in nostra distributione propositum fuit, & eorum quæ tractavimus continuatione, qua fi manu, eò dedicti*

sumus.

γώγησιν. Εἰπὲ δὲ καὶ ἡμῖν τὸ τῆς Εὐαγγελίας τι καὶ ὁ ἡμέτερος πίστεως κεφάλαιον.

Μ. Τὸ αὐτὸ ὅπερ τοῦ ἐξαίρετα τῶν Χερουβὶμ πίστεως μέλη, τὰ συντεθειμένα πάλαι συνημμένα, καὶ εἰς ἓν συναγόμενα ἀδιάσπαστα ἔχει.

Δ. Φράσον μοι τὸ σὸν πίστιν.

Μ. Πιστεύω εἰς Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς· καὶ εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, κύριον ἡμῶν, συλληφθέντα ἐκ πνεύματος ἁγίου· γεννηθέντα ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου· παθόντα ὑπὸ Ποντίου Πιλάτου σταυρωθέντα, ταφέντα, καὶ ταφέντα· κατελθόντα εἰς ᾅδου· τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν. ἀνελθόντα εἰς οὐρανούς, καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς παντοκράτορος· ὅθεν μέλλει ἔρχεσθαι κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Πιστεύω εἰς πνεῦμα ἅγιον. πιστεύω εἰς ἁγίαν ἐκκλησίαν καθολικὴν, ἁγίων κοινωνίαν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, σαρκὸς ἀνάστασιν, ζωὴν αἰώνιον. Ἀμήν.

Δ. Τῷ σύμπαντα ταῦτα τὰ πίστεως ἐξομολογήσιν εἰς πόσα μέρη διαιρεῖς;

Μ. Εἰς τέσσαρα, τὰ μάλιστα λόγου ἄξια. ἐν τῷ πρώτῳ διαιροῦμεν τὰ περὶ Θεοῦ τοῦ παντὸς καὶ τῶν πάντων κτίσεως. ἐν τῷ δευτέρῳ τὰ περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ καὶ τῶν τοῦ ἀνθρωπίνου ἀνακυβεύσεως κεφαλαίων ἔνδειξις ἔστιν. ἐν τῷ τρίτῳ τὰ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. ἐν τῷ τετάρτῳ τὰ περὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν

summa. Dic ergò quæ sit Euangelii fidei que nostræ summa.

A. Eadem illa, quæ Christianæ fidei principes articulos unà olim arctè contractos, comprehendit: quàmque vulgus ex prima voce nominat *the Creed*, id est, fidem nostram.

M. Fidem tuam pronuncia.

A. Credo in DEUM Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ: & in IESUM CHRISTUM, filium ejus unicum Dominum nostrum, qui conceptus est è SPIRITU sancto, natus ex *Maria* virgine: passus sub *Pontio pilato*, crucifixus, mortuus, & sepultus: descendit ad inferos, tertia die resurrexit a mortuis: ascendit ad cœlum, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis, unde venturus est ad judicandum vivos & mortuos. Credo in SPIRITUM sanctum, Sanctam ecclesiam Catholicam, sanctorum Communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, & vitam æternam. *Amen.*

M. Universam hanc fidei confessionem in quot membra dispartiris?

A. In quatuor principalia: in quorum primo, de Deo patre & rerum omnium creatione: in secundo, de ejus filio Iesu Christo, quod & humanæ redemptionis summam omnem continet: in tertio, de sacro Spiritu: in quarto, de Ecclesia, &

de

τῆ χρειαμένων, ἃν ὁ Θεὸς τῆ ἀνθρ
διὰ Χριστῦ ἔδωκεν.

Δ. Φέρε δὴ καὶ τύτῳ χρῶ τῆ τάξει
διδάσκειν καὶ παιδεύειν· οἶδα γὰρ τ
γων σῦ δι μαθεῖν· καὶ πρῶτον σὲ
βούλομαι τύτο τὸ Πιστεύω, ὃ ἐκ αὐτῆ
ἀρχῆ τῆς ἐξομολογήσεως Χριστιαν
ἀ εἰσκεπτ;

Μ. Διὰ τύτ δηλῶ, ὅτι τῶν ἀλλ
θλιῶν καὶ ζῶσιν, τυτέστι τῶν τῆ Χριστ
φρονύντων πίστιν ἔχω εἰς Θεὸν τ πα
τέρα, καὶ εἰς Θεὸν τ υἱόν, καὶ εἰς Θε
τὸ ἅγιον Πνεῦμα. καὶ ἐπ τύτῳ τῆ
πίστιν διὰ τύτο τῆ ἐξομολογήσεως τ
πε ἀπαγγέλλομαι, καὶ βεβαιύτατα ἐ
μαρτυρῶ.

Δ. Εἰπέ μοι οὖς ἔχ δικαίαν σωτηρ
ὄζειν, ἢ ζῶσιν ἐκείνην καὶ ἀληθινὴν καὶ Χρισ
τιανικὴ πίστι;

Μ. Ἡ πίστις ὄζει τελεία πληροφορία κ
γνῶσις τ περὶ κῆς τῦ Θεῦ πρὸς ἡμᾶς διὰ
Χριστῦ εὐνοίας, καὶ ἐλπὶς ἐπ' αὐτὸν, ἣν
ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ μαρτυρεῖ τις, ὅτις ἂν
μέλλῃ τῇ εὐσεβῶς καὶ ὁσίως ζῆν, τυτ
στιν ἀρεσκόντως τῷ διδάγματι τῦ Θεῦ, ἀ
σωτίζευγμένην ἔχῃ.

Δ. Τοιύτον ἄρα νομίζ ἔχῃ ὁ λέγων, ὅτ
οὐδεὶς ἦν ὁσίων, οἵτινες ἢ συγγνώμ
τυχεῖν παρὰ Θεῦ ἀπηξώκασιν, ἢ τὰ
δικαιοσυνίαν αὐτῦ μὴ βουλύμενοι, ἀλλ
μοχθηρῶς ζῶντες ἐπ' ἀδείᾳ διατελῶσι
τὴν γνησίαν τύτων καὶ Χριστιανικὴν πίστ
ἔχειν δύνανται.

Μ. Πα

de Dei donis Ecclesiæ per Christum datis, explicatur.

M. Age igitur, hunc ordinem in explanandis ijs quatuor partibus conservato: principio verò Credendi *verbum in primo Christianæ fidei introitu, quam vim habeat, expone.*

A. Hac voce significo, me veram atque vivam, hoc est, Christiani hominis fidem, in Deum patrem, Deum filium, & Deum spiritum sanctum habere, eámque me fidem, hac confessionis formula profiteri, firmissiméque asseverare. Matth 10. 32 & 28. 19. 20. Ioh. 1. 12, 13. Rom. 1. 17. & 10. 9. Gal. 3. 26. Heb. 4 14.

M. Viva ea veráque & Christiana fides quæ sit, mihi quàm potes apertissimè declarato.

A. Fides est certa cognitio, paternæ Dei erga nos per Christum benevolentiæ, fiducíaque in eadem, sicuti in Euangelio traditum est, quæ studium piæ vitæ, id est, Dei patris voluntati obsequendi semper conjunctum habet. Ioh. 1. 12, 13. Rom 8 1. 14. 38, 39. Colos. 2. 2, 3. Heb. 10. 22, 23. & 11. 1. Psal. 1. 3. Matth. 7. 17, 18. & 13. 23. Gal. 5. 6. 1 Pet. 1. 13, 14, 15.

M. Intelligis igitur, nullos impios, qui aut de Dei misericordia desperant, aut ejus justitiam non pertimescunt, sed veram vitiosam animo securo vivunt, hanc veram Christianam fidem habere posse, tametsi ejus verba pronuntient?

A. Ita

Μ. Παντάπασι μὲν οὖν.

Δ. Οὐδὲ μόνον ἐνὸς Θεοῦ, πῶς ἐν τῇ ἐξομολογήσει τῆς Χειροτονικῆς πίστεως βεβαίως ἐπείθμησας, ὁ πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα;

Μ. Οὐκ ὄζει ταῦτα διάφορα πλειόνων ἐνὸς θεῶν ὀνόματα, ἀλλὰ πεῖσιν διακεκριμένων ἐν μιᾷ θεότητι ὑποστάσεων θεογνωσίαν. καὶ γὰρ Θεὸς ὁ Πατὴρ, καὶ Θεὸς ὁ υἱὸς, καὶ Θεὸς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἓξ ὑποστάσεις εἰσὶ, καὶ εἷς Θεὸς μόνον, καθὼς πρὸς ὀλίγον θείαν ἐλλάχομεν λόγων, οἷς θεοδύμως πιστεύειν θεοπέσιον μέλλον, ἢ τὸ ἄπειρον βάθος τῆς ἀπορρήτου τούτου καὶ κρυπτῆς μυστηρίου πολυθεογνωσίαν ἐρευνῶντας.

Δ. Ἀληθέστατα λέγεις. φέρε δὴ, διὰ τί ὁ Θεὸς τοῦ παιδὸς ὀνόματι θεοσημαίνεις;

Μ. Πρώτως μὲν καὶ κυρίως ὅτι τὸ μονογενὲς υἱὸν αὐτοῦ Ἰησοῦν Χριστὸν φύσει θεὸν ὄντα ἔστιν· εἶτα ὅτι καὶ ἡμέτερος πατὴρ γέγονεν ὢν, μὴ μόνον πλάσας ἡμᾶς καὶ ζωοποιήσας πᾶσι χαρισάμενος, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς δικαίως διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος, πάλιν γεννήσας, καὶ διὰ τῆς ἐπὶ τῷ ἀληθινῷ καὶ φυσικῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ πίστεως ἡμᾶς ἐπαξιώσας, καὶ δι' ἐκείνου πάντας [αὐτῷ] ποιησάμενος, καὶ τῆς ἐπουρανίου βασιλείας τε καὶ ζωῆς αἰωνίου κληρονόμους καταστήσας.

Δ. Τίνος ἕνεκα ὁ Θεὸς καλεῖς παντοκράτορα;

Μ. Ὅτι

A. Ita omnino intellexi.

M. *Quum non niſi unus ſit Deus, dic mihi quare in Chriſtianæ fidei confeſſione tres nominentur,* PATER, FILIUS, ET SPIRITUS SANCTUS.

A. Non variorum deorum hæc ſunt nomina, ſed rerum diverſarum in una divinitate perſonarum. Nam DEUS PATER, DEUS FILIUS, ET DEUS SPIRITUS SANCTUS, tres perſonæ, unus tantùm Deus ſunt, ſicuti edocti ſumus ex ſacris literis, quibus promptam potiùs fidem adjungere, quàm tam penitùs recondita & abditi myſterii infinitam altitudinem curioſè ſcrutari debemus. Matth 3. 16, 17. & 28. 19. 1 Ioh. 5. 7. Ioh. 10. 30. & 14. 7, 8, 9, 10, 11. 1 Cor. 8. 5, 6. Prov. 25. 26.

M. *Veriſſimè loqueris: perge porrò quamobrem* DEUM PATRIS *nomine nuncupas?*

A. Primùm omnium, maximéque, quòd unici filii Ieſu Chriſti natura pater ſit. Deindè quòd noſter etiam ſit pater, tum quia nos condidit, omnibúſque vitam dedit: tum etiam quòd nos iterum divinè per ſpiritum ſanctum generavit, & per fidem in verum ſuum atque naturalem filium Ieſum Chriſtum nos elegit, ſibique filios & regni cœleſtis, atque ſempiternæ vitæ hæredes, per eundem inſtituit. Pſal. 2. 7. Matth. 3. 17. Ioh. 1 14. Rom. 15. 6. 2 Cor. 1. 3. Gen 1 27. Malac. 1. 6. & 2. 10. Ioh. 1. 12. & 3. 3, 5. Rom. 8. 15, 16, 17. Gal. 4. 5, 6. Epheſ. 1. 5, 6. Tit 3. 7. 1 Pet. 1. 3, 4 23.

M. *Cur* DEUM OMNIPOTENTEM *appellas?*

Μ. Ὅτι καὶ πάνυ ἀναγκαῖον ἐλλιπεῖ, καὶ πάντα διοικῶν καὶ κυβερνῶν διατελεῖ, ὡς ἂν αὐτῷ βουλομένῳ ἦ.

Δ. Μῶν τὰ πνεύματα φορητὰ καὶ ἀσθενῆ τῷ ἀνθρώπῳ τῷ τοῦ Θεοῦ κράτει συμίσχει;

Μ. Ἄλλως μὲν οὐδέποτε μεμνημένοι καὶ φοβούμενοι παυσάμεθ' ἄν, εἰ τὴν ἰσχὺν ἐξισοῦσθαι βλάπτειν ἡμᾶς ἔχοιεν τῷ Θεῷ; τοῦτο δὲ μεγίστην ἡμῖν εὐθυμίαν φέρει, ὅταν εὐδυνατώμεθα ὅτι μήτε οἱ δαίμονες, μήτε οἱ μαραώταλοι τῶν ἀνθρώπων ποιεῖν τι ὅλως δυνάσται εἰ μὴ κελεύσαντος ἢ ἐπιτρέποντος τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἡμεῖς κηδεμόνα καὶ φύλακα τῆς ἡμῶν σωτηρίας κεκτήμεθα τὸν πάντων ἰσχυρότατον θαλάσσης, ὥστε μηδὲ τεῖχος μίαν ἀπὸ κεφαλῆς εἰς γῆν ποιεῖν δυνατὸν εἶναι, μὴ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ ἔτους εὐνοϊκῶς ἔχοντος ἡμᾶς ἔχοντος Θεοῦ.

Δ. Διὰ τί δὲ ἐπιτρέπεται τὸν Θεὸν εἶναι τῶν ὑγρῶν καὶ τῆς γῆς κτίστην.

Μ. Ὅτι πλὴν τοῦ Θεοῦ δυνάμεων, καὶ σοφίαν, καὶ ἀγαθοσύνην, (ὧν οὐ δυνάμεθα ἐξ ἑαυτῶν ἔννοιαν λαβεῖν) ἐν τῇ κτίσμασιν αὐτῶν, ὥσπερ ἐν κατόπτρῳ, θεᾶσθαι ἐξεστι. ὅταν γὰρ τὸ ἀπειρογιγνὸν τοῦ κόσμου μέγεθος θεωρῶμεν, καὶ τοιαύτην εἶναι τὴν ὅλην σύστασιν ἐννοῶμεν, οἵαν μηδὲν συμπεπτωκέναι ἐν ὄψει, μηδὲ πρὸς πᾶσας χρείας ἀπολιμωτέραν εἶναι δυνάσθαι, ἐνδυὸς τὸ ἀκατάληπτον τοῦ δημιουργοῦ καὶ ποιη-

δυνάμε-

A. Quòd & fabricatus est omnia & omnes res ex sua voluntate moderandi summam potestatem habet. Esa. 40. 21, 22 &c. Matth. 5. 45. & 10. 29.

M. Spiritúsne etiam malitiosi impiique homines in Dei potestate continentur? Ephes. 1. 11. Heb. 1. 2, 3.

A. Nunquam alioquin sine summa sollicitudine essemus, si quam illi lædendi nos facultatem, contra divinam voluntatem haberent. Verùm ea consolatione sustentamur, quòd neque dæmones, neque conscleratissimi homines, nihil quicquam, nisi Dei arbitratu vel permissione tentare omninò valeant, quódque nos adeò in tutela patris omnium rerum præpotentis sumus, ut ne ullus quidem capitis nostri pilus, nisi ipsius voluntate, qui nobis optimè vult, in terram decidere possit. Ioh. 1. 10, 11, 12. Matth. 8. 31, 32. Luc. 22. 31, 32. Ioh. 10. 28, 29. & 19. 10, 11. Act. 2. 23, 24. & 4. 27, 28. & 12 11. Luc. 12. 7. & 21. 18.

M. *Cur adjungitur* Deum Cœli Et Terræ Creatorem Esse?

A. Quòd divinam potentiam, sapientiam atque bonitatem, (quæ per se intelligentia comprehendi non possunt) in ejus operibus, ut in speculis, intueri liceat. Nam quum immensam illam mundi magnitudinem contuemur, eámque esse partium omnium constitutionem, ut neq; ad aspectum magis decoræ, neque magis ad utilitates omnes accommodatæ excogitari possent, artificis illicò effectorisque Psal. 19. 1. & 50. 6. Rom 1. 19, 20

δυνάμιν τε καὶ σοφίαν, καὶ χρηστότητα ἐνθυμούμεθα καὶ λογιζόμεθα.

Δ. Πῶς φὴς ὑπὸ Θεοῦ ἐκτίσθαι πάντα;

Μ. Θεὸν τὸν πατέρα ἄρειον καὶ μέγιστον ὄντα ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἐξ οὐδενὸς, διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου αὐτοῦ, ἤγουν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τὸν σύμπαντα τοῦτον ὁρατὸν κόσμον, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ ὑπάρχοντα, καὶ τὰ πνεύματα ὁμοίως ἀσώματα, ἃ καλοῦμεν ἀγγέλους, δεδημιουργηκέναι καὶ ἐκτικέναι.

Δ. Πότερον ὀρθῶς ἀποφαίνεσθαι νομίζεις, τοὺς πάντα τὰ πνεύματα, καὶ τὰ πονηρὰ αὐτὰ, ἃ διαβόλους καὶ δαίμονας ὀνομάζομεν, ὑπὸ Θεοῦ πεποιῆσθαι λέγοντας;

Μ. Ὁ Θεὸς οὐκ ἐποίησεν αὐτοὺς πονηροὺς ὄντας, ἀλλ' ἐκεῖνοι τῆς οἰκείας φύσεως ἰδίᾳ αὐθαιρέτῳ κακίᾳ ἀγόμενοι ἀπέστησαν, πᾶσαν ἀπολέσαντες ἐλπίδα τοῦ ἀναλαβεῖν αὐτοὺς ἃ ὤκτισεν ἡ φύσει, ἀλλὰ διαφθορᾷ τῆς φύσεως κακοὶ ἐγένοντο.

Δ. Πότερον δὲ ὁ Θεὸς ἀγαπήσας τὰ πνεύματα ἅπαξ ἐκτίσεν, πᾶσαν ἐποιήσατο αὐτοῖς ὁπωσοῦν ἐπιμέλειαν ἀπέβαλεν;

Μ. Μηδαμῶς· ὁ Θεὸς γὰρ ἅπαντα ποιήσας, ταῦτα καὶ σώζει καὶ κυβερνᾷ, ἐπεὶ καὶ ἄλλως εἰς οὐδὲν μεταποιεῖν ἀνάγκη ἦν.

Δ. Πρὸς ποῖον τέλος ἀποβλέψαντα τὸν

infinita potentia, ſapientia, bonitas nobis ante oculos mentis obverſantur.

M. *Qua ratione univerſa à Deo condita eſſe affirmas?*

A. Deum patrem Opt. Max. à principio, & ex nihilo, per potentiam ſui verbi, hoc eſt, Ieſu Chriſti filii ſui totum hunc ſpectabilem mundum, & univerſa in eo incluſa, atque ſpiritus etiam corporis expertes (quos nuncupamus Angelos) fabricatum eſſe & conſtruxiſſe. Gen. 1. 1. &c. Pſal. 33. 6, 7. & 89. 11. Ioh. 1. 3. Act. 14. 15. 1 Cor. 8. 6. Heb. 1. 2. Coloſ. 1. 16.

M. *Num cenſes tamen ſatis piè aſſeverari, Deum ſpiritus omnes, malitioſos etiam eos, (qui a nobis Diaboli nominantur) fecſſe?*

A. Deus illos tales non effecit, verùm illi à prima creatione, ſuo ipſorum vitio, omni reſtitutionis ſpe perdita, defecerunt: proinde non creatione & natura, ſed naturæ corruptela depravati ſunt. Gen. 1. 31. Ioh. 8. 44. Iud. 6.

M. *Satisne Deo fuit cuncta ſemel creâſſe, poſteà verò omni rerum curatione vacâſſe?*

A. Nequaquam. Deus enim ut omnia fecit, ita omnia fulcit, & moderatur, alioqui univerſa in nihilum ſubitò occiderent. Pſal. 75. 3. & 104. 8, 9. &c. & 145. 14, 15 & 147. 5, 6. &c. Col. 1. 16, 17. Heb. 1. 2, 3.

M. *Quem ſibi finem Deum Opt. Max.*

τὸν Θεὸν πεπλακέναι φῶτον, καὶ γυῖ φύ-
πειν τὰ σύμπαντα νομίζεις;

Μ. Ὁ κόσμος ἕνεκα τῆς ἀνθρώπου ἐ-
δημιουργήθη, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα πυ-
βερνᾶται πρὸς τὸ ὠφέλιμα καὶ χυσιτὰ
εἶναι τοῖς ἀνθρώποις· καὶ ὥσπερ ὁ Θε-
ὸς τὰ λοιπὰ πάντα ἕνεκα τῆς ἀνθρώπου χά-
ριν ἐποίησεν, οὕτω καὶ τὸν ἄνθρωπον
αὐτὸν δι' ἐκεῖνο ἔπλασεν, ἵνα ὑπ' αὐτῷ
λειτουργῇ.

Δ. Τὴν δόξαν διαπόρησον πῶς ὁ ἄν-
θρωπος τὸ καθ' ἀρχὰς ἐκτήσθη καὶ ἐπιμήθη.

Μ. Ὁ Θεὸς, ὥσπερ ἰδίαν ὄψιν ἐξ ὕλης
Μωσῆς καθέλκει συγχαμμάπων, τὸν πρω-
τοπλάστην, ὃν ὁπλίνης ἐποίησεν ὕλης, ψυ-
χῆν καὶ ζωῆν ἐνέπνευσεν· ἔπειτα δὲ καὶ γυ-
ναῖκα ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ ἀνδρὸς εἰς ὕπνον
βαπτίσθεν λαβὼν, καὶ εἰς φῶς ἄγων τῷ
ἀνδρὶ συμπλῆσεν, ἵνα βοηθὸς αὐτῷ καὶ σύζυ-
γος ἐν τῷ βίῳ γένηται.

Δ. Ἐξὸν δὲ γυῖ μοχθηρίαν καὶ κακίαν καὶ
διαφθορὰν οὕτω πρεπῶν ἐν ἀμφοτέ-
ροις, ἀνδράσι τε καὶ γυναιξὶν ὅσων ἰδεῖν,
μὴ αὐτὸν ὁ Θεὸς τοιούτους κατάρχας ἐ-
ποίησεν;

Μ. Ἡσυχάζε· καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ὁ πολύπλα-
γχνος ἀγαθὸς ὑπάρχων οἶδεν ποιεῖν τὸ μὴ ἀ-
γαθὸν ὃν δύναται. ὁ Θεὸς ἓν τῷ ἀνθρώπων
πρὸς τὴν ἰδίαν εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἔπλα-
σεν ἐν ἀρχῇ.

Δ. Ποίαν δὲ ἡ εἰκὼν ἔχει, πρὸς ἣν ἐπὶ
τῷ ἀνθρώπου ποιεῖται;

Μ. Δημιουργικὴν πάντων ἐστὶ
λόγου

in condendis gubernandisque rebus omnibus proposuisse putas?

A. Hominum gratia fabricatus est mundus, & quæ in eo continentur cuncta comparata sunt, ut utilitati commoditatique humanis servirent. Et ut cætera universa humani generis causa, ita hominem ipsum Deus, ad suam propriè gloriam fecit. Gen. 1. 26, 29. Psal. 8. 6, 7. & 104. 14, 15. &c. Prov. 16. 4. Esa. 43. 7. Rom. 11. 36. Colos. 1. 16.

M. *Edissere quis primus fuerit hominis ortus atque fabricatio.*

A. Deus ut a Mose in scriptis relictum est, primo homini è limo terræ formato, animam atq; vitam inspiravit: fœminam exinde deductam ex viri somno consopiti latere, & in lucem editam, cum viro sociavit, ut adjutrix, vitæquè illi consors esset. Gen. 1. 25. & 2. 7, 8. 20. 21. 13.

M. *Cum in viris simul & fœminis pravitas, nequitia, distortióque adeò summa nunc appareat, num à principio Deus eos ejusmodi fabricavit?*

A. Minimè omnium: Nam Deus perfectissimè bonus nihil aliud quàm bonum facere potest. Deus igitur ad suam imaginem similitudinémque hominem initio formavit. Gen. 1. 26, 27 31. Colos. 3. 10.

M. *Quenam est illa imago, secundum quam hominem factum esse dicis?*

A. Ea est justitia omni ex parte perfecta, Deut. 32. 3, 4.

λεσάτω, καὶ ὑπερβάλλουσα ἀγνεία, ἥτις ἦν τῇ τοῦ Θεοῦ φύσει ἰδίως ἀφομοίωσις καθήρξειν, ἄρχεις ὦ ὁ ἄνθρωπος τῆς τῆς ἀμυδρᾶς σκιᾶς ἐμίμησιν αὐτῶν.

Δ. Εἰπὲ δὴ πρῶτον τοῦτο συμβῆναι γινόμενα;

Μ. Ἡ γυμνὴ γὰρ τῆς Διαζώσεως ἐξαπωλυμένη καὶ χειτιουμένη, ἔπεισε τὸν ἄνδρα τῆς καρπῶν γεύσασθαι, ἃ ὁ Θεὸς ἀπηγορεύκει μὴ ἅπτεσθαι. ὅθεν ἡ εἰκὼν αὐτὴ, ἐφ' ᾗς ἦν ἐκπέπτωκεν, ἐξηλείφθη καὶ ἠφανίσθη, καὶ αὐτός τε καὶ πάντες οἱ ἀπόγονοι ἐχθροὶ τῷ Θεῷ, καὶ φονηρὸι, καὶ ἐφ' ἃ μὲν ἀγαθὸν ἀδύνατοι γενόμενοι, ἃ μόνον πολλαπλᾶς τῆς βίου τούτου συμφορᾶς, καὶ νοσήματα, καὶ θανάτῳ ἐκπεπώκασιν, ἀλλὰ καὶ αἰωνίῳ ἀπωλείᾳ καὶ κολάσει ὑποχρεοι κατέστησαν.

Δ. Ἀλλ' ὁ Θεὸς τὸν μόνον μὲν γενόμενον ἄνθρωπον ἄγαν πεφιλῆσθαι νομίζοιτο ἄν, ἢ ὔ;

Μ. Ἀπέσχωντο πάντες ἀπολόγημα ποιεῖσθαι τῆς μύσεως ἐκείνης, τὸ ἐλαφρὸν καὶ σμικρὸν αὐτὸ εἶναι, μήτε τῷ καρπῷ μόνον καὶ τῇ ἄγαν γαστριμαργίᾳ ἀνακρίνωσιν τὸ πρᾶγμα. ὁ γὰρ ἅμα τῇ γυναικὶ ταῦτα ἀπατηλαῖς τῆς Σατανᾶ πρεσβείαις πεισθεὶς καὶ ἀλλοτριωθεὶς ἀπὸ τῆς ἀληθείας τοῦ Θεοῦ τοῖς ψεύδεσι πίστιν ἀπεφήνατο, εἰς τὸν Θεὸν ὁ ὄφις ἐλάλησεν, ὡς ψεύστου καὶ βάσκανον ὄντα, καὶ ἀγαθοῦ πηγὴν αὐτὸν ἀποστερῶν τὰ

ἀδίκως

fecta, summáque sanctitas quæ ad ipsam divinam naturam propriè pertinet, quæ homini cum Deo similitudo usque eò fuit, quoad eam homo peccatorum maculis fœdavit. Rom. 6. 14. Colos. 3. 10. 1 Ioh. 1. 5. & 2. 29. & 3. 3 Sap. 1. 13, 14. &c.

M. *Qua ratione ipsuc factum esse dicis?*

A. Fœmina à Diabolo circumventa, virum impulit ut fructum quo illi à Deo interdictum fuerat, comederet: quo illorum facto imago, secundum quam creati sunt, est obliterata: & cum ipsi, tum ipsorum posteri, Deo adversarii, perversi, imbecillésque ad omne bonum effecti, non in omnes solùm vitæ hujus miserias, corporis morbos, atque mortem, sed & interitum etiam sempiternum, perpetuámque damnationem inciderunt. Gen. 3. 1, 2. &c. Sap. 1. 13, 14. 1 Cor. 2. 14. Rom. 8. 7, 8. 2 Cor. 3. 5. Rom. 6. 23. Ephes. 3. 5, 6

M. *Vtrum tamen existimari non queat, graviter nimis Deum puni unius gustatum vindicasse?*

A. Detestabile illud hominis facinus, quasi levis culpa fuerit, nemo verbis extenuare, aut ex pomo, & immoderata modò edacitate rem æstimare velit. Ipse enim pariter cum uxore sua fallacibus Satanæ blandimentis illectus illaqueatúsq; infidelis à Dei veritate ad vanitatem declinavit: falsis Serpentis criminationibus, quibus de mendacio, invidentia, & malevola commodi alicujus subductione Gen. 6. 3, 4, 5, 6. 11, 12. Gen. 1. 26, 29 Psal. 8. 4, 5. 6. &c. & 104. 14, 15.

ἀδίκως ὑβρίσθησαν· ἀναείθμητα δὲ ἐν ἐρημίαις καὶ θαλάσσαις, εἰς τὴν ἐνεργούντα Θεὸν ἀχάριστος ἀνθρώπων ἀπλαδὴ ἐν γῆς καὶ πόλεως πλανᾶται, ὡς ἀγαπῶν τῷ Θεῷ ὅμοιον εἶναι), ὡς ὑπερβαλλούσης τιμῆς καὶ ἀνδρείας καὶ ἀλαζονείας ἕνεκα γενέσθαι τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλειότητι ἐπόθησε τὸ τελεσθὲν ὑπ' αὐτοῦ κτίσμα αὐτὸν θεὸν ἀφηνιάσαι, καὶ τὸ ὑπακοῆς μόνον ὑπ' αὐτῶν δουλείας ζυγὸν τῶν ἰδίων ἀφαιρεῖσθαι ἀπήρτισεν αὐχένων ὅσῳ μᾶλλον ἂν εἴη ἐλευθερώτερον διὰ λόγων πειθοῦς τὸ τῆς Λιδὲμ πλημμέλημα.

Δ. Πῶς δὲ οὐκ ἀδίκου ὄντος τοῦ ὀργίσαι σύμπαντας, πανσυδὶ τῆς εὐδαιμονίας ἀπεστερημένους ἀνθ' ὧν οἱ γονεῖς ἠδικήκασιν, ἐσχάτοις δυστυχίαις ἐνέχεσθαι;

Μ. Ὁ Θεὸς τὸν Λιδὲμ ἀπείροις τῆς τιμῆς χαρίσμασιν ἐκόσμησεν, ὅπως αὐτὸς ἐκεῖνα ἑαυτῷ τι καὶ τοῖς ἀπ' αὐτοῦ γενέσθαι μέλλουσιν ἢ σώζῃ ἢ ἀποβάλῃ· καὶ ὥσπερ πᾶσα ἀνάγκη ὄζειν τὰ πανηρὰ σῆψιν ἑνδίων χαρτὸν ὡσαύτως πανηρὸν φύειν, οὕτως ἐφεῖτο ὁ Λιδὲμ ὑφ' ἁμαρτίας διαφθαρῆναι, ἅπασαν αὐτοῦ γενεὰν τῇ συμφύτῳ ὀνομαζομένῃ ἁμαρτίᾳ μὴ λυμαίνεσθαι ἀμήχανον ἦν. εἰ καὶ τί δεῖ οὕτω δεινῶς ἐγκαλεῖν τῷ φρωτῷ γενήτορι Λιδὲμ, ὅταν καὶ αὐτοὶ διὰ πολλὰς καὶ μεγάλας ἐμοὶ κακίας συμπάσας πολλαπλασίας, καὶ καθαιρέσει, καὶ θανάτῳ δικαίοις κολαζώμεθα· ὧν κακῶν οὐδ' ὑμεῖς ἑαυτοὺς ἀπολάπειν οἷοί τ' ἦμεν,

οὔτ

Deum accusat, fidem adjunxit: innumerabilibus beneficiis ornatus, ingrato in Deum, qui ea contulit, animo fuit: homulus ex terra modò luteóque fictus, non satis esse putans, quòd similitudo illi cum Deo esset, per intolerandam insolentiam & arrogantiam exæquare se cum Divina majestate expetivit: postremò creatoris se ditioni subtraxit, jugum etiam ejus à suis cervicibus protervè repulit. Inaniter igitur Adæ maleficium minuitur. Gen. 1. 26, 27. Col. 3. 10. Osee 6. 7.

M. *Verùm cur ob parentum scelera posteri omnes de tam beato vitæ statu dejecti, in omnes calamitates inciderent?*

A. Deus Adamum illis honoris insignibus ornavit, ut ea cùm sibi tum suis, id est toti humano generi, aut servaret, aut amitteret. Neque aliter fieri potuit, quàm ficut ex arbore mala mali fructus eduntur: ita Adamo peccati corruptela depravato omnis ejus progenies ingenito illo peccato (quod originale vocant) corrumperetur. Quanquam quid opus est tam graviter de parente Adamo conqueri? quando nos etiam ipsi ob plurima nostra maximáque vitia calamitatibus omnibus, damnatione, morteque dignissimè mulctemur: à quibus malis ut liberemur, nihil in nobis, aut in ulla Matth. 7. 18. & 12. 33. Rom. 5. 12. 14. 17. &c. Osee 6. 7. Rom. 6. 23. 2 Cor. 11 3. Ephes. 3. 5, 6.

οὔτ' ἄλλο τι τῶν κλισμάτων τοῦτο ποιεῖν ἠδυνήσατο.

Δ. Τίνα οὖν ὑπόλοιπον ἔχομεν ἐλπίδα χὴ παρρησίαν χὴ ἐπὶ τίνι καυχώμεθα;

Μ. Ὁ Θεὸς ἐπιγνοὺς τὸ ἀσθενὲς τῆς γυναικὸς, ἀπέστειλε τὸν μονογενῆ Ἰησοῦν Χριστὸν τῆς Μαρίας τῆς παρθένου υἱὸν, τῆς κεφαλῆς τῆς ὄφεως, τοῦτ' ἔστι τῆς ἀπατηκότος αὐτοὺς διαβόλου συγκλάσοντα, καὶ αὐτοὺς τε καὶ τὸν ὑποχόντων, ὅσοι ἐπ' αὐτῷ ἐλπίζουσιν, ῥύσοντα. καὶ τοῦτο μὲν ὅτι τὸ ἐν δευτέρῳ τῷ Συμβόλῳ μέρει ἑπόμενον, Πιστεύω εἰς Ἰησοῦν Χριστόν.

Δ. Τί σημαίνει τὸ Ἰησοῦς;

Μ. Τὸ Ἰησοῦς οὐδέν ἐστιν ἄλλο ἢ Σωτήρ. Ἰησοῦς γὰρ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς παρθένου, ἡμᾶς ἁμαρτίας πεφυρμένους, καὶ τῷ διαβόλῳ τῆς ἁρχαίας ὄφεως τῆς διαβόλου ζυγῷ κακοπαθοῦντας, καὶ τοῖς τῆς αἰωνίου θανάτου δεσμοῖς αἰσχρῶς καὶ οἰκτρότατα ἐμβεβλημένους ἐλευθέρωσε, καὶ ἐλευθέρους ἐποίησε.

Δ. Τίς αὐτὸν οὕτως ἐφεσπαρώρυσεν;

Μ. Ὁ ἄγγελος ἐφεστὼς τοῦ Θεοῦ.

Δ. Νυῦν μοι βάπτισον, τί τὸ Χριστοῦ ὄνομα δύναται;

Μ. Χριστός ἐστιν, ὥσπερ ἐὰν κεχρισμένον αὐτὸν προκαλῇς· ὅθεν μυώσειν ἔχομεν, ὅτι ἐκεῖνος ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος κεχρισμένος βασιλεύς τις μέγιστος, καὶ ἀρχιερεύς, καὶ προφήτης ἀνεδείχθη.

Δ. Μῶν γιγίνη ἐστὶν ἡ τοῦ Χριστοῦ βασιλεία;

Μ. Οὐκ

ulla alia creatura opis aut auxilii omnino supereſt.

M. *Quæ ſpes eſt igitur conſolatióque reliqua, & in quo ſita?*

A. Promiſit Deus fore, ut ſemen mulieris, qui eſt Ieſus Chriſtus Filius virginis Mariæ, Serpentis, hoc eſt, Diaboli qui eos decepit, caput contereret: ipſóſque atque eorum poſteros, qui promiſſo illi fidem haberent, liberaret. Atque hoc illud eſt, quod in ſecunda jam Symboli parte ſequitur: *Credo in Ieſum Chriſtum.*

Gen. 3. 14, 15 Rom 5. 15, 16. &c. Gal 3. 16, 17. Heb. 2. 14, 15, 16.

M. *Nomen* IESUS *quid ſignificat?*

A. Ieſus ſermone noſtro idem eſt, quod ſervator. Ieſus enim Chriſtus filius Dei, idémque virginis filius, nos qui ſcelere devincti, & ſub antiqui Serpentis Diaboli ſervili jugo captivi, ſempiternæque mortis vinculis conſtricti, turpiſſimè miſerrimèq; jacebamus, in libertatem vindicavit, atque ad ſalutem reduxit.

Matth. 1. 21. Act. 10. 38. Col. 1. 12. 14. Heb. 2. 14, 15 1 Ioh. 3. 8.

M. *Quis nomen* IESU *illi impoſuit?*

A. Angelus ex Dei ipſius præcepto.

Matth. 1. 21. Luc. 1. 31. & 2. 21.

M. *Explica nunc, quid Chriſti nomen ſignificet?*

A. CHRISTUS idem eſt, atque ſi unctum appellares: quo nomine indicatur eum ſpiritus ſancti unctione maximum Regem, Sacerdotem, atque Prophetam creatum eſſe.

Pſal. 2. 6. Eſa. 61. 1. Dan. 9. 24, 25 Luc. 4. 18. Act. 4. 27. Act 10. 38. Heb. 1. 9.

M. *Chriſti regnum ne mundanum.*

A. Nequa-

Μ. Οὐκ: ἀλλὰ πνευματικὴ καὶ ἀληθινή; χυβερνᾷ τις δὲ τὰ ὄντα λόγος καὶ πνεύματι, οἷς δικαιοσύνη καὶ ζωὴ συνίζευκται.

Δ. Τί ἡμᾶς ὠφελεῖ αὐτὴ ἡ τοῦ Χριστοῦ βασιλεία;

Μ. Ἰσχυὰ ἡμῖν καὶ ὅπλα πνευματικὰ ἐνεργεῖ, δι' ὧν τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀμφιβόλους, τὰ σαρκικὰ δηλαδὴ, καὶ τὸν κόσμου, καὶ τὰ ἀκάθαρτα, καὶ τὸν διάβολον κρατεῖν δυναμέθα, καὶ ἱκανοῖ ἡμᾶς ποιεῖ ἀνυδρίως καὶ ὁσίως τὸν βίον διάγειν.

Δ. Ποιός τις ἱερεύς ἐστιν ὁ Χριστός;

Μ. Μέγιστος καὶ αἰώνιος, ὁ μὲν εἰς ὅλον τὸν Θεὸν ἐλθεῖν, καὶ μίαν τὰ ὄντα, καὶ ὁ Θεὸς ἀποδέχεται, δῶρα, καὶ μεσίτης τὰ ἱκετηρίας Θεὸν προσάγεται.

Δ. Τί τοιοῦτον ἔστιν ἡμῖν;

Μ. Αὐτὸς αὐτῶν καὶ ἐντυγχάνει τῷ Θεῷ, ἐυμενῆ ἡμῖν καὶ ἵλεων τὸν ὄντα αὐτὸν, παρακαλοῦν ἡμῖν τὸν Θεὸν ἐκκαλεῖται, καὶ τῷ πατρὶ ἡμᾶς καταλλάττει. ὁ Χριστὸς γὰρ μόνος ἡμῖν διαλλακτὴς ἐστιν, ὁ τὴν εὐνοιαν τοῦ Θεοῦ ἡμῖν ἀναπτύσσων. Καὶ δὴ καὶ ἡμῖν πῶς τὴν ἱερωσύνης αὐτοῦ μεθέξομεν, προσάγουσι ἡμᾶς τῷ πατρὶ εὐχαριστήσαι, ὡς ἑαυτοὺς αὐτῷ μὲν ἀγαθῆς ἐλπίδος ὀφείλοντας, καὶ αὐτούς τε καὶ τὰ ἡμέτερα πάντα ἱερὰ θυσίαν προσενέγκαι Θεῷ τῷ πατρὶ δι' αὐτοῦ τελουμένην.

Δ. Ὁποῖος προφήτης ἔστιν ὁ Χριστός:

Μ. Ὁπ

A. Nequaquam: verùm ſpirituale & ſempiternum, cujus regni gubernacula ſunt Dei verbum, atque ſpiritus, quæ tum juſtitiam, tum vitam ſecum adſerunt. Luc. 1. 32, 33. Ioh. 18. 36. Col. 1. 13, 14. 2 Tim. 4. 1.

M. Quam nobis utilitatem præbet hoc Chriſti regnum?

A. Vires nobis armáque ſpiritualia quibus atroces & truculentos animarum noſtrarum hoſtes, Carnem, Mundum, Peccatum, Diabolum profligemus, adjumentáque ad vitam cum virtute & ſanctitate degendam ſubminiſtrat. Rom. 13. 12. &c. & 16. 20. 2 Cor. 10. 4, 5 Epheſ. 6. 10, 11. &c.

M. Cujuſmodi ſacerdos eſt Chriſtus?

A. Summus atque æternus: qui ſolus in conſpectum Dei venire, ſolus ſacrificium, quod Deo placeat ſatisfaciátque, conficere, ſolus ratum Deum placatumque efficere poteſt. Pſa. 110. 4, 5. Heb. 4. 14, 15. &c. & 5. 6, 7. & 7. 2, 3. 11. 2. &c. & 9. 13, 14.

M. Cui vobis utilitati ſunt iſta?

A. Nobis ut placatus propitiúſque ſit Deus, poſtulat & deprecatur, nobis offenſum Deum lenit, nóſque in gratiam cum patre reducit. Solus enim Chriſtus pacificator nobis propoſitus eſt, qui nobis Dei gratiam reconciliet. Immò verò ſacerdotii etiam ſui nos quaſi conſortes eſſe voluit, nobis introitum ad patrem patefaciens, ut in illius præſentia cum ſpe ſumma comparere, nóſque & noſtra omnia veluti hoſtias ad ſacrificium, Deo patri per ipſum præbere non dubitemus. Ioh. 14. 27. Act. 10. 36. Epheſ. 2. 14, 15. &c. Coloſ. 1. 20. Heb. 9. 14, 15 1 Tim. 2. 5. Rom. 8. 15. & 12. 1. Gal. 4. 5, 6. Epheſ. 3. 12. Heb. 4. 15, 16

M. Quale prophetæ eſt Chriſtus?

A. Quum

Μ. Οτι τῆς ἀλλων ἁπάντων θεοφθόρων καὶ διδασκάλων τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπηρετικὴ ἀλλοίωσις καὶ μηδεν ἐφεύλιζον οἱ ἄνθρωποι, Χριστὸς αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ πάντων τῶν θεοφθόρων κύριος ὤν, τοῦ παιδὸς ἁμωνυὸς καὶ προσβεις ἐξ οὐρανοῦ θεὸς ἀνθρώπους κατέδη, ὅπως τὸ τοῦ παιδὸς θέλημα τελείως ἐξηγήσηται, καὶ τὸ ὀρθιον τοῦ Θεοῦ καὶ πάσης ἀληθείας γνῶσιν ἡμᾶς παιδεύσῃ, καὶ οὕτω τοῦτο τοῦνομα Χριστὸς τὰ χρίσαι κεῖνα ἔργα δείκνυσι, ἃ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀνὰ τὰ παιδὸς ἐδέξατό τι καὶ ἐπλήρωσεν, ἵνα τὰ γενόμενα ἐξ αὐτῶν ὠφελείας ἡμῖν μεταδῷ. ὁ υἱὸς γὰρ τοῦ Θεοῦ ὁ μόνον ὀνομάζεται τι καὶ ἀτυχῶς ὄζιν Ιησοῦς Χριστὸς, τυγχάνει Σωτὴρ, καὶ Βασιλεὺς, καὶ Ιερεὺς, καὶ Προφήτης, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν καὶ εἰς ἡμέτερα ὠφέλειαν καὶ σωτηρίαν πίστις ὑπάρχει.

Δ. Πῶς ἡ Χριστὸν τὸ μονογενὲς τοῦ Θεοῦ υἱὸν καλεῖς, εἰ πάντες οἱ εὐσεβεῖς υἱοὶ Θεοῦ προσαγορεύονται;

Μ. Οτι μὲν Χριστὸς φυσικῶς τοῦ Θεοῦ υἱὸς καὶ τῷ πατρὶ ὁμοούσιος τυγχάνει ὢν ἡμεῖς γὰρ τοῦ παλαιοῦ Αδὰμ υἱοὶ ὄντες φύσει, χάριτι καὶ εὐνοίᾳ, ἐν δὲ Ιησοῦ Χριστῷ τῷ σωτῆρι ἡμῶν ἔχομεν πρὸς ἡμᾶς διατελεῖ, πᾶς εἰσποιηθῆναι τῷ Θεῷ.

Δ. Διὰ τί καλεῖς Χριστὸν τὸν κύριον ἡμῶν;

Μ. Οτι ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων καὶ πάντων συλλήβδην τῶν ὄντων αὐτὸς ὑπὸ τοῦ

A. Quum reliquos omnes propheras atque doctores Dei ſervos deſpicerent mortales, Chriſtus ipſe Dei filius, & prophetarum omnium dominus, patris interpres & nuncius de cœlo ad homines deſcendit, ut paternam voluntatem planè explicaret, mortaléſque recta Dei atque omnis veritatis intelligentia informaret. Atque ita Chriſti nomine tria illa officia comprehenduntur, quæ Dei filius ſibi à patre delata perſolvit, ut omnis eorum fructus nos ſecum participes faceret. Filius enim Dei non ſolùm nominatur, & eſt revera IESUS CHRISTUS, hoc eſt, Servator, Rex, Sacerdos, Propheta, ſed & nobis ita eſt, ad noſtrámque utilitatem atque ſalutem. Luc. 7. 16. Act. 7. 37. Heb. 1. 1, 2. Ioh. 8. 26. 40. & 15. 15. & 17. 6. &c. & 18. 37.

M. Qua ratione Chriſtum filium Dei unicum profiteris, quando qui pii ſunt, omnes filii Dei vocentur?

A. Quòd ſolus Chriſtus naturalis Dei filius, ejuſdémque ſit cum patre ſubſtantiæ. Nos verò quum natura Adami veteris filii ſimus, gratia tamen benevolentiáque, qua nos per Chriſtum ſervatorem noſtrum proſequatur, filii Dei adoptamur. Matth. 2. 15. & 3. 17. Ioh. 1. 14 34. & 14. 10, 11. Heb. 1. 2, 3. & 5. 5. Rom. 8 14, 15 Gal. 4. 4, 5. Epheſ. 1. 5. 1 Ioh. 3. 1.

M. Quam ob cauſam Chriſtum Dominum noſtrum nuncupas?

A. Propterea quòd Angelorum, hominum, rerúmque omnium dominatus ſit illi Matth. 9. 6. & 10. 1. & 21. 18. & 28. 18.

τῶν παῤ ὃς πιστεύομεν τὸ κράτος: καὶ
ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐν ὑμῖν τε καὶ
ἐπὶ τῆς γῆς τῇ ἰδίᾳ βουλῇ καὶ δυνάμει
κυβερνᾷ καὶ δίπτει.

Δ. Μῶν τὸ λείπον;

Μ. Αὐτὴ ἡ ἔννοια πάντας τοὺς εὐσεβεῖς νουθετῶ, μὴ δεῖν αὐτοὺς αὐτοῖς ζῆν ὡς ἂν αὐτοῖς δοκῇ, ἀλλὰ σώματί τε καὶ ψυχάς, καὶ ἐν ζωῇ καὶ θανάτῳ τῷ τοῦ δεσπότου βουλήματι πειθηνίους παρεσκευάσθαι εἶναι, καὶ αὐτῷ δὴ πᾶσι πειθαρχεῖν, καὶ φιλοῦς δουλεύειν.

Δ. Τί τούτοις ἐπόμενόν ἐστι;

Μ. Διπλοῦν τι πῶς πλεῖν ἀνθρωπίνην φύσιν παρεσκεύασμαι· καὶ τὰ μὲν ἐπαγγέλλεται, ὅσα τῇ ὑμετέρᾳ συνεπείᾳ ἀναγκαῖα

Δ. Ἆρ' ἦν ἀνάγκη ἡ τοῦ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον γενέσθαι;

Μ. Πάντα πῶς μοὶ οὗτ' ἐγὼ ἐν ἀνθρώπου εἰς τὸ Θεὸν ἐκκλησιάσθη, τοῦτο δίκαιον ὑπάρχειν καὶ ἔκλησιν ποιεῖσθαι τὸ ἄνθρωπον ἔδει αὐτὸν κολαζόμενον τῷ τὸ δὲ τὸ ἔργον ἁπάντων ὃν χαλεπώτατον μὲν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς Θεὸς ἅμα ἄνθρωπος ὑπέρχων ἐπιτέλεσε· δὲ ἐπιτελεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀδυνάτου τὴν ἀλλοιωσίαν εὑρεῖν, ἧς εἰρήκαμεν ἡμῖν συγχωρήσαντος ἂν, εἰ μὴ ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός.

Δ. Τί τὸ μὴ τοῦτο;

Μ. Συλληφθὲν ἐκ πνεύματος γεννηθὲν ἐκ Μαρίας παρθένου.

Δ. Δι-

illi à patre traditus: quódque suo arbitratu atque potentia regnum Dei tum in cœlo tum in terra moderetur. Luc. 1. 32, 33. Ephes. 1. 20, 21. &c.

M. *Num quidnam restat?*

A. Hac cogitatione commonefiunt pii omnes non ad suum sibi arbitrium vivere licere: verùm oportere eos corporibus simul & animis, in vita pariter atque in morte, totos sese ad Domini sui nutum accommodare, ipsique in rebus omnibus obtemperare, & fideliter inservire. Deut. 10. 12. 20. Malach. 1. 6. Luc. 9. 23, 24. & 14. 26, 27. Heb. 2. 5. 6. &c. 9. 10.

M. *Quid tum inde?*

A. Declaratur quemadmodum naturam humanam susceperit, cunctáque perfecerit, quæ salvti nostræ opus erant.

M. *Erane ergo necessarium filium Dei hominem esse?*

A. Maximè: nam quod homo in Deum nefariè commisit, id hominis etiam supplicio luendum erat atque expiandum: quod onus longè gravissimum solus IESUS CHRISTUS idem Deus, & idem homo, suscipere poterat: quin nec potuit alius mediator inveniri, qui à Deo pacem atque veniam hominibus impetraret, nisi Deus simul & homo Iesus Christus. Matth. 8. 17. & 17. 22, 23. & 20. 18, 19. Ioh. 1. 14. & 11. 50, 51. Rom. 5. 15. &c. 1 Cor. 15. 21, 22. Phil. 2. 6, 7. &c. Heb. 2. 9. 1 Tim. 2. 5. Heb. 9 14, 15 & 9. 14 1 Pet. 2. 21, 24.

M. *Quid deindè sequitur?*

A. Christum è spiritu sancto conceptum, ex Maria virgine natum esse.

M. *Quam-*

Δ. Διὰ τί ὢν ἐγεννήθη ὁ πᾶσιν ἀνθρώποις κοινὸν τόκον, καὶ χωρὶς φύσιν;

Μ. Ὅτι τὸν μέλλοντα τὰς τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν κηλῖδας ἐξαλείφειν, πάσης ἁμαρτίας αὐτὸν παντελῶς καθαρεύειν ἔδει πρέπον ἦν. διὰ ταύτην οὖν αἰτίαν ὁ ἁγιώτατος ὑμεῖν τῷ Θεῷ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου πνεύματος δυνάμει ἐξ ἁγνῆς παρθένου Μαρίας παντὸς τῆς ἁμαρτίας μολυσμοῦ καθαρὸς ὢν σωτηρθῆναι καὶ γεννηθῆναι.

Δ. Τίνος χάριν τὸ τῆ παρθένῳ Μαρίᾳ ὄνομα δηλῶται;

Μ. Ἵνα γνῶμεν ὅτι Χριστὸς τὸ ἀληθινὸν ὄντως ὑπῆνο τῷ Ἀβραὰμ καὶ Δαβὶδ σπέρμα, ὃ διὰ χρησμῶν, ὧν ἐδώκει ὁ Θεὸς, οἱ προφῆται γνήσιαν προφήτειαν. Μαρία γὰρ ἡ παρθένος ἀπὸ τῶ Ἀβραὰμ καὶ Δαβὶδ γενεαλογεῖται, ἀντίσους κατ' οὐδεμίαν τὴν γενεαλογίαν.

Δ. Λέγε νῦν τὰ τούτοις ἐπόμενα.

Μ. Παθόντα ὑπὸ Ποντίου Πιλάτου, σταυρωθέντα, θανόντα, καὶ ταφέντα.

Δ. Διὰ τί τὸ σύμβολον τῆς ὅλου τοῦ Χριστοῦ βίου σιγῆ ἐῶν, ἀπὸ τῆς γενέσεως εὐθὺς ὑπὸ τὸν θάνατον αὐτοῦ μεταφέρεται;

Μ. Ὅτι τὸ σύμβολον τῆς κορυφαίων μόνον ἐμνήσθη τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως κεφαλαίων, καὶ τῷ ὅτι σωτηρίαν ἡμῶν αὐτῷ, ὥστε τῆς ὅλης αὐτοῦ ἐνεργείας περιέχειν.

Δ. Ὀλίγα δὲ σαφήνισον εἰπὲ πῶς ὁ Χριστὸς ἐθανατώθη.

Μ. Ὑπὸ

M. *Quamobrem vulgari hominum consuetudine naturaliterq; generatus non est?*

A. Propterea quòd per quem peccatorum nostrorum maculæ erant delendæ, eum ab omni omninò peccato integrum conservari par erat. Ob eam igitur ipsam causam castissimus ille agnus Dei Iesus Christus admirabili spiritus sancti virtute, ex incorrupta virgine Maria purus ab omni peccati labe conceptus, atque natus est. Ioh. 1. 19. 36. 1 Cor. 7. 7, 8. Heb. 4. 15. & 9. 14. Matth. 1. 23. Luc. 1. 31, 35.

M. *Quare virginis Mariæ nomen commemoratur?*

A. Vt agnoscamus Christum esse verum illud semen Abrahæ atque Davidis, de quo prophetæ oraculis instinctu divino editis prænunciarunt atque præmonuerunt: ex Abrahami enim & Davidis stirpe Maria virgo directo est ordine procreata. Gen. 22. 18. Esa. 11. 1. Matth. 1. 1. &c. & 22. 42. Rom. 1. 2.

M. *Reliqua ut instituisti, deincept persequere.*

A. Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus.

M. *Verùm cur Symbolum, Christi vitæ tantùm præterita, protinùs ab ejus ortu ad mortem traxit?*

A. Quòd in Symbolo summa solùm redemptionis nostræ capita memorentur: quæque illi à Deò sunt peculiaria, ut illius vim omnem in se inclusam teneant. Esa. 53. Act. 13. 23, 27. &c.

M. *Mortis ejus rationem paulò adhuc apertiùs explicato.*

A. A dis-

Μ. Τπὸ τῦ μαθητοῦ Ἰούδα, ἀργυρίῳ
χ μισθῷ εἰς τοῦτο πεισθὶς ⊙, ἀπὸ
ωρεσθὴ, ὑπὸ σῦ ἄλλων μαθητῦ ὠ
μ⊙ κατηλέχθη, τῦ Πέτρυ χ Ἰωάν
μβῦ μὴ ὠκ εἰδέναι, ὑπὸ σῦ Ἰουδαίων ψε
δῶ κατηγορήθη, ὑπὸ Ποντίυ Πιλάτυ τ
ωρεστάτυ Ρωμαίων ὄντ⊙ κατακρίθη, καὶ
φοις χ ἰμᾶσιν ἐμαστιγώθη, πλεκτῆς ἀκά
θαις ἐστεφανώθη, ἱμάτιον πορφυρεῦν ἐν
ἐβλήθη, χ ἄλλα τοιαῦτα πάμπολλα
αὐτῦ ἀνάξια χ δεινὰ πέπονθε, χ ἐ
παίθη, χ τέλ⊙ τὸν ξανθὸν ἀρώμβ
ἐκτὸς τῆς πόλεως ἐπὶ τόπον τ καλ
μβον Κρᾶνιον ἀπήχθη, ἵνα τῇ ἐσχά
πικρία κολασθῇ, ὃ ὂν μέσῳ δύο λῃσ
ξύλω περισκολοπισθὶς ἀπεμάτισα, καὶ πά
αἰκίαν αἰκισθεὶς θάνατον ὑπέμεινεν ὁ
μότατον χ ἀδοξότατον· τῇ ψυχῇ δὲ μ
ταχὺ τοῦτο πάσχων λύπας ὑπολύσ
πικρὸς θανάτυ βαρυτέρας.

Δ. Μῶν ἐθελούσι⊙ ταῦτα πέπονθ
ὁ Χριστὸς, ἢ ἀναγκῃ;

Μ. Εἰ καὶ ὁ Χριστὸς τὸν ἀπεμάτισ
τοῦ τον καὶ ἀπρεπέστατον θάνατον, ἑκὼ
θρεπ⊙ ἦν, ὃν τοῖς μάλιστα φαυλοτάτοις
γέτο, ὅμως δὲ τῷ τοῦ παθεῖν θελήμα
τι, ὃς ἐκεῖνον ὑπὲρ τελευτῆσαι καὶ ἐγεῖραι,
ἑαυτὸν ὅλως πρὸς πάντα χρῆσθ παρέδω
κεν· διὰ τοῦτο τὰς δεινὰς ὕβρεις, χ αἰ
κίας, χ θάνατον ἀπέτατον, καὶ ἑκὼν καὶ
εὐχαριστίας ὑπέσχε, τῷ τε πατρὶ ὑ
πακούων, καὶ συγχωρῶν τοῖς, ὑφ' ὧν
ἐσταυρώθη, πρὸς Θεὸν αἰτῦ.

Δ. Δι

A. A discipulo suo Judæ, qui corruptus pretióque conductus ad id fuerat, est perfidiosè proditus: à reliquis discipulis desertus, à Petro denegatus ejuratúsque: à Judæis, falsis criminibus objectis, malitiosè accusatus, à Pontio Pilato Romano præside condemnatus est: pugnis lorísque cæsus, contextis spinis coronatus, toga purpurea indutus, aliísque multis modis indignissimè crudelissiméque tractatus est, & ludificatus: tandémque cruce cervicibus imposita, extra urbem in locum, qui Calvaria appellabatur, ad supplicium tractus est: ubi medium inter duos latrones ignominiosissimè cruci fuffixerunt: in qua summo cruciatu confectus, crudelissimam probrosissimámque mortem oppetiit: animi interim dolores, quavis morte acerbiores, perpessus. Matth. 26. 14 15. &c. & 27. totum. Marc. 14. 45. &c. & 15. toc. Luc 22. 47. &c. & 23. toc. Ioh. 18. & 19. totum.

M. *Suâne voluntate, an vi coactus, ista sustinuit Christus?*

A. Tametsi probrosa hæc sæviss imáque mors humanæ suæ naturæ maximè terribilis erat, voluntate tamen patris sui qui isti ipsum morti addixerat, totum se permisit: itaque contumeliosa illa in se probra, tormenta, mortémque atrocissimam, & sponte, & patientissimè pertulit, tum patri obtemperans, tum veniam iis, à quibus est in crucem actus, à Deo precatus. Matth. 26. 37 38, 39, 41, 42, 53. & 20. 28. Marc. 10. 45. Ioh 10. 11. 15 17, 18. Phil 2. 8. Luc. 23. 34.

M. *Quam-*

Δ. Διὰ τί ὁ Θεὸς τὸν μηδὲν ὅλως ἀδικον παρεχόμενον τὸν ἐξ αὐτοῦ αὐτοῖς ἀτίμως καὶ ὠμῶς ἀποκλείσθαι ἐᾷ τῆς ἀρετῆς;

Μ. Χριστὸς ἑαυτὸν Θεῷ τῷ πατρὶ ἐγγυητὴν ὑπὲρ ἡμῶν κατέστησεν· ὅσα ἡμεῖς ὀφείλομεν ἢ ἡμάρτηκαμεν, εἰς ἑαυτὸν ἐκεῖνος ἀνεδέξατο. αὐτὸς οὖν, εἰ καὶ πάντων ἀβλαβὴς ἂν, ὑπὲρ ἡμῶν ἀδικουμένων ὑπομένει. καὶ Θεὸς ὁ πατὴρ τὸ ἡμῶν βάρος αὐτῷ ἐπιθεὶς αὐτὸν κατὰ τὸ ἀκριβοδίκαιον ἐκόλασεν, ὅπως ἡμῖν τῆς μερίδος δι' αὐτὸν συγχώρησις μεταδῷ.

Δ. Λέγε δή μοι τὸ κεφάλαιον τῆς ἐνεργείας αὐτῆς, ἣν ἐκ τῆς Χριστοῦ πλάνης ἐγκρατεῖς ἐγενήθημεν.

Μ. Χριστὸς, ὡς μοι ἀκριβῶς εἴρηται, Θεῷ τῷ πατρὶ ἠγωνίσατο καὶ ὡμολόγησε τὰ ἡμέτερα ἁμαρτήματα ἐκτίσειν, καὶ τὴν ὀργὴν αὐτοῦ, ἣν ἡμᾶς ἕνεκα τῶν ἡμετέρων ἀπειθείας εἶχε, τὴν χαριεστάτην τῆς ἀνωφελοῦς δουλείας θεοσεβείαν καταπαύσειν, καὶ ἡμᾶς αὐτῷ καταλλάξειν, καὶ οὕτω Χριστὸς ὁ ἀκακώτατος ἐκεῖνος τῷ Θεῷ ἀμώμους λυσμοῖς ἐλήθη, ὅπως ἡμᾶς κακοὺς ὄντας, καὶ Σατανᾷ τι καὶ δυνάτῳ, καὶ κατακρίσει καταδεδικασμένους ἐλευθερώσῃ. Χριστὸς ὁ μηδὲν ὅλως ἀδικήσας καταγνῶναι καὶ κατακρίναι ἐᾶτο τῷ γήινε δικαστῇ, ἵνα ἡμᾶς τοὺς τὰ μέγιστα πλημμελήσαντας, καὶ τῆς κατακρίσεως ἀξιωτάτους ὑπάρχοντας παρὰ τῷ

M. *Quamobrem voluit Deus innocentissimum filium suum tam ignominiosè truciatóque genere mortis affici?*

A. Christus Deo patri pro nobis se obligavit, atque spopondit: quicquid ergò nos debebamus, aut eramus commeriti, id omne sibi præstandum, solvendum, & dependendum Christus in se recepit. Et proindè ipse tametsi maximè innoxius, pro nobis nocentissimus fuit. Deúsq; pater onus illi nostrum imponens, summa juris judicisque severitate in eum animadvertit, ut nobis ipsius causa, summam misericordiam impertiretur.

Isa. 53. 10. Rom. 1. 3. 2 Cor. 5. 21. Gal. 1. 4. Ephes. 1. 3. &c. 7 &c. Col. 1. 13, 14. & 2, 13, 14. 1 Pet. 3. 18. & 4. 1. Ioh. 3. 16. 2 Cor. 15. 21.

M. *Summam igitur beneficiorum illorum, quæ ex Christi morte capimus, mihi explicato.*

A. Christus, quemadmodum antèà attigi, nostro nomine locóque Deo patri satisfecit, se pro nostris peccatis ipsi esse satisfacturum: se ipsius iram in nos ob contumaciam nostram conceptam, suavissimo obedientiæ suæ sacrificio placaturum, nósq; in gratiam cum Deo restituturum esse. Atque ita Christus innocentissimus ille Dei agnus vinculus constrictus est, ut nocentes nos, qui Sathanæ, morti, & damnationi eramus mancipati, in libertatem vindicaret: Christus, qui extra omnem omninò culpam erat, accusatus, condemnatúsque fuit judicis terrestris sententia, ut nos, qui culpa tenebamur maximè, damnationéque eramus dignissimi,

Rom. 5. 8, 10 11. 2 Cor. 5. 18, 19, 20, 21. Ephes. 2. 12, 13, 14, 17 &c. Heb. 7. 26, 27. & 9 11, 14. & 10. 12, 14, 17. Rom. 8. 1. 2, 33, 34. Col. 1. 3. 14. &c. 20. 21.

τῇ εὐχαριστίᾳ βάσιμα τῆς αἰτίας ἀπολύσει· ὁ Χριστὸς τὸ ἔντιμον αὐτῷ αἷμα ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχέας τὰς ἡμετέρας ἁμαρτίας πηλίκας καὶ ἀπείρους ἀπεφήνατο καὶ ἐξήλειψε· τελευταῖον ὁ Χριστὸς ἀναξιώτατα ὑβριζόμενος, καὶ θάνατον ὑπομείνας πικρότατον καὶ μάλιστα ἀφωμοίωσεν ἡμᾶς τιμιότητι, καὶ ἀτιμίᾳ, καὶ αἰωνίῳ θανάτῳ, ὃν διὰ τὰ ἡμέτερα πεπληλήμματα ἀξιώτατα ἦμεν, ἀπήλλαξεν· ὥστε πάντες ἡμεῖς ἁμαρτίας εἰς τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐξηλείφθημεν, καὶ πόρρω τῆς θείας ὀφθῆναι διὰ Χριστοῦ πεποιήμεθα. καὶ οὕτω πάντων ἦν κακῶν, οἷς ἢ ὀφλήσει διὰ τὴν Ἀδὰμ, ἢ ὕστερον, διὰ τὰς ἰδίας ἡμῶν ἁμαρτίας πεπείσμεθα, τὸ τοῦ Χριστοῦ πάθος ἴαμα καὶ φάρμακόν ἐστιν, ἐάν γε πίστεως τῆς εἰλικρινοῦς εἰς αὐτὸν ἀναρτώμεθα, καὶ αὐτὸν ἀγαπῶμεν.

Δ. Ἀλλά γε τῷ τοῦ σώματος θανάτῳ, ὃς τῆς ὀφειλομένης τῇ ἁμαρτίᾳ τιμωρίας μέρος τί ἐστιν, οὐκ ἔπεσθαι κολαζόμεθα καὶ νῦν.

Μ. Ὁ τοῦ σώματος θάνατος, ὃς ἀπὸ Χριστοῦ τὸ πρόσθυρον ἦν τῆς ἀδύ, νῦν διὰ Χριστοῦ θύρα καὶ εἴσοδος ἐστὶν ὑμῖν ἐπὶ ἀφθαρσίαν, ὥσπερ καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸς διὰ τοῦ θανάτου εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ εἰσῆλθεν, ὃ ἦν θάνατος ὁ πρόσθεν κόλασμα, ἀπ' ὧν ἡμῖν τὸ νόμιμον, ὡσαύτως ἔχων, νῦν διὰ Χριστοῦ μίσγειν χάριτος ἔοικεν.

Δ. Μῶν ἄλλο τι ἀφέλιμον ἡμῖν παρέχεται ὁ τοῦ Χριστοῦ θάνατος;

pro cœlesti tribunali absolveret: Christus pretioso sanguine suo pro nobis fuso, peccatorum nostrorum maculas sordésque eluit atque delevit: Christus postremò, contumeliis, quibus est immeritissimè vexatus, acerbissimáque atque ignominiosissima morte, qua est affectus, nos à pœna, ignominia, mortéque sempiterna, quæ nostris sceleribus eramus maximè commeriti, liberavit: adeóque peccata omnia nostra oblivione sepulta, & procul à Dei conspectu per Christum amota sunt. Atque ita miseriarum omnium nostrarum, in quas vel origine per Adamum, vel posteà propriis nostris peccatis incidimus, Christi perpessio medicina est atque remedium, modò fiduciam omnémque spem in illo collocemus, amoréque illum amplectamur.

Psal. 51. 7.
Heb. 9. 14.
1 Ioh. 1. 7.
Apoc. 1. 5.
1 Pet. 2. 21, 22. &c.
Rom. 4. 7. 8.
Col. 2. 13, 14.
Heb. 10. 17.
Rom. 8. 1, 2.

M. *Morte tamen corporis, quæ pœna peccato debitæ pars aliqua est, nos nihilominus multamur.*

A. Corporis mors, quæ sine Christo atrium inferorum fuerat, jam per Christum, omnibus illi fidentibus, janua aditúsque in cœlum est effecta: quemadmodum & Christus ipse per mortem suam est regnum ingressus: ita ut mors quæ anteà peccati pœna erat, jam per Christum in maximo sit lucro ponenda.

Luc. 23. 43.
Ioh. 25. 26.
1 Cor. 15 18. 21. 54, 55. &c.
1 Thes. 4. 13, 14.
Phil. 1. 21, 23
Apoc. 14. 13.

M. *Ecquem alium nobis utilitatis fructum præbet Christi mors?*

Μ. Τὸ παθος καὶ θάνατος τοῦ Χριστοῦ, οὐ μόνον τῶν ἡμετέρων συμφορῶν, ὡς ἄνω εἴρηκα, σωτήριόν ἐστι φάρμακον, ἀλλὰ καὶ ὑπερβαλλόντως ἐστὶ θεῖον ἔρωτος, ὃν μιμούμενοι ἡμεῖς θερμότεροι γινόμεθα.

Δ. Σαφέστερον εἰπέ τι τοῦτο.

Μ. Ὀφείλομεν καὶ ἡμεῖς τῷ Χριστῷ ἀντιλαβέσθαι, ἀντιβοηθῆσαι εἰς τὸ θελήσαι Θεὸν τὸν ὑπὲρ ἡμῶν παθόντα, καὶ πανταχόθεν βλάβας καὶ ἀδικίας ὑπ' ἄλλων ἡμῖν γινομένας ἀνεγκλήτους φέρειν, τὰς πονηρὰς τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίας σωφρονεστέρως κολάζειν, καὶ ἀμυδρίας πάσας οἷονεὶ πεδηκάναι, καὶ ταφῆναι· ὥστε μηκέτι κακόν τι ἐργάζεσθαι, καὶ ταῦτα ὁ Χριστὸς μιμούμενοι, ὃς ἕνεκα τῆς ἀμυδρίας ἐσταυρώθη, καὶ ἔθανε, καὶ ἐτάφη. καὶ μοὶ δοκοῦσι τὰ φαῦλα τῆς παθῶν, τὰ ἄλογα ἀνάλογα καὶ ἄλογα ὄντα, ἐν τοῖς τῆς Χριστοῦ διὰ πίστεως ἐργαστικοῖς τῇ δυνάμει τοῦ θανάτου αὐτοῦ ὥσπερ οἱονεὶ σταυροῦσθαι, καὶ τὸ διαπνεῖν αὐτῆς τῆς αἵματι αὐτοῦ ὥσπερ σβέννυσθαι, ὥστε τὰ πάθη πολλῷ εὐπειθέστερα γινέσθαι. καὶ ὥσπερ τῇ δυνάμει τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἰσχυὸν λαμβάνομεν πρὸς τὸ ἀποθνήσκειν ὅσον ἐφ' ἁ ὁ τύπος τῆς ζωῆς τι καὶ ἡ τελευτὴ αὐτοῦ ἡμᾶς παρέρμα.

Δ. Ἡ οὐ καὶ ἐντεῦθεν κατανοεῖν ἔχομεν, πῶς ἡμᾶς δεῖ πρὸς τὸν Χριστὸν διακεῖσθαι;

Μ. Ἐχομεν γὰρ μανθάνομεν γὰρ ὅτι ἐκ ἰσχυὸν αὐτεξούσιοι πρὸς τὸ ποιεῖν ὅ, τι

A. Christi supplicium & mors non solùm ærumnarum nostrarum, ut antè dixi, salutare medicamentum, sed & exemplar etiam est nobis ad imitandum. Ephes. 5. 2. 1 Pet. 2. 21. &c. & 4. 1. 2. &c.

M. *Idem istuc planiùs expone.*

A. Debemus & nos ad exemplum Christi, voluntati Dei cœlestis nostri patris obedire, injuriásque omnes nobis ab aliis illatas patienter accipere: vitiosos carnis appetitus cruci suffigere, peccatísque omnibus quasi mortuos sepultósque esse, ita ut posthac nihil mali admittamus: idque exemplo Christi, qui propter peccatum in crucem sublatus, mortuus, & sepultus est. Et reverà depravatæ affectiones, quæ alioqui indomitæ sunt, in iis, qui Christo per fidem adhærent, ita virtute mortis ejus quasi cruci suffiguntur, illarúmque incendia ipsius sanguine ita restinguuntur, ut spiritus multò obsequentiores reddantur. Atque ita virtute mortis ejus ad ea præstanda confirmamur, ad quæ vitæ, mortísque ejus exemplis excitamur. Ioh. 13. 15. &c. Ephes. 5. 2. 1 Pet. 2. 21. &c. & 4. 1. 2. &c. 1 Ioh. 2. 6. Rom. 6. 2, 4, 7, 11. &c. Gal. 2. 20. & 5. 24. Col. 2 13. &c.

M. *An non & de nostro etiam in Christum officio commonemur?*

A. Cõmonemur profectò non sin nostra nos esse potestate, ut quæcunq; velimus, Rom. 14. 7, 8.

τι ἂν ἡμεῖς δύναμθα καθ' ὑμῶν. ἀλλ' ὅτι Χριστὸς, ὃς ἡμᾶς τοσούτοις ἀγαθοῖς ἐκόσμησεν, ὅλοι ἐσμὲν, σὺ δὲ τὸ ἐναντίον ὅτι πάντα ὑπήκοοι, καὶ ὅτι ἡμέτερον ἔργον ὅτι Χριστὸν, ἀλλ' εἰς ἡμᾶς ἐστὶν ἐχθρὸς αὐτῷ ὄντας ἀγάπης ὑπάρξαντα, ἀντιφιλεῖν, καὶ ὅτι δεῖ ἡμᾶς Χριστῷ τὸν ἑαυτὸν ἡμῶν ὅλον δοῦναι, πάντα τὰ ἡμῶν θρισόντα, καὶ δὴ καὶ ἑαυτοὺς ὅλως ἀνάπαυσιν, καὶ ὅτι θρισόμεθα τοῦ Χριστοῦ χάριν μὴ μόνον ἀπάσας τὰς κοσμικὰς χρείας, καὶ τὰς τῆς ζωῆς ἡδονὰς θεὶ ὑδίνες ἡγεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ πάσῃ ζημίᾳ αὐτίκα θεὶ ἐλάττονα ποιεῖσθαι τὸν Χριστὸν ἀποβάλλειν, καὶ τὸ σὸν αὐτὸν κατάκονα καὶ εὐσεβείας ἀπολείπεσθαι μακάριον ὃ οὐκ ὄντως νομίζοιτο ἂν ὁ δίκαιος, ὃν τῇ θνητῇ φύσει ὀφειλόμενον, τῷ Χριστῷ μᾶλλον χάριν ὑποτεθεῖναι ἄν τις. Χριστὸν λέγω, ὃς ἐκουσίως ἀπέθανε καὶ ἐτελεύτησεν ὑπὲρ ἡμῶν, ὃς καὶ τῆς ζωῆς αἴτιος ὢν, ἡμᾶς νεκροὺς ὑπάρχοντας τοῦ θανάτου ἐξελόμενος καὶ θλῖψιν καὶ δυσφορίαν θανάτου καταπαύσας.

Δ. Τίνος ἕνεκα ἐπιζευγνύεις τὸν Ταρσέα;

Μ. Τὸ σῶμα αὐτοῦ ἄψυχον ὂν ἐτάφη, ἵνα πάντες σαφῶς καὶ ἀτεχνῶς εἰδῶσιν, ὅτι ἀληθῶς τέθνηκεν. εἰ γὰρ φάσγανον ἀνεῖλεν, ὁ θάνατος αὐτοῦ πολλοῖς ἂν ἐγένετο ἀμφισβητήσιμος, καὶ πολλοῖς ἴσως ἀπορίαν παρεῖχεν ἀνθρώποις.

Δ. Τίνα

nostro arbitratu faciamus: verùm Christi, qui nos tam magno redemit, nos totos esse, illius voluntati parere, ad illius nos nutum accommodare oportere: Christum, qui nos adhuc hostes amore tanto prior amplexus est, ut redamemus, maximè nos esse obligatos: paratissimos etiam esse debere, Christo, qui ita se nobis totum dedit, omnia nostra, nósque adeò ipsos totos vicissim reddere: Christi causa non omnia solùm mundana commoda, hujúsque vitæ voluptates negligere, sed & vitam adeò ipsam deserere, potiùs quàm Christum amittamus, nostrúmque erga ipsum officium pietatémque non præstemus. Beata est enim censenda mors, quæ mortalis vitæ conditioni debita, Christi maximè gratia oppetita est: gratia dico Christi, qui sua sponte vitam profudit, moriéque pro nobis occubuit, quique vitæ author, mortuos nos, à morte revocatos, & vult & potest immortalitate donare.

1 Cor. 6. 20. & 2 Cor. 5. 15.
1 Thes. 5. 10. Rom. 5. 8, 10. Matth. 10. 37. & 16. 25. Luc 9. 23, 24. &c. & 14. 26.
Matth. 16. 25. Marc. 8. 35. &c.

M. *Quare adjungis eum fuisse etiam sepultum?*

A. Corpus exanime sepultura est affectum, ut omnes ejus mortem exploratam magis, penitúsque cognitam haberent, nam si redivivus subitò extitisset, mors ejus in quæstionem à multis dubitationémque adducta, scrupulúsque hominibus aliquis fuisset injectus.

Matth. 12. 40 & 27. 59, 60. &c. 1 Cor. 15. 4.

Δ. Πίνα νοῦν ἔχει τὸ Καπηλεύειν εἰς ᾅδην;

Μ. Μανθάνομεν ὅτι Χριστὸς κρᾶσίν τινα σώματος εἰς γλῶσσαν ἐκρύβη, ἵνα τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος χωριζούσης εἰς ᾅδην κατέχει, καὶ ἅμα ἡ ἐνέργεια τοῦ θανάτου αὐτὸν εἰς τὸν ἰσχυρὸν καὶ τὸν ἐν ᾅδου ὄντας ἵνα ἐλύσηται. ὥστε τὰς τῶν ἀπίστων ψυχὰς πάνυ φοβεροτάτην καὶ τῇ ἀπιστίᾳ αὐτῶν μάλιστα ἀρμόζουσαν κατάκρισιν ἐκπλήττει ὠμότητος αἰδέσθαι, καὶ Σατανᾶν αὐτὸν ἢ ἀρχηγὸν τῶν ἐν ᾅδου ἢ τῆς πυρὸς καὶ σκότους δυνάμιν ἀνωνύμως καταλελυμένην, καὶ διεφθαρμένην, καὶ οὐδὲν πεπονηκὸς ὁρᾶν· πάντα ἀπὸ τῶν ῥιζῶν τοῦ Χριστοῦ πεποιῆσθαι ἐν τῷ βίῳ, τὸ τῆς ἀπολυτρώσεως αὐτῶν ἔργον ἤδη τετελειωμένον συνιδεῖν, καὶ τῆς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας αὐτοῦ ἀπολλυούσης γλώσσαν καὶ ἀλήκτου πυρὸς μυδώσης ἐμπεπλῆσθαι.

Δ. Μεταβαίνωμεν νῦν ἐπὶ τὰ λοιπά.

Μ. Τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀνασάντα ἐκ νεκρῶν.

Δ. Οὐκ ἔχω ἀπόκρισιν ἡμῶν τὴν αἰτίαν, ἐξ ἧς ἀπέθανεν ὁ Χριστὸς ἀπολλαγμένοις συγγνώμης τυγχάνειν;

Μ. Τοῦτο μὴ ἀποκρῖναι φανερὸν ἔστιν ἐὰν ἢ τὸν Χριστὸν αὐτὸν, ἢ ἑαυτοὺς λογιζώμεθα. εἰ γὰρ οὐκ ἐν ἀνθρώπῳ αὐτὸν, πῶς ἐνομίζετο εἶναι θεῷ ἴσον, ἢ πῶς ἡμᾶς τοῦ θανάτου ἀπολύσαι ἠδύνατο;

γὰρ

M. *Ejus ad inferos descensus, quam habet sententiam?*

A. Quod Christus, ut corpore in terræ viscera, ita anima à corpore separata ad Inferos descendit, paritérque mortis ejus vis ad mortuos inferósque adeò ipsos usquè eò permanavit, ut & animæ incredulorum tristissimæ, ipsorúmque incredulitati maximè debitæ condemnationis sensum perciperent, ipséque Satanas inferorum princeps, tyrrannidis suæ, & tenebrarum potentiam omnem afflictam, profligatam, & ruina oppressam esse animadverteret: è contraria verò parte, mortui, qui vivi Christo confidebant, redemptionis suæ opus jam perfectum esse perspicerent, ejúsque vim & effectum sentientes, dulcissimo perpetuóque solatio fruerentur.

1 Pet. 1. 19. Joh. 8. 24. 1 Cor. 15. 54 55. &c. Heb. 2. 14, 15

Joh. 5. 25, 28 & 11. 25, 26. Rom. 14. 8, 9. Col. 1. 13, 14, 19, 20.

M. *Reliqua nunc persequamur.*

A. Tertia die resurrexit à mortuis.

M. *Satisne ergò effectum non erat, quòd Christi morte nobis culpa liberatis, venia data sit?*

A. Id sat non fuisse constabit, si vel ipsius, vel nostram conditionem nobiscum reputemus. Nam si in vitam non rediisset, nequaquam Dei filius fuisset habitus, neq; nos morti eripere potuisset. At a

Rom. 1. 4. & 6. 4 9, 10. & 8. 1, 2. &c.

ῳ̃ δὲ ἐκ νεκρῶν εἰς ζωὴν αἰώνιον ἐγερθεὶς, ἢ τι τῆς δυσπλ& αὐτοῦ δύναμιν ἐνεδείξατο, καὶ ἀμβρόσιον, καὶ ἄθανατον, καὶ αὐτὸν ἢ πάλιν φανερὸς ἦν γενόμενος.

Δ. Τίνα ὠφελούμεθα ἐκ τῆς ἢ Χριστὸς ἀναστῆναι εἰς ζωήν;

Μ. Πλεῖστα καὶ μέγιστα. ἐστιν γὰρ ἀπηυμένα, καὶ ἰσχνὰ, καὶ βοήθειαν λαμβάνομεν εἰς τὸ εὐσεβῶς καὶ ἐνσεβῶς ζῆν· ἐστιν ἡμῖν ὁ Χριστὸς δικαιοσύνης, ἧς ἐνδεεῖς ὑπάρχομεν ἡμεῖς, μετέδωκε: καὶ Χριστὸς ἐκ νεκρῶν εἰς ζωὴν ἀναστὰς, τῆς ζωῆς ἡμῖν αἴτιος ἐγκήθη· ἐστιν γὰρ ἐλπὶδα ἔχομεν καὶ τὰ θνητὰ ἡμῶν σώματα ἐκ θανάτου εἰς ζωὴν πάλιν ἀναστήσεσθαι, ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς ἡμᾶς τῆς ἀναστάσεως καὶ ζωῆς αὐτῷ κοινωνοὺς ἐποίησεν. Χριστὸς γὰρ, ὃς ἡμετέρα κεφαλή ἐστιν, ἀναβιώσασα, ἡμᾶς ἢ σώμα& αὐτοῦ μέλη ὄντας εἰς τὸ διὰ παντὸς ἀπαθῆ σκοντας καὶ παντελῶς ἀτελευταίους ἀφθορίαν ἀμείψαιον.

Δ. Περὶ ἐκ δή.

Μ. Ὥσπερ αἱ ἱεραὶ γραφαὶ διδάσκουσιν, ὅτι ὁ Χριστὸς διὰ ἢ ἡμέραν δικαιοσύνην ἠγέρθη, ὡσαύτως καὶ ἡμᾶς παραδύσιν ἀκολούθως αὐτῷ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἁμαρτίας ἔχειν ἐξισαμένους δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι ζῆν εἰς τὸ λοιπὸν ὁ ποιῆσαι ἱκανωτέρους ἡμᾶς ὁ Χριστὸς ἀφεληκέναι, διὰ ἀμφοτέρων ἐκ τῆς ἀναστάσεως αὐτῷ ἐδασχών.

Δ. Τί.

mortuis ad vitam sempiternam excitatus, & divinitatis suæ vim ostendit patérque peccati, & mortis, atque ipsius etiam Diaboli domitorem se esse comprobavit. 1 Cor. 15. 28. 54. &c. Ephes. 1. 20. &c. Phil. 2. 9. &c.

M. Quæ adipiscimur commoda ex eo, quòd Christus redivivus fuit?

A. Plurima, maximáque. Etenim illinc desiderium nobis, facultásque atque adjumenta, ad vitam cum virtute pietatéq; degendam suppeditantur. Illinc nos Christus justitia, quæ nobis anteà defuit, imbuit. Et Christus à mortuis ad vitam excitatus, vitæ nobis author exiſtit: illinc enim spes nobis ostenditur, fore aliquandò tempus, cum & mortalia corpora nostra à morte ad vitam reducentur, quòd Christus nos resurrectionis vitæque suæ fecit participes. Fieri enim omninò non posse, ut Christus caput nostrum reviviscens, nos sui corporis membra, morte in nihilum recidere funditúsque interire patiatur. Gal 2. 19, 20. Rom. 4. 25. & 5. 15. &c. & 6. 4, 5. 11, 13. &c. 1 Cor. 15. 20. &c. 2 Thes. 4. 14. &c. Colos. 1. 18. 2 Tim. 2. 11.

M. Perge.

A. Sicuti sacræ literæ declarant Christum propter justitiam nostram excitatum fuisse, ita nos etiam docent, ut Christi exemplo de mortiferis peccatorum operibus exurgentes, justitiæ posthac atque sanctitati vivamus: ad quod præstandum virtute potentiáque gloriosæ resurrectionis suæ nos Christus corroborat. Rom. 6. 4. &c. 9, 10, 11. &c. Ephes. 5. 23. Colos. 3. 1, 2. &c.

M. Quid

Δ. Τί νῦν ἔπεται ἐν τῇ ἐξομολογήσει τῆς πίστεως;

Μ. Ἀνελθόντα εἰς οὐρανοὺς, καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ παντοκράτορος.

Δ. Εἰπὲ πῶς τοῦτο νοητέον.

Μ. Σαφήσατα. Ἁπλῶς ἡ Χριστοῦ πρὸ σώματι εἰς οὐρανὸν ἀναβεβηκέναι, ἐν ᾧ οὐκ ἦν πρότερον τῷ σώματι· καὶ γῆν, ἐν ᾗ τῷ σώματι πρότερον οὐκ ἦν, καταλελοιπέναι.

Δ. Οὐκοῦν ἡμῖν ἔτι συγχώρει παρὼν ἐπὶ γῆς;

Μ. Αὐτὸς τοῖς ἀποστόλοις ἔφησεν μὴ διάξειν μετ' αὐτῶν σωματικῶς· ὁ δὲ τῆς σωματικῆς αὐτοῦ παρουσίας νοητέον ὅτι. τῇ γὰρ αὐτοῦ θεϊκῇ φύσει, ἣ πάντα πληροῖ, οὐ μόνῳ ἀεὶ παρὼν διαλελοίπασι, καὶ τῇ αὐτῆς τε καὶ τῇ τοῦ σώματος αὐτοῦ δυνάμει τῇ ἐπιλήψει αὐτοῦ ἐπὶ γῆς σωτηρίας πάρεσί τε καὶ παρέσῃ ἄχρις οὗ τὸ τοῦ κόσμου σύμπαν πρὸς τὸν τέλειον τοῦ ἐπὶ γενήσεται.

Δ. Οὐκ ἄρα τὸ βοηθοῦν καὶ ἐπαρκοῦν ἡμῖν Χριστοῦ ἐρημοῖ κατειλήφθημεν, εἰ καὶ μὴ ἔχομεν αὐτὸν τῷ σώματι παρόντα;

Μ. Ἡκιστά γε. Χριστὸς γὰρ ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς καθεζόμενον τῇ αὐτοῦ δυνάμει, καὶ σοφίᾳ, καὶ ἐπιστήμῃ τὸ κόσμον κυβερνᾷ, καὶ διέπει, καὶ κινεῖ, καὶ διοικεῖ, καὶ διακοσμεῖ σύμπαντα. ἔτι καὶ τὸ ἱερὸν αὐτοῦ πνεῦμα, ὃς μέτοχόν τε τῆς ἐκείνου εἰς ἡμᾶς ἀγάπης ἐπέχρον ἐξ οὐρανοῦ, καθὼς

M. *Quid in fidei confessione deindè sequitur?*

A. Ascendit ad cœlum, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis. Marc. 16. 19. Luc. 24. 51. Act. 1. 9, 10. &c.

M. *Hoc quemadmodũ fit accipendũ expone.*

A. Planissimè, quòd Christus corpore in cœlum ascendit, in quo antè corpore non aderat: quódque è terra, in qua priùs corpore præsens fuerat, discessit. Ioh. 12. 8. & 16. 10. 16. 28. & 20. 17.

M. *Annon ergò nobiscum amplius in terris adest?*

A. Prædixit ipse Apostolos suos, non semper se cum illis præsentem futurum: quòd de corporea ejus præsentia est intelligendum. Divina enim natura sua qua universa complet, tum in cœlo semper aderat, tum eadem, & spiritus sui virtute præsens Ecclesiæ suæ in terris perpetuò adest, & adfuturus est, usque eò, dum mundana omnia ad exitum perveniant. Ioh. 12. 8. Ioh. 17. 5. Matth. 18. 20. & 28. 20. Ioh. 14. 18. & 16. 7. Rom 8. 9. &c.

M. *Minimè ergò deserti sumus ab auxilio, defensione que Christi, tametsi corpore præsentem illum non habeamus?*

A. Nequaquam. Christus enim patri ad dexteram assidens, potestate, sapientia, providentiáque sua mundum regit, & moderatur: movet, gubernat, temperat universa: sacrum etiam spiritum suum, ut maximum charitatis in nos suæ pignus, de Matth 28. 18 Ioh. 16. 7. & 17. 2. &c. Ephes 1. 20. & 4. 8. &c. Phil. 2 9, 10. Colos. 1. 18. Apoc. 11. 15.

καθὼς φησὶν ὁ λαλῶν, εἰς τὰς ἡμῶν φρένας καταπέμπει, ἃ πᾶν λαμπρότερον φαντάζεται τὰς ἡμετέρας διανοίας σκότῳ καὶ ζοφερᾷ νυκτὶ λαμπρᾷ καὶ καταλάμπει. φῶς γὰρ πίστις καὶ τῆς ἡμῶν καρδίας λύπην καὶ ἀχλὺν ἀναιρεῖται, περιουσίαν ἡμῖν φέρων. ἀσαύτως πίστις μέχρι τέλους τοῦ κόσμου.

Δ. Νῦν λέγε τί μάλιστα ἐν τῷ Χριστῷ αὐτὸς ἰδίως φρονοῦντων νοῆς, ἐν ᾧ αὐτὸς ἀνέβην καὶ ἐκ δεξιῶν καθίζεται τοῦ πατρός.

Μ. Πρέπον ἦν Χριστὸν, ὃς ἐν ὑψηλοπάτῃ ἡμῖν καὶ μεγαλόπολι γενόμενος, εἰς ἐλαχίστην δούλην ἔξιν, καὶ ἀτιμίαν καὶ ἀκρίτως καὶ ἀκλεῶς ἀποκλεισθεὶς ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν, πάλιν εἰς μεγαλοπρεπῆ πάλιν δόξαν, καὶ λαμπρότιλον ἀξίωμα καὶ θρόνον ἀναβαίνειν, καὶ τὴν προτέραν καθέζεσιν ἀναλαβεῖν· ὅπως δηλαδὴ τῇ ἀτιμίᾳ καὶ λώβῃ αὐτοῦ δόξα καὶ μεγαλειότης ἴση καὶ ἀνάλογος γένηται.

Δ. Τί δὲ ἡμῖν συμβέβηκε τὸ τὸν Χριστὸν εἰς οὐρανὸν ἀνειληλυθέναι, καὶ ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς καθῆσθαι;

Μ. Πρῶτον ὁ Χριστὸς πατὴρ, τῶν ἀνθρώπων χάριν ἐξ οὐρανοῦ εἰς γῆν ὡς ἐξορίαν τινὰ, κατέβη, οὕτω καὶ εἰς οὐρανὸν τὸν αὐτοῦ κληρονομίαν ὄντα ἐπ' ἀγαθῷ τῶν ἀνθρώπων ἀνῆλθε, τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνάβασιν ἡμῖν ἐνδιατριβῶν, καὶ τὰς τοῦ οὐρανοῦ πύλας τὰς φερούσας δι' ἁμαρτίαν κεκλεισμένας ἀνοίγων. χαὶς

de cœlo ut est pollicitus, in animos nostros demittit: cujus sui spiritus clarissimo lumine, mentes nostras, tenebris cæcisq; nubibus circumfusas illustrat, ab animis etiam nostris ægritudinem repellit, consolationéque nos lenit, atque sustentat: eadem præstiturus, quoad hic mundus stabit. Rom. 5. 5. & 8. 4, 5, 9. &c.

M. *Nunc autem dicito, quid præcipuè de Christi ascensu, sessionéque à dextera patris consideres, quod quidem ad Christum ipsum propriè pertineat.*

A. Æquum fuerat, ut Christus, qui ab altissimo decoris, & amplitudinis loco, ad infimum servi gradum, dedecúsque condemnationis, & ignominiosæ mortis esse demiserat, ad illustrissimum vicissim honorem, celsissimámque dignitatis sedem ascenderet, & in antiquum statum restitueretur: ut contemptio videlicet, illatáque ipsi probra gloria & majestate, quasi paria paribus, compensarentur. Ephes. 1. 20. &c. Phil. 2. 8, 9. &c. Ioh. 17. 5.

M. *Nobis verò Christi in cœlum ascensu, sessióque à patris dextera quam adferat utilitatem?*

A. Principio, Christus, ut hominum gratia è cœlo in terram tanquam ad exulandum venit, ita & in cœlum, patrimonium suum, hominum vice ascendit, viam qua nobis sit ingrediendum in cœlum muniens, cœlique portas nobis priùs ob peccatum occlusas reserans. Ioh. 14. 2, 3. &c.

Porrò præsens coram Deo, nósque Ioh. 16. 26.

εἰς δὲ τούτων τῶν Θεῶν ἀφῖξαι, καὶ ἡμᾶς αὐτῶν σωτηρίαν, καὶ συλλογισμὸν ἡμῖν περὶ αὐτοῦ αἰτῆσαι κληρονομίαν ἡμῖν εὔλαβεν, ὡ συναγορεύσαντος ἡμῖν τοῦ ἐγκλήματος ἀπολυθῆναι ἡμᾶς ἀνάγκη.

Δ. Ἀλλὰ πῶς ἂν δυναίμεθα μιμεῖσθαι τὸν Χριστὸν εἰς ὑφηγητὰς ἀναίσασιν;

Μ. Δεῖ ἡμᾶς τὸν λοιπὸν ἀναβλύσαι καὶ τὸ πλανᾶσθαι καὶ τὸν νοῦν ὅλον εἰς οὐρανὸν ἀπαρτίσασθαι, ὅπου ὁ Χριστὸς ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καθέζεται, πάντων ἐνδυμιδίων καὶ φροντίζοντας τῶν θείων, καὶ ὑφηγίων, καὶ αἰωνίων, ἀλλὰ μὴ τῶν ἀνθρωπίνων, καὶ ὀπγείων, καὶ θνητῶν.

Δ. Μῶν τι ἄλλο;

Μ. Μαθάνομεν ὡσαύτως Χριστῷ τῷ Χυείῳ τῷ ὑρανῷ τὸ κράτος ἔχοντι νῦν, μὴ κοσμικὸν σχῆμα, ἢ διὰ τῆς τῶν ἀνθρώπων ὀλιγοψυχομένης ἐθελοθρησκείας τιμὰν ἀπονέμειν, ἀλλὰ δικῇ καὶ πνευματικῇ λατρείᾳ χρώμενοι, διαλαλεῖν, καὶ ἡμῖν δοῦναι καὶ αὐτῷ λαλεῖν πρέπει ἂν μάλιστα, εὐσεβῶς καὶ ὁσίως αὐτὸν σέβειν.

Δ. Νῦν δὲ ὀλίγων διασαφεῖν σε βουλομαι, τί ποτε τὸ ἐκ τῆς κρίσεως τί καὶ τὸ τῆς κόσμου καταλύσεως ἐθέλει χθες.

Μ. Ὁ Χριστὸς ἥξει ἐν νεφέλαις τοῦ ὑρανοῦ μετ' ἀξιώματος λαμπροτάτου, καὶ δόξης μεγαλειότητος, κυκλωθεὶς, καὶ τῶν ὑρανίων δορυφόρων χορῷ καὶ κύκλῳ περιεχόμενος· καὶ ἐπειδὰν ἡ φρικτὴ σάλπιγξ τὸ φοβερὸν σημεῖον σαλπίσῃ,

σύμπαντες

nósque illi commendans, & veniam nobis ab illo petens, causæ nostræ patrocinium suscipit, quo defensore, causam numquam amittemus. Rom. 8. 34. Heb. 7. 25. & 9. 24. 1 Ioh. 2. 1.

M. Verùm qua ratione ascensu Christi in cœlum imitatores esse possumus?

A. Suspicere in posterum, mentisq; & animi aciem in cœlum, ubi Christus patri dexter assidet, intendere debemus: cogitationes omnes & curas nostras in rebus divinis, cœlestibus, sempiternis, non in humanis, terrenis, atque fragilibus defigentes. 1 Cor. 15. 47. 48. &c. Col. 3. 1, 2. &c.

M. Ecquid præterea?

A. Commonemur etiam ut Christo Domino cœli jam imperium tenenti, non mundano ritu, aut futilibus commentis humanis honorem habeamus, sed ut divino planéque spirituali cultu, qui & nobis, qui tribuimus, & illi, cui tribuitur, potissimùm conveniat, & sanctéque veneremur. Esa. 9. 11. &c. 16. 17. &c. Mat. 5. 8. &c. Ioh. 4. 20. &c. 24.

M. Nunc te volo quæ de supremo judicio, mundiq; exitu didiceris, mihi breviter enarrare.

A. Christus cum illustrissimæ dignitatis splendore, magnificentiæque præcellentissima amplitudine in cœli nubibus adveniet, cinctus septúsq; copiis & corona cœlestium stipatorum, & ad terribilis buccinæ signum clangorémque formidolosum, mortales universi, qui ab ortu mundi. Matt. 24. 29, 30, 31. & 25. 31, 32. &c. 1 Cor. 15. 52. &c. 1 Thes. 4. 16. &c.

σύμπαντες οἱ ἀνθρωποι, οἱ ἀπ' ἀρχῆς τοῦ κόσμου ἄχρις ἐκείνης ἡμέρας τετελευτηκότες, τάς τε ψυχὰς καὶ τὰ σώματα ἀπολείς ἀναζήσει, καὶ τῷ Χριστῷ τοῦ βήματος καθημένῳ εἰς κρίσιν παραστήσεται, ἕκαστα τῶν αὐτοῖς πεπραγμένων εὐθυνας ὑφέξουσιν, ἃς ὁ δικαιότατος καὶ ἀποτομώτατος κριτὴς παρὸς τὰ τελεία ἀληθείας σταθμία ἐξετάσει.

Δ. Ἐπειδὴ δὲ τὸ μὲν τελευτῆσαι, πάντων ἡ φύσις κατέκρινε, πῶς ἐν τῷ συμβόλῳ λέγεις ὅτι ζῶντας ἕσονται τοὺς τε τοὺς;

Μ. Ὁ Θεὸς καὶ Παῦλος φησὶν ὅτι ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ ζῶντες εὑρεθήσονται, ἐξαίφνης ἀναστήσονται μέλλουσι, καὶ πᾶσιν ἅμα συμπάντων ἀπαυτοματισθέντες φθορᾶς, καὶ τὸ θνητὸν ἀποκαλόντες, ἀθανασίαν γεύσονται ἀναστήσονται· καὶ αὐτὴ ἡ μεταβολὴ ἐν τάξει θανάτου ἔσται, ὅτι μὴ θνητὸν βίου τελευτὴ ἀλλὰ θανάτου ζωῆς ἀρχὴ γενήσεται.

Δ. Πότερον οὖν οἴει δεῖν πυνθάνεσθαι ἐκείνης μεμνημένους τῆς ἡμέρας φρίττειν, ἢ ἐκείνην φρικτὴν αὐτοῖς καὶ φευκτὴν εἶναι νομίζειν;

Μ. Οὐ δῆτα· μᾶλλον δὲ ἡ προσδοκία αὐτῆς τὰς τῶν εὐσεβῶν διανοίας εἰς ἀγαθὴν ἐλπίδα ἄγει, καὶ μέγιστα παραμυθεῖται. αὐτὸς γὰρ δικάσει, ὁ ὑπὲρ ἡμῶν καταδικασθεὶς ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ, ὅπως μὴ ἡμεῖς εἰς ἀπότομον τοῦ Θεοῦ κρίσιν ἀχθέντες καταγνωσθῶμεν, ἀλλὰ τῆς κρίσεως ἀπαλλαγῶμεν ἀκατάκριτοι.

Δ. Ἐπειδὴ

di ad illud usque tempus ex hac vita migrarunt, tum animis, tum corporibus integri reviviscent, & pro Christi tribunali judicandi adducentur, unusquisque de factis suis rationem redditurus, quæ æquissimus atque acerrimus judex ad summæ veritatis regulam exquiret. 2 Pet. 3. 10. &c. Rom. 14. 10, 12. 1 Cor. 4. 4, 5. 2 Cor. 5. 10, 11.

M. *At cùm natura mortem omnibus certò proposuerit, quomodo in fidei confessione victuros tum esse aliquos affirmas?*

A. Divus Paulus declarat eos, qui eo tempore in vita commorabuntur, repentina mutatione renovandos, & omni corruptione corporibus absterſa, remotáque mortalitate, immortales eos exorituros esse: & ista ipsis commutatio, mortis est futura loco, quòd mortalis vitæ occasus vitæ fiet ortus immortalis. 1 Cor. 15. 51. 1 Thes. 4. 17. 1 Cor. 15. 53. &c.

M. *Num igitur pios metu perterritos memoriam illius diei perhorrescere debere, aut eam ipsis pertimescendam & fugiendam esse putas?*

A. Nequaquam: quin etiam illius expectatio piorum animos ad spem optimam erigit, solatióque maximo permulcet. Is enim sententiam pronunciabit, qui nostro loco sententia judicis est condemnatus, ne nos in severum Dei judicium vocati convincamur, sed indemnati judicio liberemur. Rom. 8. 1. 15, 23, 38, 39. 1 Cor. 1. 7. Phil 3. 20. Tit. 2. 13. 2 Pet. 3. 12.

M. *Quando*

Δ. Επειδὴ γοῦν πρὸ Θεοῦ πάντων ἐστὶ τὰ πάντα, καὶ πρὸ Θεοῦ υἱοῦ τοῦ σώσαντος ἡμᾶς ἐν τοῖς εἰρημένοις εἴπομεν, δύο τῆς τοῦ Χριστιανῶν ὁμολογήσεως κεφάλαια διεληλυθότες, τὸ τρίτον τῶν διασαφητέων ἔστιν, ἐπεὶα δηλαδὴ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἔχεις.

Μ. Ομολογῶ τὸ τρίτον εἶδος τῆς ἱερᾶς τριάδος σεμνότατον, ἐκ τε παιδὸς καὶ τοῦ υἱοῦ ἐξ ἀπορρήτων αἰώνων ἐκπορευόμενον, ἴσον ἀμφοῖν καὶ πανταχῶς ὁμοούσιον, καὶ σὺν ἀμφοτέροις δεραπεύόμενον καὶ θεολογούμενον.

Δ. Διατί πνεῦμα καλεῖται;

Μ. Οὐ διὰ τὸ ἐν αὐτῷ ὑπάρχουσαν μόνον ἀγιοσύνην, ἣ πάντα πάντως μᾶλλον οὖσαν, ἀλλὰ καὶ διότι τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ μάλιστα ἅγιά ποιεῖ. διὸ ἂν αἰτίαν ἡ ἱερὰ γραφὴ αὐτὸ καλεῖ τὸ πνεῦμα τοῦ ἁγιασμοῦ.

Δ. Τίνα δ' ἔστιν ἐν οἷς τὸν ἁγιασμὸν τοῦτον κεῖσθαι νομίζεις;

Μ. Πρῶτον, τῇ δυνάμει αὐτοῦ διόδους ἀναγινώσκομεν. τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ ῥηθὲν ὑπὸ Χριστοῦ, ἀναγκαῖον εἶναι ἡμᾶς ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος ἀναγεννᾶσθαι. ἔπι τῇ ἐπινοίᾳ αὐτοῦ κατιχόμενοι, θεῷ τῷ πατρὶ ὑοὶ εἰσποιούμεθα, ἐξ οὗ καὶ πνεῦμα υἱοθεσίας εὐλόγως ὀνομάζη ὃ καὶ ἐσφραγίζεται, ἐν ταῖς καρδίαις τὸ ἐκλεκτοὺς εἶναι ἡμῶν διαβεβαιούμενον.

M. *Quando igitur de* DE PATRE CREATORE, FILIÓQ; EIUS IESU CHRISTO LIBERATORE, *hactenùs ſit dictum, duabus iſtius Chriſtianæ profeſſionis partibus ad exitum jam perductis, tertia nunc, quid videlicet de* SPIRITU SANCTO *credas, eſt declarandũ.* Tertia pars Symboli.

A. Eum tertiam eſſe ſacroſanctæ Trinitatis perſonam profiteor, à patre & filio ex omni æternitate procedentem, utrique parem, atque ejuſdem omninò ſubſtantiæ, ſimúlque cum utroque venerandum & implorandum. Matth 28.19. 1 Ioh. 5.7. Ioh 14. 26. & 15. 26. & 16. 7. & 20. 22. Act. 5. 3, 4.

M. *Sanctus quare vocatur?*

M. Non ſolùm propter ſuam ipſius ſanctimoniam, quæ eſt omninò maxima: verùm etiam, quòd electos à Deo, & Chriſti membra ſanctitate imbuat: quam ob rem ſacra ſcriptura ipſum SANCTIFICATIONIS SPIRITUM nuncupat. Rom. 1. 4. & 15. 16. 2 Theſ. 2. 13. Tit. 3. 5. 1 Pet. 1. 2.

M. *Quibus in rebus ſanctificationem hanc ſitam eſſe putas.*

A. Principio, ejus virtute divinitùs renaſcimur, hoc eſt enim quod Chriſtus dixit, neceſſarium eſſe, ut ex aqua & ſpiritu de integro naſcamur. Ejus etiam numine afflati Dei patris filii adoptione inſtituimur: ex quo fit, ut SPIRITUS ADOPTIONIS meritiſsimè nominetur: qui electionem etiam noſtram quaſi conſignat in animis noſtris, nobis confirmans Ioh. 3. 5, 6. Tit. 3. 5. Rom. 8. 15. 23. Gal. 4. 5, 6. Rom 8. 14, 15. &c. 2 Cor. 1. 22. & 5. 5.

μῶν συμπάσας τὰς τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίας διὰ Χριστοῦ ἡμῖν δωρεάς.

Δ. Δίελθε τὰ λοιπά.

Μ. Τὸ ἅγιον πνεῦμα τὰ σύμφορα μυστήρια ἡμῖν ἐρμηνεύει καὶ σαφηνίζει, ἃ τοῦ σοῦ ἡμετέρων διανοιῶν ὀφθαλμοὺς φωτίζει, ὥστε σωφρονεῖν αὐτοὺς λαβεῖν δύνασθαι. καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ χαρίσματα συγγνώσκειν οἷς ἁμαρτήσαι, ἃ οὐ συγγνώσεται. καὶ τῇ αὐτοῦ δυνάμει ἡ καινὴ τῆς φύσεως ἀνασκέλλεται, καὶ αἱ διαφοραὶ τῆς ἑνώσεως χαλεπωθῆναι, καὶ αἱ διάνοιαι εἰς τὴν τῆς εὐσεβείας μελέτην παρορμῶνται, καὶ ποικίλας ἐνεργείας οἱ εὐσεβεῖς κατὰ τὸ δόξαν αὐτῷ ἐνεργεῖν τυγχάνουσι.

Δ. Μῶν ἄλλο τι ἔχεις εἰπεῖν περὶ τούτου;

Μ. Πολλαπλασίων ὄντων καὶ διαφόρων τοῦ τὸν βίον τοῦτον κακῶν, καὶ μεμιγμένων, καὶ συμφορῶν, τὸ ἅγιον πνεῦμα τὰς τοῦ εὐσεβῶν λύπας καὶ ἀθυμίας (οἷς ἐσχάτη εἴωθε τὰ μάλιστα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ δυσπυχία, καὶ παλαιπωρία ἄλλως μὲν δυσπαρηγόρητος ἔπιδημοῦσα) κρυπτῶν τινα παραμυθίαν καὶ ἐλπίδα αὐτοῖς ἐμποιῶν, μείζονας καὶ εὐαφροτέρους καὶ θρασυτέρους ποιεῖ· ὅθεν Παράκλητος, ἤγουν Παραμυθητὴς ἀληθῶς καὶ γνησίως θεσπιῳδεῖται. τὸ πλεῖστον τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου πνεύματος τὰ θνητὰ ἡμῶν σώματα ἐκ νεκρῶν ἐγειρόμενα εἰς ζωὴν ἀναστήσεται· καὶ συλλήβδην εἰπεῖν, ὅσα ἡμῖν ἀγαθὰ ὁ Θεὸς διὰ Χριστοῦ χαρίζεται πάντα

πάντα

firmans atq; persuadens, divina beneficia universa nostra per Christum fieri. Ephes. 1. 13, 14.

M. *Prosequere.*

A. Spiritus sanctus cœlestia mysteria animis nostris interpretando explanat: mentiúmque nostrarum oculis, ut illorum intelligentiam capere possint, lumina præfert: ad ipsius porrò arbitrium peccatis venia vel tribuitur, vel negatur: ejus virtute naturæ vitiositas comprimitur & edomatur, perversique appetitus frænantur atque franguntur, animique ad studium pietatis concitantur: ipsius arbitratu varia beneficia divinitùs in pios conferuntur. Ioh. 14. 17. 26 & 16. 13. & 20. 22, 23. 1 Cor. 2. 10, 11, 13, 15. Ephes. 1. 17. Rom. 8. 5, 9. &c. Act. 2. 4. 17. &c. 1 Cor. 12. 4. 7. &c.

M. *Ecquid habes præterea quod de hac re dicas?*

A. Inter vitæ hujus multiplicia diversáque malorum, solicitudinum, & calamitatum genera piorum dolores & mœrores (quorum in hoc mundo conditio plerunque miserrima, luctúsque vix alioqui consolabilis esse solet) spiritus sanctus occultè consolando, fiduciámque afferendo minuit, levat, atque mollit: & ex eo PARACLETUS, hoc est CONSOLATOR, verè propriéque nominatur. Postremò spiritus sancti potentia mortalia nostra corpora à mortuis excitata ad vitam revocabuntur. Summa autem, quantacunque nobis bona Deus per Christum largitur, ea universa Spiritus sancti efficientia Ioh. 14. 16. 26. & 15. 26. & 16. 7. Rom. 8 11. 1 Cor. 12. 4. 7. &c. 11. 13. &c.

cog-

παύτα διὰ τῆ ἁγίᾳ πνεύματος ἐπαγγελίας καὶ σωτηρίας καὶ αἰωνίας καὶ συλλαμβάνῃ ἡμῖν συμβαίνῃ. δικαίως ἂν δὴ τῆ τηλικούτων ἀγαθῶν ἀντιδόσεως καὶ χορηγῆ ἐλπίζομεν, καὶ πεποίθαμεν, καὶ θαρροῦμεν αὐτὸν, καὶ βοήθειαν παρ' αὐτῆ αἰτούμεν.

Δ. Λοιπὸν ὅτι τὸ τέταρτον κεφάλαιον τὸ περὶ τῆ ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας, περὶ ἧς πίστιν πρὸ διάνοιαν ἔχεις αἰτῶ σου παρὰ.

Μ. Ἔξεστι διὰ βραχέων εἰπεῖν, ὅτι ἐκκλησία ἐστὶ σῶμα τῆ Χριστῆ.

Δ. Ἀλλὰ σαφέστερον καὶ διὰ πλειόνων εἰπὲ, π' τοῦτο δέλη.

Μ. Ἐκκλησία ἐστὶ σῶμα τῆς τῆ Χριστιανῶν πολιτείας, τουτέστι πᾶν τὸ πλῆθος καὶ κοινωνία ἁπάντων τῆ εὐσεβῶν, ὧν ὁ Θεὸς διὰ Χριστῆ εἰς αἰώνιον ζωὴν καὶ σωτηρίας αἰῶνος ἀφώρισεν.

Δ. Τίνος ἕνεκα τόδε τὸ κεφάλαιον τῆ συμβόλῳ ἐπεγράφη σαι νομίζεις;

Μ. Ὅτι ὁ μόνον μάτην ἐπίστευεν ὁ Χριστὸς εἶναι μὴ ἦν ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἕως μέχρι νῦν εἰρήκαμεν κενὰ καὶ ματαία καὶ ἀνωφελῆ ἄξια γενήσεται.

Δ. Πῶς τοῦτό φῄς;

Μ. Ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τοῦδε τὰ αἴτια τῆς συστάσεως ἐλήλυθεμεν καὶ τὰς ῥίζας αὐτῆς ἐσκεψάμεθα, ἐλελούτι ὅτι ὁ Θεὸς διὰ τῆ Χριστῆ ἀξίαν φιλικῶς καὶ εὐνοϊκῶς πρὸς ἡμᾶς ἔχει· εἶτα, ὅτι ταύτης τῆς χάριτος, εἰς ἣν τῷ Θεῷ καπλάγημεν, διὰ

cognoscimus, percipimus, comprehendimus. Tantorum igitur datori beneficiorum meritissimè confidimus, & spem in eo reponimus, ipsúmque veneramur, atque opem ab illo petimus.

M. *Reliqua est pars quarta de* Sancta Ecclesia Catholica, *de qua sententiam tuam jam intelligere cupio.* Symboli pars 4.

A. Summatim dici potest, *Ecclesiam esse corpus Christi.* 1 Cor. 12. 27. Eph. 1. 22, 23. Col. 1. 18, 24.

M. *Verùm magis hoc perspicuè pluribúsque verbis dicito.*

A. Ecclesia est corpus reipublicæ Christianæ, hoc est, universa multitudo consociatióque piorum omnium, quos Deus per Christum ad vitam sempiternam ex omni æternitate designavit. Ro. 12. 5. &c. 1 Cor. 12. 12, 13. &c. 20. 26. Ephes. 1. 4, 5 & 3. 9, 10. Matth. 25. 34. Mauh 16. 18.

M. *Quam ob causam hunc articulum Symbolo additum esse putas?*

A. Quoniam quidem non solùm nequicquam Christus mortem oppetiisset, si non existeret Ecclesia, sed etiam, quæ hactenùs dicta sunt universa, supervacanea forent, & ad nihilum recasura.

M. *Quamobrem?*

A. A principio ad hunc usque locum salutis causas recensuimus, nominatim verò, quòd Deus nos, propter Christi meritum diligat, & benevolentia complectatur: præterea, quòd hujus gratiæ, in quam cum Deo reconciliati sumus, Act. 20. 28. 1 Cor. 12. 12, 13. &c.

διὰ τῆς ἀγίου πνεύματος ἐνεργείας ἐπιβολαί εἰσιν. ταῦτα δὲ πάντα εἰς ἀλλήλα τείνῃ, ἢ τὸ ἓν ἐκπλησσειν τινα, τοῦτ' ἔστιν ὅμιλον ἀφ' ἑαυτῶν, ὅτι τὰ θεῖα ταῦτα χαρίσματα δύνανται.

Δ. Διὰ τί δὲ ἐκκλησίαν ταύτην ἁγίαν ἀποκαλεῖς;

Μ. Ἵνα ἐντεῦθεν ἀπ' ἀσεβῶν καὶ ἀπίστων χορὸν διαγνωσιν ἔχῃ. ὅσους γὰρ ὁ Θεὸς ἐξελέξατο, ἐκείνους εὐσεβείᾳ καὶ τρόπων καλοκαγαθίᾳ ἐκόσμησεν.

Δ. Αὕτη δή, φὴν τῇ ἐκκλησίᾳ φερομένῃ, ἀγίᾳ τῇ, μᾶλλον πιστικῶς τελείᾳ ὄντι καὶ ὁλικῇ;

Μ. Οὐκ· ἐφόσον γὰρ τῷ σήμερον τάττῃ ἀναστρεφόμεθα βίῳ, οὕτως ἀνθρώπινη φύσις, ὥστε μὴ ἱκανοὺς ἡμᾶς εἶναι πάσης ἀμωμησίας ὅλως καθαρεύειν. διὸ ἡ τῆς ἐκκλησίας ἁγιοσύνη οὐκ ἔστιν ἀκριβῶς ἐντελὴς καὶ τοιαύτη ὥστε μηδενὸς προσδεῖσθαι, εἰ καί γε καλῶς μάλ' ἔχει τῆς τελειότητος. ἀλλ' ἐπειδὴ τῷ Χριστῷ, ἀφ' οὗ πᾶσαν τὴν εὐπρέπειαν καὶ κόσμον λαμβάνει, τετελῶσθαι, τότε μὲν ἁγνείαν ἡ ὁσιότητα πάντως τελείαν οἱονεί τι ἱμάτιον λευκότατον καὶ λαμπρότατον ἀμφίξεται.

Δ. Τίνος χάριν τῇ ἐκκλησίᾳ φερομένῃ τὸ τῆς καθολικῆς ὄνομα;

Μ. Ὅτι οὗτος ὁ χορὸς καὶ σύλλογος τῶν εὐσεβῶν ἁθρόα τὴν τῆς χθὲς ἡμέρας ἢ χθὲς ἐπιώρισεν, καὶ ἐπεγίνεται, ἀλλὰ ἀεὶ

πάντα

efficacitate spiritus sancti participes reddimur. Verùm ista hunc unicum habent exitum, ut instituatur Ecclesia, hoc est, concilium fidelium, in quos divina hæc munera conferantur. Ephes. 1. 3, 4, 5. &c. 11 &c. & 3. 9, 10. 21. &. 5. 25. 1 Tim. 3. 15. &c.

M. *Quare hanc* Ecclesiam *vocas* Sanctam?

A. Vt hac nota ab impia incredulorum turba internoscatur. Quotcunq; enim delegit Deus, eosdem pietate morumq; integritate imbuit. Rom. 8. 29, 30 1 Cor. 14. 33. Ephes 1. 4, 5. 11, 12. &c.

M. *Ista, quam Ecclesiæ assignas, sanctitas, estne jam in omni genere perfectè absoluta?*

A. Nondum. Quamdiu enim mortali hac conditione vivitur, ea est humanæ naturæ infirmitas, ut parùm validis viribus simus, ad omnem usquequáque culpam effugiendam. Proindè Ecclesiæ sanctimonia non est adhuc plenè cumulatéque perfecta, veruntamen probè instituta. Sed quando cum Christo, à quo nitorem & splendorem omnem obtinet, penitùs copulata fuerit, jam tandem innocentia & sanctitudine omnibus suis numeris planè expleta, ut vestitu quodam candidissimo nitidissimóque exornabitur. Rom. 8. 26. 1 Cor. 13. 9. &c. 2 Cor. 12. 5, 9 1 Cor. 13. 10. &c. & 15. 52, 53 &c. Eph 5. 26, 27. Apoc. 19. 8. & 20. 2. 10, 11 &c. 27.

M. Ecclesiam *cur appellas* Catholicam?

A. Idem valet, atq; si universalem vocarem. Hæc namq; multitudo & conventus piorum non habet definitam aliquam

πάντα τὸν ἀνθρώπων διήκει τῶν εὐσεβῶν ὅσοι ἀπ' ἀρχῆς τὸν κόσμον ἐν πᾶσι τοῖς τόποις καὶ χρόνοις ἢ φθάσαντες ἔζησαν, ἢ νῦν ζῶσιν, ἢ καὶ ὕστερον ζήσουσιν· ὅπως ἐν ἑνὶ τῷ τῆς ἐκκλησίας σῶμα, καθὼς καὶ εἷς Χριστός ἐστιν, ἡ μόνη τοῦ σώματος ἐκείνου κεφαλή.

Δ. Νῦν μοι σαφήνισον τὴν αἰτίαν, δι' ἣν τῇ ἁγίᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ εὐδοκεῖς ἐπισυνάπτειν, ἡμᾶς πείθειν τὴν κοινωνίαν τῶν ἁγίων;

Μ. Ὄντων πολλῶν ἐν παντὶ ἔθνει καὶ διὰ πάντας χρόνους καὶ αἰῶνας, οἵτινες τῷ Θεῷ εὐσεβῶς καὶ ὁσίως λατρεύοντες διατελοῦσιν, ἐκεῖνοι σύμπαντες καίτοι ἐν πολλοῖς τόποις καὶ χρόνων διαστήμασιν ἀλλήλων ἀποσχιζόντες, ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σώματός εἰσι μέλη, ἑαυτοῖς οἰκειότατα συνημμένα, οὗ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τυγχάνει ὤν. τοιαύτην οἱ εὐσεβεῖς τὴν ἀνθρώπων φύσιν πρὸς Θεὸν καὶ πρὸς ἀλλήλους συνέφηναν ἔχουσι. τῇ γὰρ πνεύματος καὶ πίστεως, καὶ ἱερῶν μυστηρίων, καὶ φρονήσεως, καὶ συγγνώμης ἀμέμπτων, καὶ αἰωνίου εὐδαιμονίας, καὶ διὰ καὶ πάντων τῶν Θεοῦ δώρων, ὧν ἡ ἐκκλησία διὰ Χριστοῦ κέκτηται, κοινωνίᾳ ἀλλήλοις ὅτι μάλιστα συνέχονται· ἔτι δὲ ἀγάπῃ καὶ φιλίᾳ, μὴ φθειρομένῃ, ἀλλὰ γνησίᾳ ἀλλήλους συνέχουσιν. Ἐπειδὴ δὲ αὕτη ἡ τῶν εὐσεβῶν κοινωνία οὐδεμίαν ἑαυτῆς παρέχει τοῖς ἀνθρώποις αἴσθησιν, ὁμοίως ἄλλαις τῶν ἀνθρώπων συναγωγαῖς

καὶ

regionem aut tempus, cujus terminis ſeptus teneatur: verùm piorum, qui à mundi fabricatione omnibus locis atq; temporibus vixerunt, vivúntue, aut victuri ſunt, numerum integrum comprehendit: ut unum ſit Eccleſiæ corpus, ſicut unus eſt Chriſtus, corporis illius unicum caput. Matth. 28.19 Act. 2. 5,9,10 &c. 1 Cor. 12. 12, 13. &c. Eph. 1. 22,23. & 2. 12. etc. & 4. 4,5. etc. 15. 16. Coloſ. 1. 18.

M. *Nunc te explicare volo, quamobrem ſanctæ Eccleſiæ Catholicæ continuò ſubjungas, nos* CREDERE SANCTORUM COMMUNIONEM.

A Quum ubiq; terrarum & gentium, omnibúſq, temporibus & ſeculis, habeat Deus, qui piè ipſum ſanctéq; colant, univerſi illi, quamvis intervallis locorum & temporum longè diſjuncti, unius tamen ejuſdémq; corporis, cujus eſt Chriſtus caput, partes ſunt ſumma inter ſe conjunctione devinctæ. Tanta eſt ſanctis hominibus & cum Deo, & inter ſe communio. Namque ſpiritus, fidei, ſacrorum myſteriorum, precationum, condonationis criminum, beatitudiniſque ſempiternæ, atque adeo univerſorum divinorum donorum, quibus Eccleſia per Chriſtum fruitur, communicatione ſunt inter ſe quàm maximè conjuncti. Charitate præterea, amicitiáq; non ſimulata, ſed concordi, ſeſe mutuò complectuntur. Quoniam verò iſta piorum communitas in ſenſum intelligentiámq; humanam, perindè atq; aliæ conjunctiones conſociationéſque homi- 1 Cor. 12. 12. etc. 20. etc. 26. etc. Eph. 4. 15, 16. Coloſ. 1. 18. & 2. 19. Ephe. 4. 3, 4. 15. 16. Coloſſ. 2 19. Matth. 22. 39 Ioh. 13. 34, 35. Ro. 12. 5 etc. 1 Cor. 10. 24. & 13. 4,5. etc. 2 Cor. 11. 28, 29.

καὶ ὁμιλίαις, εἰκότως ἐν τοῖς πιστευθεῖσι ἀριθμεῖται.

Δ. Αὕτη ἡ, ἣν μνημονεύεις, ἐκκλησία μήτε ὀργὴν ὄζειν ἢ ἀθρᾶ,

Μ. Ἐν ταύτῃ τῇ πίστει ὁμολογήσει ὁ λόγος ὄζειν ἀφαιρέτους τοὺς ἐκείνῃ συλλόγους τῶν ἀνθρώπων, ὧν ὁ Θεὸς κρυπτὴν ἐκλογὴν ἑαυτῷ διὰ Χριστοῦ ἐξελέξατο· καὶ αὕτη μὲν ἡ ἐκκλησία οὐδὲ ὀργᾶται ἀεί, οὐδὲ ἐκ σημείων φανερὸν ἔχει τινὶ διάγνωσιν. Ἔστι δὲ καὶ ὁρατή τις ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, ἧς τὰ γνωρίσματα καὶ σύμβολα εἰς φανερὸν προφέρει.

Δ. Ποία χρώς ἐστιν αὐτῆς;

Μ. Ὅπου ποτὲ γῆς τὸ τοῦ Χριστοῦ σωτῆρος εὐαγγέλιον καθαρῶς καὶ εἰλικρινῶς κηρυχθῇ, καὶ εὐχαὶ Θεῷ προφέρωνται ἐν τῷ τοῦ Χριστοῦ ὀνόματι, καὶ τὰ ἱερὰ μυστήρια ὀρθῶς ὁπτιλῶνται, καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ τάξις προσηκόντως διατηρῆται, ἐκείνη τῶν Χριστιανῶν ἀνθρώπων συναγωγὴ αὐτόθι συνειλεγμένη ἡ ὁρατὴ λέγοιτο ἂν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία.

Δ. Ἡ ὧν ἅπαντας τοὺς εἰς τινὰ τοιαύτην ἐκκλησίαν συλλεχθέντας τοῖς εἰς αἰώνιον σωτηρίαν πεποιημένοις ἐγρήγορσιν προσήκει;

Μ. Τυγχάνουσι οὐκ ὀλίγοι σχῆμα πολιτείας κενὸν ἔχοντες εἰς τοῦτον ὑποδύοντες ἢ ὅμιλον, εἰ καὶ πρώτως τῶν ὄντως τοῦ Θεοῦ ἀληθινὰ τῆς ἐκκλησίας μέλη· ὅμως γε ἐπειδὴ ὑπεκλίπτουσιν ὁ θεῖος λόγος ἀκριβῶς τὴν τοῦ ἐρημωσίας, καὶ τὰ ἱερὰ μυστήρια

num, non cadit, jure hic inter ea, quæ creduntur, locum habet. Gal. 6. 2. Phil. 2. 1, 2, &c.

M. *Hæc, quam commemoras, Eccleſia, conſpicuane eſt, an non conſpicua?*

A. In hac fidei confeſſione præcipuè tractatur de cœtu illorum, quos Deus occulto arbitrio ſibi per Chriſtum delegit: quæ Eccleſia neque in conſpectum cadit, neque ejus oſtendi indicia ſemper poſſunt. Eſt tamen aſpectabilis quædam, quæque cerni poſſit Eccleſia Dei, cujus nobis notiones atque inſignia palam profert & proponit. Rom. 8. 29, 30, 33. Ephes. 1. 4, 5. &c. 11. Coloſ. 3. 12.

M. *Quænam ea ſunt?*

A. Vbicunque gentium Euangelium Chriſti ſervatoris purè declaratur, Deo Chriſti nomine preces verè adhibentur, ſacra myſteria rectè celebrantur, diſciplináque eccleſiaſtica ritè exercetur, ille Chriſtianorum hominum cœtus ibi congregatus, eſt aſpectabilis Chriſti Eccleſia. Eſa. 55. 10, 11 Luc. 24. 47. Ioh. 14. 13, 14. & 15. 16, & 16. 23. Rom. 10. 8, 9, 1 Cor. 11. 20 21, 23. &c. Matth. 18. 16. 17, 19, 20. & 28. 19.

M. *Sùntne igitur univerſi, qui in hanc ſpectabilem Eccleſiam conveniunt, numero deſtinatorum ad vitam ſempiternam accenſendi?*

A. Hypocritæ nonnulli ſpecie quadam aſſimulatæ ſanctitatis in hunc ſeſe conventum inſinuant, qui tamen longiſsimè abſunt à veris Eccleſiæ membris. Quanquam, quoniam ubicunque verbum Dei verè explicatur, & ſacra myſteria ſanctè Matth. 13. 19 &c. 25. &c. 47. &c. Eſa. 55. 10. 11 Matth. 28. 19. &c. ut ſupra.

μυσήρια ἐυλαβῶς τελῶνται, ἐκεῖ πίνας ἢ εἰς σωτηρίαν πεφωτισμένον εὑρεθῶμεν ἀναγκαίως, ἢ ὅλον ἐκεῖνον σωαθροισμὸν τῆς Θεῖᾶ ἐκκλησίαν εἶναι λέγομεν, ἄλλως τε καὶ ὁ πρὸ ὁ Χριστὸς αὐτὸς ἁγίων ἢ πιστῶν εἰς τὸ ὄνομα αὐτῦ συναγομένοις παρὼν ἐσθαι ἐπαγγέλλεται.

Δ. Διατί τῆ ἐκκλησίᾳ ἢ τῶ ἁμαρτιῶν ἄφεσιν παρέχεις ἀναγνώσεις;

Μ. Πρῶτον, ὅτι αἱ κλεῖς δι' ὧν ὁ ἀφανὴς καὶ κλείεται καὶ ἀνοίγεται, τυγχάνει ἡ ἐξουσία τῶ δῆσαι καὶ τῶ λῦσαι καὶ τῶ κρατεῖν τε καὶ ἀφιέναι ἁμαρτίας, ἥπερ δηλαδὴ ἐν τῆ τῶ Θείᾳ λόγῳ οἰκονομίᾳ πέφυκεν, ἣν καὶ ὁ Χριστὸς τῆ ἐκκλησίᾳ παρέδωκεν, ἐν αὐτῆ ἰδίως διαμένει· εἶτα δὲ, ὅτι ὑδεὶς τῆς παρ' ἁμαρτιῶν ἀφέσεως ὄπλυχεῖν οἷός τ' ἂν εἴη, ἐὰν μὴ γένηται τῆς ἐκκλησίας, ἢ τῶ Χριστῶ σῶμά ὄζει, μέλος ἦ, καὶ τῶ κοινῶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὁμιλίας σωαφείαν ὄπιμελῶς, καὶ ἀκριβῶς, καὶ εὐσεβῶς, ἔτι καὶ συνεχῶς καὶ ἄκρει τέλει σώζῃ καὶ διαφυλάττῃ.

Δ. Τοῖς γοῦν τῆς ἐκκλησίας ἀπεξενωμένοις οὐδμία ἐλπὶς σωτόλοιπός ὄζει σωτηρίας;

Μ. Τοῖς ἔξω τῆς ἐκκλησίας γινομένοις οὐδὲν ἄλλο φρόνειν ἢ καθάρισις, καὶ θάνατος, καὶ παντελεθρία. τὰ γὰρ τῆς κεφαλῆς καὶ τῶ σώματος ἀποκομιδέντα καὶ ἀποσπαδέντα μέλη οὐδμίαν ἔχει τῶ βίω ἐλπίδα.

Δ. Τὸ ἄφεσις τί δηλοῖ;

Μ. Δηλο-

celebrantur, ibi semper sunt aliqui saluti per Christum destinati, universam illam frequentiam Ecclesiam Dei esse interpretamur: quum & Christus ipse duobus tribúsve, qui ipsius nomine convenerint, præsentem sese adfuturum spondeat. Matth. 18. 19, 20.

M. *Quare Ecclesiæ* Remissionem peccatorum *subjicis?*

A. Principio, quòd claves, quibus cœlum tum clauditur, tum aperitur, hoc est, jus illud obligandi & solvendi, reservandi & condonandi crimina, quod est in administratione divini verbi positum, Christi munere donatum & commissum Ecclesiæ potestati, in ipsa propriè resideat. Deindè quòd nullus condonationem criminum impetrare possit, nisi qui Ecclesiæ, quæ est corpus Christi, pars verè fuerit: quique communem Ecclesiasticæ societatis conjunctionem diligenter, integrè, piéque, continenter etiam, & ad extremum servat & defendit. Matth. 16. 18 19. & 18. 17, 18. Ioh. 20. 22, 23. 1 Tim. 3. 15. Matth. 24. 13 Ioh. 15. 4, 5. etc. Col. 2. 18, 19.

M. *Ab Ecclesia igitur alienis non superest spes ulla salutis?*

A. Extra Ecclesiæ limen omnia sunt damnationi, morti, atque exitio obnoxia. Membra enim distracta divulsáque à capite atque corpore omni spe vitæ orbata sunt. Ioh. 15. 4, 5. etc Col. 2. 18, 19. 1 Tim. 3. 15.

M. *Vocabulum* Remissionis *quam significationem habet?*

Μ. Δηλονότι τοὺ πιστοὺς συγχωρεῖσθαι τ ἁμαρτιῶν παρ' Θεῦ τυγχάνειν. ὁ Θεὸς γὰρ διὰ Χριστὸν, ὃς τὴν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων δίκην ἔπεσε, πᾶσι τοῖς ἐπ' αὐτῷ πεποιθόσι συγχωρεῖ τὰ ἁμαρτήματα, καὶ τῆς κατακρίσεως τὸν καὶ αἰτίας ἀπαλλάξας ἀφίησιν ἣν ὠφλήκασι πικρείαν.

Δ. Οὐ δυνάμεθα ἐκ τῶν καλῶν ἔργων, ὧν ποιοῦμεν, τ Θεὸν καταφαύνειν, ὡς καὶ ἀτιμώρητοι εἶεν ἄνθ' ὧν ἡμαρτάνομεν;

Μ. Εἰς μόνον Χριστὸς διὰ τ πίστως καὶ δυνάτην ἑαυτὸς καταμένει, τ θεσπισταγμένων τοῖς ἡμετέροις ἀδικήμασι πικείαν λελυκώς, καὶ τὸ χρέος ἡμῶν ἐξέπεσε τῷ Θεῷ. ὁ Χριστὸς ἓν μόνος ἡμῖν θεῖος τ τῦ Θεῦ ἔλεον ὁδοποιεῖ. ἡμεῖς δ τὸ μέγιστον τοῦτο δῶρον ἐκ τ μόνης αὐτῦ χρηστότητος καὶ ἀγαθοσύνης θεῖνα λαβόντες ὡς ἐσμὲν οἷοι ὁπουῦν ὡς ἐν μεταπεδοσίας τάξει ἢ ἀποδοῦναι, ἢ ἀνταποδοῦναι.

Δ. Οὐδὲν οὖν ποιητέον ἡμῖν ὅτι, διὰ οὗ συγχώρησιν τ ἁμαρτανομένων τυγχάνομεν ἄν;

Μ. Ὁ Θεὸς συγχώρων τὰ ἁμαρτημάτων ἔσεσθαι ὑπισχνεῖται, ἐάν γε ὅτι τῖς ἡμαρτημένοις μετανοήσαντες τ βίον ἑαυτῶν ἐπανορθώμεθα, καὶ τὰς διανοίας ἀπὸ τῦ πονηρῶς πολιτεύεσθαι, ὡς τὸ ὑπακούειν αὐτῷ μεταστρέψωμεν. μετανοίας οὖν καὶ ἐπανορθώσεως τοῦ βίου χρῄζομεν θεῖς τὸ μὴ κολάζεσθαι ὅτι τοῖς πεπλημμελημένοις ἡμῖν.

A. Quod videlicet à Deo impetrent fideles, ut peccata sibi ignoscat: Deus enim Christi gratia, qui pro peccatis satisfecit, omnibus ipsi fidentibus gratuitam dat criminum veniam, & ex damnatione atque judicio ereptis commeritam pœnam remittit. Psal. 32. 1, 2. Ioh. 3. 16, 17. Act. 13. 38, 39. & 26. 18. Rom 3. 24, 25, 28. Ephes. 1. 7. Col. 2. 13, 14.

M. *Ad promerendam ergò peccatorum impunitatem, nónne beneficiis nostris Deo satisfieri posse putas?*

A. Vnus omninò Christus cruciatu & morte sua, quibus est affectus, supplicium nostris maleficiis constitutum luit atque persolvit, simúlque Deo nomine nostro satisfecit. Solus igitur Christus aditum nobis ad divinam clementiam patefacit. Penes nos, summo hoc munere sola ipsius bonitate beneficientiáq; gratis donatos, nihil est omninò quod ipsi invicem mercedis remunerationisve loco vel deferamus vel referamus. Vt supra & Esa. 53. 4, 5. Rom. 5. 8, 10. Gal. 2. 16. Col. 1. 20, 21. 2 Tim. 1. 9, 10 Heb 9. 14, 15

M. *Nihil ne ergò prorsus superest à nobis præstandum, ut criminum condonationem consequamur?*

A. Deus nocentibus se crimina condonaturum pollicetur, modò pœnitendo errorem corrigant, atque deponant, mentésque à vitæ nequitia revocent ad ipsius obsequium. Quamobrem pœnitentia correctióque vitæ nobis est necessaria, ut peccatorum impunitatem exoremus. Ier. 18. 8. Ezec. 18. 22, 30, 31, 32. & 33. 14. &c. Matth. 4. 17. Luc. 5. 32.

M. *Pœni-*

Δ. Η μελάνοια πόσα μέρη ἔχει;

Μ. Δεῖ ἡμᾶς πρῶτον τὰ ἡμέτερα πλημμελήματα ὁμολογῆσαι καὶ ἐξαγορεύειν ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ, καὶ δεινῶς λυπεῖσθαι καὶ αἰσχύνεσθαι ὅτι τῷ φρονοῦντι καὶ μεγαλόπλει αὐτοῦ, ἔτι καὶ ἁμαρτίαν σφόδρα μισεῖν καὶ βδελύττεσθαι καὶ ἀποστρέφεσθαι ἀνάγκη. αὕτη δὲ ἡ λύπη ὑπὸ τινῶν Σωφρονισμὸς καλεῖται.

Δ. Μῶν τι ἄλλο ὄζει;

Μ. Ὅπως μὴ ὑπὸ τὴν ἄγαν λύπης ἐν ἀπογνώσεως γένωνται αἱ ἡμέτεραι φρένες, ἡ πίστις παραμυθεῖ καὶ βοηθεῖ, ἀγαθὴν καὶ βεβαίαν ἐλπίδα φέρουσα τοῦ ἐλθεῖν ἡμῖν πρὸς Θεὸν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτημάτων διὰ Χριστοῦ σωτῆρος. καὶ τοῦτό ὄζιν αὐτὸ ἐν τῇ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν πιστεύειν διαβαίνουμεν.

Δ. Μῶν ὁ ἄνθρωπος ἐν τοσούτῳ φόβῳ καὶ λύπῃ γινόμενος ἑαυτὸν ἀπαλλάξειν αὐτῶν ἱκανός ὄζι;

Μ. Ηκιστά γε. ὁ Θεὸς γὰρ μόνος τὸν πάσης ἐλπίδος ἐρημωθέντα ἄνθρωπον συνισχυείζει, καὶ βλεπόμενα καὶ καλαφρωθέντα ἐπανίσησι καὶ εἰς ἐλπίδα σωτηρίας ἀναγει· καὶ αὐτὸς μόνος τῇ δυνάμει ὁ ἁμαρτωλὸς εἰς ἐκείνων, ἣν εἴρηκα, πίστιν καὶ νοῦν καὶ διάνοιαν μεταλαβεῖν.

Δ. Τὸ λεπόμενον τὸ συμβόλου λέγε.

Μ. Πιστεύω ἀνάστασιν σαρκὸς, καὶ ζωὴν αἰώνιον.

Δ. Ολίγα περὶ τούτων ἐρήσομαί σε. πῶς ἐν τῷ

M. Pœnitentia quas partes complectitur?

A. Crimina nos primùm nostra agnoscere confiteríque coram Deo oportet, acerbissimo etiam animi dolore angi pudoréque affici, quòd illius majestatem offenderimus, peccati prætereà odium intimum suscipere, illúdque detestari atque execrari oportet. Hic dolor à quibusdam *Contritio* nominatur.

Psa. 32. 3,4,5 & 51. 3, 4. Prov. 28. 13. Luc. 15. 18, 21 1 Ioh. 1. 8, 9. Psal. 6. 6, 7. & 31. 9, 10. & 38. 3, 4. etc. 8 etc. 17. 18. etc. & 51. 17.

M. Ecquid amplius?

A. Ne ex doloris magnitudine desperatio animos nostros occupet, fides eos consolatione sua sustentat, quæ veniæ, à Deo peccatis nostris per Christum servatorem impetrandæ, bonam certámque spem ostendit. Atque isthuc est, quod *peccatorum Remissionem, nos Credere* testificamur.

1 Cor. 11. 31. 2 Cor. 7. 9. 10, 11. etc. Mat. 27. 3, 4. etc. 2 Cor. 2. 6, 7, 8 Luc. 7. 38. 47. etc. & 15. 18, 20, 21. & 18. 13, 14 & 23. 42, 43. & 24. 47.

M. An in tantam formidinem, atque in has angustias adductus homo, se ipse eripere valet?

A. Nequaquam. Solus namque Deus hominem ab omni spe derelictum corroborat, prostratum & jacentem excitat, & in spem salutis restituit, cujus solius virtute peccator ad eam, quam memoravi fiduciam, sensúmque, atque cogitationem revocatur.

Act. 2. 37, 38. & 3. 19. & 16. 30, 31. 1 Tim. 1. 15, 16. Psal. 23. 3. & 30. 10. & 51. 7, 8, 10, 11, 12 & 80. 3. 7. 18. etc. Act. 11. 18. 2 Cor. 1. 3, 4. 2 Th. 2. 16, 17 2 Tim. 2. 25.

M. Reliqua Symboli jam recense.

A. Credo resurrectionem carnis, & vitam æternam.

Mat. 22. 30. Ioh. 11. 25. 26 1 Cor. 15. tot.

M. De istis perpauca sciscitabor, quòd quædam

τῷ νῦν, ἐπειδὴ ἀναστέρωσεν τὴν ἐμὴν χάριτος θεωρῶν ἅπαξ εἰρηκας σὺν ἐμοί. Πῶς δὴ, ἢ διὰ τί πιστεύεται ταῦτα;

Μ. Εἰ μὴ τὰς ἀνθρωπίνας ψυχὰς ἀναλλέθρους καὶ ἀθανάτους εἶναι βεβαίως ὑπειλήφαμεν, ὅλως γε ἀδημονήσαιμεν ἂν αἱ ἡμέτεραι φρένες, εἰ τὰ σώματα ἡμῶν παντελῶς ἀπολεῖσθαι ἀπὸ ψυχῆς χωριζόμενα ὑπελάβομεν. Τῷ γὰρ ἐπέρχεσθαι ἡμῖν μοίρας ἀπιστεῖν μένοι οὐκ ἂν ἐδυνάμεθα τελείαν χαρὰν καὶ ἀθανασίαν κτήσασθαι· ὥστε οὐ τὰς ψυχὰς μόνον ἡμετέρας, ὅταν τὸν βίον τελευτήσωμεν, τῆς τοῦ σώματος κοινωνίας ἀποχωρίσας, ἄνω εὐθὺς εἰς οὐρανὸν πρὸς Χριστὸν καθαρὰς καὶ ἀδιαφθόρους φέρεσθαι πεπείσμεθα· ἀλλὰ καὶ τὰ σώματα ἡμῶν ὁμοίως πάσης ἀπαλλαχθέντα διαφθορᾶς, καὶ εἰς ζωὴν εὐδαιμονεστέραν καταστάντα, τοῖς ἰδίοις σώμασι πάλιν συνενωθήσεσθαι, καὶ παρασκευὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ὑπερλαμπρὰν ἔσεσθαι ἐλπίζομεν. καὶ οὕτω ἡ τελείας εὐδαιμονίας ὁλόκληρος ἁρμονία ἐξεύρηται, ζωῆς ἀϊδίου καὶ ἀθανάτου μακαριότητος εἰς τὸ ἀδιανεκὲς ἀπολαυόντες.

Δ. Φῆς οὖν τὸ σωματικὸν θάνατον τοῖς πιστοῖς φοβερὸν μηδὲν φαίνεσθαι;

Μ. Ἐγωγε ὦ διδάσκαλε. ἀκριβῶς γὰρ πιστεύομεν θάνατον οὐκ εἶναι τὴν ὅλων ἀφανισμὸν τὸν πάντα διαφθείροντα καὶ ἀναιροῦντα, ἀλλὰ ὁδοποιὸν ἡμῖν εἰς οὐρανὸν, ἡμᾶς εἰς ἤρεμον καὶ ἡσυχον

καὶ

quædam de illis, quum de supremo judicio ageres, supra dixeris. Quorsum demùm hæc aut quamobrem creduntur?

A. Quamvis humanas animas indissolubiles & æternas esse persuasum sit, mentes tamen nobis omninò concideremus, si existimaremus corpora nostra morte in nihilum interitura: ex alterius enim nostri patris desiderio laborantes, perfecto gaudio atque immortalitate, nullo unquam tempore plenè potiremur. Proinde nobis certò persuademus, non animas tantùm nostras, quum hanc vitam deserimus, à corporum consociatione soluras, sinceras atque incorruptas sursùm continuò in cœlum ad Christum ferri: sed & corpora etiam nostra omni liberata corruptione, & in fœliciorem vitæ conditionem revocata, cum animis iterum suis socianda, & instar corporis Christi splendida futura: atque ita ad perfectam beatitudinis absolutionem integri perveniemus, immortali vita, sempiternaque fœlicitate in perpetuum perfruentes.

1 Cor. 15. 14, 17, 18, 19.

Luc. 16. 22. & 23. 43.

Rom. 8. 11. 1 Cor. 15. 42. &c. 53. &c. Phil. 3. 21. 2 Cor. 5. 1, 2. 1 Thes. 4. 13. 14. &c.

M. *Mortem ergò corporis plus pertimescendam non esse putas?*

A. Certè præceptor. Est enim nobis persuasissimum, non esse mortem rerum deletricem, quæ omnia omninò perdit ac petimit, verùm ducem nobis in cœlum esse, quæ cursum nostrum ad placidam, quietam,

Vt supra & Luc 23. 43. Ioh. 11. 25. &c. Phil 1. 22, 23. &c. Apoc 14. 13.

καὶ μακάριον καὶ ἀδάνατον βίον ἀπολήψεσθαι ὑπογράφεις.

Δ. Ἐπειδὴ καὶ τῶν περὶ τὸ σύμβολον, ἤγουν τὸ τῆς χριστιανικῆς πίστεως κεφάλαιον, ἀρμωσίαν εἰς τέλος ἤσαμεν, νῦν εἰπὲ πῶς ἡμῖν ὄφελος γίνηται τῆς πίστεως ταύτης.

Μ. Ἐξ αὐτῆς δικαιούμεθα παρὰ Θεῷ, ὅθεν τῶν τῆς αἰωνίου ζωῆς κληρονομίαν λαμβάνομεν.

Δ. Οὐκ ἄρα ἡ ὑποστάσεως, ἣν τῷ Θεῷ ἀπονέμομεν, καὶ τὸ τρόπων παρ' ἀνθρώπους καλοκἀγαθία καὶ ἀσλαβία ἡμᾶς πρὸς τὸ Θεὸν καταλλαγὰς ποιεῖ;

Μ. Περὶ τούτου ἐν τῷ περὶ τῆς νόμου λόγῳ, καὶ ἐν ἄλλοις χωρίοις εἴρηταί μοι πρότερον δι' ὀλίγων. πάντων δὲ τὸ κεφάλαιόν ὄζιν, εἴτις ἱκανὸς ἦν τὸ πάντα ἑαυτοῦ βίον πρὸς τὸ κανόνα τῆς θείας νόμου εὐσεβῶς διάγειν, εἰκότως ἂν ὁ τῆς ἀγαθῶν ἔργων ἐδικαιοῦτο· ἀλλὰ ἐπειδὴ ἑαυτοῖς τὸ τελειότητος πάντων ἡμῶν ὁ βίος μακρὰν ἀπολείπεται, καὶ σωτηδότες ἑαυτοῖς δικαίως ἁμαρτωλοὶς ὄντας ἀδυνάτως ἔχομεν, ἄλλον τινὰ τρόπον καὶ ὁδὸν ἀλλαχοῦ ἀναζητεῖν ὀφείλομεν, δι' ἧς τῷ Θεῷ καταλλαγῶμεν δικαιούμενοι ἂν, ἢ διὰ τὸ ἰδίας ἀξίας.

Δ. Τίνα ποίαν δή;

Μ. Μία ἡμῖν ὑπόλοιπός ὄζι καταφυγὴ, δηλονότι ἡ τοῦ Θεοῦ διὰ Χριστοῦ εὐμένεια, ὅταν μὴ πρὸς τὰ ἡμέτερα ἔργα ἢ ἀξίας ἀφορῶν ἀμοιβὴν ἡμῖν ἀγαθῶν διὰ Χριστὸν παρίχῃ, ὅθεν μὴ μόνον συγγνώμην

τῶν

quietam, fœlicem, perpetuámque vitam dirigit.

M. *Cùm verò Symboli, hoc est, summæ fidei Christianæ declarationem jam absolveris, narra mihi quem fructum ex ista fide percipimus.*

A. Ex ea justitiam in conspectu Dei consequimur, qua vitæ sempiternæ hæreditatem adimus. Rom. 3. 21, 22 etc. Gal. 2. 16. etc.

M. *Nónne igitur sanctitas, quam divino numini tribuimus, vitæque inter homines honestas & innocentia nos Deo integros exhibet?*

A. Isthuc anteà sub legis explicatione, aliísque item locis, breviter attigi. Summa autem, si ex legum divinarum præscripto, vitam quis sanctè agere omninò posset, jure ille bonorum operum ratione justus haberetur: sed quia ab illa absolutione nostra omnium vita longissimè aberrat, scelerúmque nostrorum conscientia convicti, animis succumbimus, aliam sequi rationem, viam indagare aliam debemus, qua in gratiam cum Deo reducamur, quàm nostris in ipsum promeritis. Rom 7. 14, 15. & 8. 3. & 10. 5. & 11 6. Gal. 2. 16. & 3. 10. etc.

M. *Quænam ea est?*

A. Vnum perfugium reliquum est, divina per Christum clementia, qua nullum omninò ad nostra opera, meritáve respectum habens, gratuita nos propter Christum charitate amplectitur, non criminum modò Luc. 8. 11, 12, 13, 14. Rom. 3. 24. etc. & 4. 4. etc. 16. Ephes. 2. 4, 5.

τῶν πλημμελημάτων ἔχομεν, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ δικαιοσύνην διὰ τὸ εἰς αὐτὸν πίστεως λαμβάνομεν οὕτως, ὥστε δι' αὐτὴν τῷ Θεῷ οὐχ ἧττον εὐαρεστεῖν, ἢπερ εἰ ἡμετέραν ἦν. Τοιαύτην οὖν πᾶσιν ἡμῖν δικαιοσύνην τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ἐν Χριστῷ ἀναλιδόναι σεσόφικεν.

Δ. Πόθεν ἂν καταμάθοιμεν ὅπ ταῦτ' οὕτως ἔχει;

Μ. Ἐκ τοῦ εὐαγγελίου, ἐν ᾧ αἱ ὑποσχέσεις τοῦ Θεοῦ ἡμῖν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ πεποιημέναι σεσώκασιν· αἷς ὅταν πιστεύωμεν, τυγχάνομεν ὅταν πληροφορηθῶμεν τοῦ Θεὸν ἡμῖν ἵλεων γενήσεσθαι, καθάπερ ἄνωθεν διὰ ὅλου τοῦ συμβόλου διατετύπται, χώριοί πως γινόμεθα ταύτης τῆς εὑρεθείσης δικαιοσύνης.

Δ. Οὐκοῦν φὴς πίστιν εἶναι τὸ ἐξαίρετον τῆς δικαιοσύνης ταύτης αἰτίαν, ὅτι διὰ τοῦ αὐτῆς ἀξίαν ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐν τάξει δικαίων ἔχει;

Μ. Οὐ πάνυ οὕτω γε πίστις σεσύνηται· ἀλλ' αὐτὴ ἡ δικαιοσύνη σῴζεται ἀπὸ τοῦ Θεοῦ χαριστήριος, ὡς ἀπὸ πηγῆς ἀπορρεῖ, ὅθεν σῴζει ἡμᾶς διὰ Χριστοῦ μετοχετεύεται, καὶ διὰ τοῦ εὐαγγελίου σεσῴκεν, καὶ ἡμεῖς αὐτὴν πίστει ὥσπερ χειρὶ ἀποδεχόμεθα. Πίστις οὖν οὐκ ἀρχή, ἀλλ' ὄργανόν ἐστι τοῦ δικαιοσύνη ὅτι ὅπ Χριστὸν, ὃς ἡμέτερα δικαιοσύνη ἐστὶ λαμβάνει, ὥστε ἡμᾶς σεσῶσθαι αὐτῷ συνάπτεσθαι, ὃστε ἐκείνου συμπάντων τοῦ αὐτοῦ ἀγαθῶν ἡμῖν δι' αὐτῆς μεταδίδωσιν.

Δ. Πί-

modò nostrorum veniam, sed & justitiam Christi per fidem in ipsum, ita nobis tribuens, ut per eam, haud aliter ac si nostra esset, gratiosi apud ipsum simus. Dei igitur in Christo misericordiæ universam nostram justitiam acceptam referri oportet. 2 Tim. 1. 9. Tit. 3. 4, 5.

M. *Quomodo rem sic se habere cognoscimus?*

A. Ex Euangelio, in quo divina promissa nobis Christi nomine facta continentur, quibus cùm fidem tribuimus, hoc est, planè penitúsque persuasum habemus de divina erga nos bonitate, quemadmodum antèa in toto Symbolo est explicatum, illius, quam memoravi justitiæ quasi possessionem occupamus. Rom. 4. 9, 11, 14, 16, 20, 21. Gal. 2. 16, 20. & 3. 11. Heb 10. 38. &c.

M. *Non igitur affirmas Fidem præcipuam esse hujus justitiæ causam, ita ut propter illius merita Dei judicio justi censeamur?*

A. Nihil minùs: nam illud esset fidem in Christi locum supponere. Verùm hæc justitia primùm à divina clementia, ut à fonte, fluit, undè rivi ad nos per Christum deducuntur, per Euangelium verò defertur, nos autem eam fide, tanquàm manu apprehendimus. Itaq; fides non origo, sed instrumentum est justitiæ, quia videlicet, Christum qui est justitia nostra, complectitur, vinculis nos ita arctis cum Christo constringens, ut is omnia sua bona nobiscum per ipsam communicet. Ephes. 1. 4, 5, 6. &c. & 2. 4. &c. Tit 3. 4, 5, 6. Mar. 1. 14, 15 Ioh. 1. 12. Rom. 3. 22. &c. & 4. 16. 29. &c. 1 Cor. 1. 30. Heb. 9. 14. &c.

M. *Verùm*

Δ. Πότερον ἢ δύναται καλῶν ἔργων ἀμοιρεῖν, ὦ πρόσωπον ἡ πίστις αὕτη;

Μ. Μηδαμῶς· πίστει γὰρ τὴν Χριστὸν σπλαμβάνομεν, ὃς ἡμᾶς οὐ μόνον ἀπὸ τῆς ἁμαρτιῶν καὶ τοῦ θανάτου ἐλευθερεῖ καὶ τῷ Θεῷ καταλλάττει, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος δύναμιν πάλιν ἡμᾶς χαρᾶς, εὐσεβείας ἔρωτα καὶ ἐπιμέλειαν ἡμῖν ἐμποιῶν, ἣν τὸν βίον ἀναχαιτίζειν ἀναμάζομεν.

Δ. Τοιοῦτον ἄρ' ἐστὶν ὃ λέγεις, ὅτι δικαιοσύνη καὶ πίστις καὶ ἔργα ἀγαθὰ φυσικήν τινα συνάφειαν ἔχει πρὸς ἄλληλα, καὶ διὰ τοῦτο ἐλεῖν μᾶλλον ἀφ' ἑαυτῆς χωρεῖ τὰ ἕτερα, ἢ Χριστὸς ὁ ἐκείνων ἐν ἡμῖν αἴτιος ὤν, ἀφ' ἑαυτοῦ δικαιοῖ τινα.

Μ. Ἀληθέστατα εἴρηκας.

Δ. Αὕτη γοῦν ἡ πίστεως ἔκθεσις τὰς ἀνθρωπίνας ψυχὰς τῷ εὐσεβῶν ἔργων ἀφίησιν.

Μ. Οὐκ ἐπειδὴ τὰ καλὰ τῶν ἔργων πίστει, ὡς τῇ ἰδίᾳ ῥίζῃ ἐφορεῖ δεῖται. ἡ πίστις οὖν τοσοῦτον δεῖ τὰς ἡμῶν ὁρμὰς πρὸς τὸ σπουδαίως πολιτεύεσθαι προθυμίας ποιεῖν, ὅσῃ καὶ προθυμίαν πολὺ μείζω ἡμῶν ἐμβάλλειν. καὶ μὴ τοῖς ἀληθῶς πιστοῖς ἐγχαράττεται ἀνάξιός ὄζιν, ὅστις ἂν οὐ κατὰ τὸ δυνατὸν πρὸς πάσας τε καιρίας πολιμῇ, καὶ ἀεὶ πάσας τὰς ἀρετὰς ἀσπάζῃ, ὅπου συνεχῶς διάγων τὸν βίον, ὡς τὸ εἰδὼς ἑαυτὸν τοῦ βεβιωμένου λόγον ὑφίξοντα πολῖ.

Δ. Σαφῶς ἔγνωκα εἰπὲ πῶς ἂν αἱ ἡμέτεραι πρόξεις

M. *Verùm an cui hæc fides adeſt, illi deſſe bona opera poſſunt?*

A. Minimè. Nam Fide Chriſtum complectimur, qui nos non ſolùm à delictis mortéque liberos reddit, & cum Deo reconciliat, verùm etiam divino ſpiritus ſancti numine, ac poteſtate de integro nos generat, & revocat ad integritatis pietatiſque deſiderium atque curam, quam nos vitæ novitatem nominamus. Rom. 6. 4. & 7. 6. & 8. 1. etc. 2 Cor. 5. 17. Epheſ 2. 15. & 4. 23, 24. Col. 3. 9, 10.

M. *Iuſtitiam igitur, Fidémque & bona opera naturalem quandam inter ſe conjunctionem habere affirmas, ob eámque cauſam non magis eſſe dijungenda, quàm Chriſtus, eorum in nobis effector, à ſe ipſe eſt ſeparandus.* Rom. 5. 1, 2. 1 Cor. 13. 2. Epheſ. 3. 17. Iacob. 2. 20. 1 Pet. 1. 19, 21. etc.

A. Veriſſimum eſt.

M. *Iſta ergò Fidei explicatio humanos animos ab operibus officiiſque pietatis minimè avocat?*

A. Nequaquam: bona enim opera Fidei, ut ſtirpi ſuæ, inhærent. Fides igitur mentes noſtras in ſtudio vitæ cum virtute colendæ, adeò non reddit hebetes, ut illarum potiùs aciem ad id quàm maximè exacuat: planéque in numero verè fidelium non eſt habendus, niſi qui, quantum viribus eniti poteſt, & vitiis omnibus repugnat, & ad omnes virtutes aſpirat, ita ſe perpetuò gerens, ut qui vitæ ſuæ rationem à ſe eſſe repetendam intelligat. Pſal. 1. 3. Mat. 7. 17, 18 & 12. 33, 35. Rom. 6. 1, 2, 3, 4. etc. Gal. 5. 6. Eph. 3. 17. etc. Col. 2. 6, 7. Tit. 3. 18.

M. *Apertè igitur dicito, qua ratione actiones*

περιέχεις τῷ Θεῷ ἀρέσκειν δυνήσονται, πολλῆς ἀνταποδόσεως ἀξιωθήσονται.

Μ. Τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις δύο προσῆναι ἀνάγκη· πρῶτον, ἵνα τὰ ἐν τῷ θείῳ νόμῳ παραγγελλόμενα ποιεῖν ἐπιτελῶμεν, ἵνα λέγωμεν ποιοῦντες, ὃ νοῦν καὶ πίστιν αὐτῷ προσφέρωμεν, ἣν ὁ Θεὸς παρ' ἡμῶν ἀπαιτεῖ αὐτὸς γὰρ ὅτι ἔργα, ὅτι βελτίω ἀσπασίως καὶ διὰ πίστιν φιλικῶς ἀποδέχεται.

Δ. Ἐὰν οὖν καὶ τὰ ἀγαθὰ αὐτὰ ἢ ἔργων ποιῶμεν, καὶ διάνοιαν αὐτῶν καὶ πίστιν ἔχομεν, ἣν ὁ Θεὸς προστάξῃ, διὰ τί οὐκ ἂν ὦμεν ἄξιοι διὰ τὰ εὐσεβῆ ἔργα τοῖς δικαίοις εἰκότως ἐγκαταλέγεσθαι.

Μ. Τῶν δικαιοσυνῶν, ἣν ὁ Θεὸς δοκιμάζει, ἀκριβῶς τελείαν εἶναι, καὶ τῷ θείῳ νόμῳ παντελῶς συμφέρειν δεῖ· ἡμετέρων ἔργων καὶ τὰ βέλτιστα τοῦ τοῦ Θεοῦ νόμῳ πολὺ διαφωνεῖ, καὶ διὰ πολλὰ ἐγκαλεῖσθαι καὶ ἀποδοκιμάζεσθαι ἄξια ἔστιν. ὥστε δικαιοῦσθαι ἡμᾶς ἐν Θεῷ ἐκ τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἔν τισὶ τῶν ἀδυνάτων.

Δ. Ἀλλ' ὅτῳ ὁ λόγῳ τὰς τῶν ἀνθρώπων διανοίας ἀπὸ τῶν εὐσεβῶν ὑπονοημάτων ἀπάγειν φαίνεται, ἢ καὶ εἰ μὴ ῥαδιουργοῦσαι καὶ ὀλιγωρεῖν ποιοῦσι τὰς ναλὰς πράξεις, ἀλλὰ γε ἥττον προθύμους καὶ ἀόκνους ποιεῖ αὐτὰς πρὸς δρᾶν.

Μ. Οὐ δῆτα· ἐδιδάχθημεν γὰρ παρὰ τῶν θείων γραφῶν ὅτι ναλὰς μὲ καλαὶ ἡμῖν

Doctrina de fide non avocat à bonis operibus

actiones noſtræ Deo placeant, & quomodo ille eas remuneret?

A. In officiis pietatis duæ res ſunt maximè neceſſariæ. Prior, ut ea agamus, quæ jure divino præcipiuntur: altera, ut in illis obeundis eum animum fidémque præſtemus, quam à nobis Deus requirit. Neque enim ulla ſive opera, ſive conſilia Deo grata eſſe queunt, niſi fide commendentur. Deut. 4. 1, 2. & 5. 31, 32. &c. Mar. 7. 6, 7, 8, 9. & 10. 17, 19. Ioh. 14. 15, 21, 23. & 15. 10. Rom. 9. 31, 32. & 14. 23. Heb. 11. 6.

M. Si ergò & eadem illa bona opera, éaque etiam mente ac fide, quam Deus nobis præſcivit, faciamus, quare operum piorum merito in juſtorum numero habendi non ſumus?

A. Iuſtitiam quam Deus approbet, planè cumulatéque perfectam, & juri divino uſquequaque congruentem eſſe oportet: at noſtra opera etiam abſolutiſſima longè multúmque à legis divinæ præſcriptione diſcrepant, plurimíſque de cauſis tum accuſanda ſunt, tum condemnanda: Proindè juſti cenſeri divino judicio factorum noſtrorum ratione nequaquam poſſumus. Luc. 18. 11, 12, 14. Rom. 3. 20. & 4. 2. Ioh. 4. 18, 19. & 14. 15, 16. & 25. 4, 5, 6. Eſa. 64. 6. Pſal. 143. 2. Gal. 2. 16.

M. Verùm iſta declaratio hominum interim mentes à ſanctitatis ſtudiis avertere, aut ſi non remiſſiores negligentióreſque in obeundis virtutis muneribus, at minùs ſaltem ad ea hilares atque impigras facere videtur.

A. Nullo modo: edocuerunt enim nos ſacræ literæ, quòd quemadmodum vitioſæ Matth. 1. 16. 1 Pet. 2. 12.

ἡμῖν προσέξεις ἀφομιλῶν τῷ Θεῷ ἀφε-
πῶσιν, ὅτω καὶ διὰ τῶν καλῶν ἔργων τιμᾶ-
ται ὁ Θεός. οὐδεὶς οὖν ἢ φόβῳ τῷ φθά-
κῃ τὸ καταπεπονθέναι ἡμᾶς, ἢ καὶ τὸ ὑπομέ-
νειν καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν πόθῳ πρό-
τον ἡμᾶς ἢ τῶν κακῶν ἀπείργειν, ἢ εἰς
τὰ καλὰ προβάπειν ἔδει ἄν, ὅσον ὀρθοδο-
ξίας μὴ ἀτιμίαν τινὰ τῷ τοῦ Θεοῦ μεγα-
λειότητι ὑπομένωμεν, καὶ ἀπουδὴ ὅπως τὴν
αὐτοῦ δόξαν αὐξήσωμεν, ἣν πάντων προ-
τιμᾶν προσήκει ὥσπερ γὰρ ἡ τῶν ἀμαρτη-
μάτων λύμη δι' αὐτὸ μάλιστα ἀνεκπόδιστος, ὅτι
τὸ Θεῖον καὶ τὰ ἱερὰ αὐτοῦ λόγια κατα-
χωννύει, ὕτως ἡ ἀρετὴ ἐπαινεῖται καὶ ἐγκω-
μιάζεται δι' ὑδὲν μᾶλλον, ἢ ὅτι συνῳδὴν
ὁ Θεὸς τιμᾶται. ἔτι, τὰ ἀγαθὰ ἔργα τοῖς
πέλας ὠφέλιμά ἐστιν ἐν ἑαυτοῖς τι, καὶ διὰ
τοῦτο δείγματα ἄλλοις καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ
εἰς ἡμᾶς φιλίας, καὶ ὁμοίως τῆς ἡμετέρας εἰς
αὐτὸν εὐχαριστίας, ἐν τῷ πειθαρχεῖν τῶν
ἐντολῶν αὐτοῦ, λαμπρὰ τεκμήρια παρέ-
χει· ὡσαύτως καὶ τῆς πίστεως καὶ σωτηρίας ἡμῶν
σημεῖα ἐναργῆ· οὐ χρὴ ἀνόητα
καὶ θεοῖς ὑδὲν χρήσιμα εἶναι τὰ καλὰ ἔρ-
γα εἰπεῖν, διότι τῆς δικαιοσύνης ὑπογράμ-
μου ἐξ αὐτῶν.

Δ. Εἰ δὲ τῆς ἡμετέρων ἔργων καὶ τῆς βέλ-
τιστα καὶ τῆς σὸν λόγον ἀπελῆ ὄζει, πῶς ἂν
δύναιτο τῷ Θεῷ ἀρέσκοντα εἶναι, οὗ ἡ δι-
καιοσύνη ὄζειν αὐτοτελεστάτης;

Μ. Πίστις Θεὸν τοῖς ἡμετέροις ἔργοις
εὐνοϊκὸν παρέχει, πληροφορηθεῖσα αὐτὸν
τὰ περὶ ἡμᾶς μὴ κατὰ τὸ ἀκριβὲς τῆς
δίκης

esse nostræ actiones Deum ignominia afficiunt, ita bona opera nostra illius honori inserviunt: nullus igitur inferorum damnationisque terror, nulla cœli gaudiorumque omnium expectatio, nos vel à vitiis adeò avocare, vel ad rectè faciendum allicere deberet, æquè atque formido contumeliam aliquam majestati divinæ imponendi, studiumq; amplificandæ illius gloriæ, quam supra omnia semper magnificare oportet. Nam sicuti peccati pestis est ob eam rem maximè horribilis, quòd Deo, & ejus sacrosancto verbo sit dedecori, ita virtutis summa laus decusque in eo consistit, quòd Deo per illam honos habeatur. Præterea opera bona proximis nostris tum reipsa, tum etiam exemplo prosunt: Divinique erga nos amoris, nostræque pariter in Deum gratitudinis, dum ejus præceptis paremus, clara indicia ostendunt: fidei item, & unæ salutis etiam nostræ signa patefaciunt. Non ergo inania nullique prorsus usui esse bona opera censebimus, propterea quòd justitiam ex illis non adipiscamur.

Rom. 2. 24. 1 Tim. 6. 1. Tit. 2. 5. 2 Pet. 2. 2. Matth. 5. 16. 1 Pet. 2. 12. Mat. 12. 23. &c. Iob 14. 15, 21, 23. & 15. 10. Phil 2. 12. 1 Pet. 1. 9, 10. &c.

M. *Verùm cùm opera nostra vel optima, ut ipse asseris, imperfecta sint, quomodo Deo, cujus justitia est perfectio ipsa, accepta esse possint?*

A. Fides est, quę Deum operibus nostris facit benevolum, dum persuasum habet, eum legibus nos & judiciali jure perse-

Rom. 9. 31, 32. Gal. 5. 6.

ψυχης διαδικάσειας, μήτε τῶν ἡμῖν πεφερ-
μένων λόγον ἀποτόμως εἰσπεράξῃ, μήτε
χεῖρ τὸ ἀκριβοδίκαιον αὐτὰ ἐξετάσειν.
ἀλλὰ πᾶσι τοῖς ἀνθ' ἑλλειπασι συγγνώ-
μην νέμουσα, διὰ χειρὸς ὡς αὐτοπρεπῶς
ὄντα ἀποδέξεται.

Δ. Εκεῖνό γοῦν ὁ Θεὸς διὰ πίστιν τὸ τι
δίκαιόν ἐστιν ἡμᾶς χαρίζεται, καὶ τὰ ἡμέτερα
ἔργα δι' αὐτὴν ἐυνοϊκῆς ἀποδοχῆς ἀξιεῖ·
πῶς οὖν πότερον φύσει ἡμῖν ἐγγινομένην
τινὰ δύναμιν, ἢ καὶ ἄμισθον τῷ Θεῷ δῶρον
ἐστὶ τὴν πίστιν νομίζῃς.

Μ. Θεῷ γε τὸ δῶρον ἡ πίστις, καὶ μάλα
ἔξοχόν τε καὶ ὑπερφυές ὄντι. καὶ γὰρ ὁ Θεὸς
ἡμᾶς τῷ αὐτῷ λόγῳ παιδεύων, καὶ ταῖς
διανοίαις ἡμῶν τὸ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ
φῶς λαμπρότατον ὑποφαίνων, ἱκανοὺς ἡ-
μᾶς ποιεῖ μανθάνειν καὶ πιστεύειν, ἃ μὴ
ἄλλως ἂν ἐδυνάμεθα ὑπὸ τῆς ἄγαν ἀφύους
φρενοῦν. τοῦτο σωνοήσαντες ἑαυτοῖς οἱ ἀ-
πόστολοι εὔχονται τῷ Κυρίῳ τὴν πίστιν αὐτῶν
ἐπαυξῆσαι.

Δ Εν αὐλῷ τῷ καιρῷ τῆς προσευχῆς ἐ-
ποιήσω τὴν μνείαν. ἐπεὶ γὰρ τὸ θεῖον νομί-
ζει, καὶ τὸ Σύμβολον, ἤγουν τὴν τῆς χριστια-
νικῆς πίστεως ἐξομολόγησιν ἱκανῶς διαπέ-
φησας, ἐπόμενον ἂν εἴη διεξελθεῖν ἤδη
τὰ περὶ προσευχῆς καὶ εὐχαριστίας. Πεῖ
προσευχῆς δὴ τὸν λόγον ποιούμενοι πρῶ-
τον δόξῃ χρησόμεθα;

Μ. Ταύτῃ, εἰ μή σοι ἄλλως δοκεῖ, δι-
δάσκαλε φῶτον λέγωμεν παρ' ὃ δεύτε-
ρον, ὅτι ποίας ἐλπίσι βίτον, πῶς διακεί-
μενοι τυγχάνομεν, πᾶσι τεῖδς ὀφείλομεν.

Δ. Πρῶ-

quuturum non esse, nec factorum nostrorum rationem strictè à nobis repetiturum, neq; accerrima justitiæ suæ norma ea examinaturum esse: verùm cunctis eorum defectibus condonatis, Christi gratia ut plenè perfecta esse acceptrurum. Heb. 11. 46. &c. totum. Psal. 130. 3. & 143. 2.

M. *Quando igitur Deus per fidem tum ut justi habeamur, nobis largitur, tum opera etiam nostra per eam sine offensione accipit: narra mihi, ingenitámne naturæ virtutem, an gratuitum Dei munus esse fidem existimas?*

A. Donum Dei, idq; eximium certè atque præcellens fides est. Nam Deus non verbo suo instituens, & mentibus nostris sancti spiritus sui lumen clarissimum præferens, aptos nos efficit ad ea discenda credendáque, quæ alioquin obscuræ intelligentiæ nostræ vis nullo modo capere posset. Quod percipientes Apostoli, a Domino precantur, ut fidem ipsis adaugeat. Mat. 16. 17. Mar. 9. 23, 24 Ioh 9. 38, 39. 1 Pet. 1. 21. Luc. 24. 24, 27, 45, 46. Rom 10. 8. 14, 16, 17. Colos. 1. 9. 1 Tim. 2. 7. Luc. 17. 5.

M. *In tempore ipso in precationis mentionem incidisti. Postquam enim legis divinæ, Symbolique, hoc est professionis fidei Christianæ declaratio est à te jam perfecta, superest ut proximo loco de oratione, gratiarumque actione dicatur. In expositione vero orationis, quæ est servanda distributio?*

A. Hęc, nisi aliter tibi visum fuerit, magister, ut primùm, à quo: deindè qua fidentia: tertiò, quo mentis affectu: postremò, quid sit precandum declaretur.

Δ. Πρῶτον οὖν εἰπὲ, τίνι χρὴ εὔχεσθαι δεῖν ἡμᾶς.

Μ. Ἐπὶ Θεῷ, καὶ ἄλλῳ οὐδενί.

Δ. Διὰ τί;

Μ. Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς μόνος τὰς ζωῆς ἡμῶν τὰς ἀσφαλείας, καὶ τὰς συντυχίας, καὶ πάντων ἡμῖν ἀγαθῶν τὸ κράτος ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ ἔχει, εὔλογον ἡμᾶς παρ' αὐτὸν καὶ αἰτεῖν καὶ παρακαλεῖν ἅπαντα, ὅσων χρείαν ἔχομεν, καὶ εἰς κινδύνους ὑπερβαλλόντως χαλεπούς πεσόντας πρὸς τὸν βοηθὸν αὐτῶν καταφεύγειν.

Δ. Τίνος χάριν οὐκ ἔξεστι παρακαλεῖν ἀναπέμπειν τοὺς ἀγγέλους ἢ τοὺς ἁγίους ἀνθρώπους τοὺς πλησιάσαντας ἤδη τῷ βίῳ, ἢ καὶ τοὺς ἀγγέλους;

Μ. Ὅτι ὁ Θεὸς τὴν ἡμετέραν ἐκείνων μὲν ἐπίκλησιν, ὡς διεγκρείαν τῇ αὐτῶν μακαριότητι ἰδίως παρακεκινημένην ἀπαιτεῖ, ἣν οὐ δίκαιος ἄλλῳ ἀποδίδωμεν.

Δ. Ἢ καὶ ἄλλο τί ὅτι;

Μ. Εἰ παρακαλοῖς ποιοῦμεν ἄλλοι τινὲς ὀνησιφόρου πρᾶγμα τὴν Θεὸν μόνον ἐπικαλεσαίμεθα ἄν, οὐ τὴν ποικιλωτάτην ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς Θείας λόγων πλεονεξίας, καὶ ἀκαλούθως τούτῳ ἄπιστος, ὅτι τῷ Θείῳ λόγῳ ἐρρίζωται· ὅπερ οὐκ ἀνεῖπεν εἰς τὸ τὸ Θεοῦ ὄνομα εὐσεβεῖν, ἀλλὰ δηλοῦς αὐτῷ προσκρούειν.

Δ. Μήποτε νῦν ὅτι τὸ θαυμαστὸν τοῖς ἂν ἡμεῖς, οἱ ἀνθρώπινα ἀθλία πεφυκότες, καὶ παντοδαπῶς ὄντες ἀναξιώτατοι, τὴν ἀθανάτου δόξης ὑπερβαλλόντως Θεὸν προσαιτεῖν θαρσοῦμεν.

Οἶμαι

M. *Principio igitur narra mihi quem putes precibus appellandum esse?*

A. Vnum Deum, præterea neminem.

M. *Quam ob rem?*

A. Quoniam Deus, vitam, præsidium, salutem nostram, bonáque universa solus in potestate ditionéque sua tenet, par est, ut omnia quæ nobis opus erunt, ab illo postulemus & expectemus, & ut in cunctis periculis in ejus tutelam perfugium habeamus. Psa. 17.7.&c. et 28. et 46. et 78. et 104. et 107 totus.

M. *Quare divos, sive pios homines, qui ex hac vita migrárunt, aut etiam angelos non precabimur?*

A. Quia Deus nostram sui solius implorationem, ut cultum, qui ad ipsius majestatem propriè & privatim spectat, requirit, quam non licet alteri cuiquam tribuere. Psal. 50. 15. et 89. 26. Ioh 16.23,24 Esa. 48.11.

M. *Ecquid præterea?*

A. Si in precatione alium aliquem, præter solum Deum appellaremus, sine authoritate verbi divini, & quod consequens est, sine fide, quæ verbo Dei nititur, id faceremus: quod facere, non esset Dei numini pietatem tribuere, sed in ejus gravem offensionem incurrere. Rom. 10. 8, 14, 16, 17. et 14. 23. Heb. 11. 6.

M. *Perge nunc exponere, qua fidentia mortales miseri, qui multis modis sumus indigentissimi, Deum immortali gloria præcellentem compellare audeamus.*

Μ. Οἷαν μέλλομεν εὔχεσθαι, ἢ παρίστασθαι τῷ Θεῷ πρέπωσ, αἷς ἄξιοι ὄντες ἐφάνημεν εἶναι· ἀλλὰ τὸ ἐναντίον ἀναξίως ἡμᾶς ὁπωσοῦν ἐχόντες, ὅπερ τῷ Χριστῷ μεσίτῃ ὀνόματι προσήλυσιν ἔχομεν, ἢ ὑπὲρ ἡμῶν τυγχάνοντα Θεὸν πρὸς ἡμᾶς εὐνοϊκῶς ἔχειν ἐλπίζομεν.

Δ. Πῶς τοῦτο, ὃν λέγεις, τὴν ἐλπίδα ἔλαβες;

Μ. Ταῖς τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίαις, αἵπερ ἡμῖν ἐν ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς διὰ Χριστοῦ πεπίστευμαι, πιστεύω, πάνυ πεπεισμένος ὅσα κρίσεως πέρι Θεοῦ τοῦ, ἐν τῷ ὀνόματι τῷ Χριστοῦ αἰτήσωμεν, ἐκεῖνα λήψεσθαι, ἐφόσον μέλλῃ ἡμῖν ὠφέλιμα εἶναι.

Δ. Νῦν δήλωσον πῶς τὴν διαπίστωσιν ὀφείλομεν ἐν ταῖς προσευχαῖς τοῦ Θεοῦ.

Μ. Εἰ μὴ τὴν ἡμετέρων παλαιοπονηρῶν πλημμελημάτων, οἷς συνεχόμεθα, ἀνάμνησις μεγίστας, ὡς κρίνει, λύπας τοῖς διανοίαις ἡμῶν ἐμποιῇ, ἀναγκαῖον ὅλως ἐν πάσῃ εὐχῇ ἄξιον ἡμᾶς δοκεῖν, ἑαυτοὺς ἀπολλαττομένους τοῦ συνειδότος μιάσματος καὶ οὕτω μετὰ πάσης προσληπτέας καὶ ἱκετείας καὶ διὰ πυρὸς διαθέσεως τὸ Θεοῦ ἔλεον καὶ οἰκτιρμὸν αἰτήσασθαι.

Δ. Οὐκ ἀρκεῖ οὖν ῥήματι μόνον ἐν τῷ στόματος πίμπλειν, ὅταν φοιτήσωμεν τὰς λιτάς;

Μ. Ὁ Κύριος ἀντιοχεῖ τοῖς ἐγχύσεις ἐστῶσι καὶ βοήθειαν παρίζειν τοῖς ἀληθῶς τοιούτοις τοῖς μὴ μνήμονος εὐνοίας αὐτὸν ὀπτωμένοις· ἐπεὶ γὰρ τὰς εὐχὰς ἀποβλέξεσθαι· διὸ τὸν λόγον, ὃν χρώμεθα προσευχόμενοι,

A. Precaturi, non in Dei conſpectum inſolenter nos damus, quaſi promeriti ut exaudiamur: Verùm noſtram indignitatem agnoſcentes, Chriſti Mediatoris nomine aditum habemus, quo deprecatore, divinæ majeſtatis benevolentiam nobis non eſſe defuturam confidimus. Pſal 79. 8, 9. Dan. 9. 18. Ioh. 14. 13. & 16. 23, 24. Epheſ. 2. 18. 1 Tim. 2. 5. Heb. 4. 14, 16. & 10. 19. 22.

M. *Qua ratione in hanc, quam dicis, ſpem adduceris?*

A. Promiſſis divinis, nobis in ſacris literis per Chriſtum factis, fidem habeo, nihil dubitans, quæcunq; certa fide à Deo Patre Chriſti nomine precamur, quin ea quantùm quidem nobis conducent, exoraturi ſimus. Mat. 21. 21, 22. Mar. 11. 22, 23, 24. Ioh. 14. 13. & 16. 23, 24. Heb. 10. 19, 22, 23. Iacob. 1. 6, 7. & 4. 3.

M. *Iam quo mentis ſenſu Deum implorandus ſit, declara.*

A. Si miſeriarum ſcelerúmq; noſtrorum quæ nos opprimunt, recordatio acerbiſſimos, ita uti par eſt animorum dolores nobis commoveat, fieri aliter non poteſt, quin omnibus exoptemus votis, ut ex illa conſcientiæ ſolicitudine, quæ nos ita vexat, eripiamur: atq; ita omni obſecratione, obteſtatione, ſummóq; mentis ardore, divinam miſericordiam & auxilium efflagitabimus. Pſal. 6. & 38. totus. & 50. 15. & 124. totus. Rom. 7. 18. &c. & 8. 22, 23. 26. & 12. 12. 2 Cor. 3. 4, 5. Luc. 18. 1. 5, 7 Epheſ. 6. 18. Coloſ. 4. 2. 1 Tim. 2. 1.

M. *In precatione igitur verba ſolùm ex ore fundere ſatis non erit?*

A. Pollicetur dominus ſe propè adfuturũ auxiliúmq; laturum iis ſolùm, qui verè ipſum, hoc eſt, memori mente implorant, eorum enim vota ſibi pergrata eſſe: quamobrem neceſſariũ eſt eam orationem, qua Pſal. 34. 15. & 145. 18, 19 1 Cor. 14. 7. 11, 14, 15.

μενοι, γνώειμον ἡμῖν εἶναι ἀνάγκη, ἅτις ἡ γλῶσσά τι καὶ νῦν ἀλλήλοις συμφωνεῖν.

Δ. Ἡ δίμις παρὰ Θεῦ αἴτιοῦν, ὅταν ἡμῖν ἀπόδος προσεῖς τις;

Μ. Μὴ γένοιτο τοῖς Χειστιανοῖς τὸ ἀνθρώπων αἰτῆν τι παρὰ Θεῦ ἐν τῷ τ Χειστῷ ὀνόμαλι, ὅσῳ τῷ τ Θεῦ καὶ τὸ Χειστῷ βυλήμαλι διαφωνῆ, καὶ οὕτω τὸ τι Θεῷ δῶναι ἀνάξιον ᾖ, καὶ ἡμῖν λαμβάνειν βλαβερόν. δι' ἣν αἰτίαν μήπως ἡμεῖς τῇ ἰδίᾳ πεισακολουθοῦντες διαθέσει ἀπειοκίνδυνοι περὶ προσεύχλι αἰτησώμεθα, τύπῳ τινὶ καὶ νεύσει ἡμῖν ὑπὸ Χειστῦ προτίθεται, ᾧ τινι δεῖ ἡμᾶς σωτεχῶς ἁρμόσασθαι ταῖς εὐχαῖς ἡμῶν.

Δ. Τίς δή ἐστιν;

Μ. Αὐτὸς διλοτότι, ὃν ὁ Θεῖος διδάσκαλος τοῖς ἁγίοις μαθηταῖς, καὶ ἡμῖν αὐτοῖς διὰ αὐτῶν ἅπασι παρέδωκεν, ἐν ᾧ σύμπασα, ὅσα ἢ αἰτεῖσθαι παρὰ Θεῦ δίμις, ἢ πυθέσθαι ἡμῖν συμφέρει εἰς σωτήριά τινας γνώμας ἀνεκφαλαιώσαλο, ἡ προσευχὴ ἐπωνύμως τῷ Ἐξηγητῇ, Κυριακὴ μετωνομάσθη. Εἰ γὰρ τ ἐυαγγέλιν διδάσκαλε ἡμᾶς διὰ τ θείας αὐτῦ φωνῆς τοιαῦτα αἰτεῖσθαι, τοῦ ὀρθῶς προσεύχεσθαι ὀυδέποθ' ἁμαρτήσομεν.

Δ. Τὴν προσεύχλιν οὖν τ Κυριακὴν ζητῶ λέγε.

Μ. Οταν μέλλητε προσεύχεσθαι (φησὶν ὁ Κύριος) οὕτως εἴπατε. Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς ὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου. ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου· γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν ὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς· τὸν

in precatione utimur, nobis esse cognitã, ut lingua atq; mens uno cõsensu jungãtur.

M. Fas ne est, quæcunque, quorum desiderio aliquo tenemur, à Deo precari?

A. Deus prohibeat, ut Christiani homines Christi nomine quicquam à Deo postulent, quod sit contra Dei & Christi voluntatem, atq; ita et indignum sit quod largiatur Deus, & nobis etiam accipere pernitiosum. Quam ob causam ne affectione animi impulsi inconsideratè in precatione aberremus, certa nobis formula regulaque est ab ipso Christo expressa, ad quam preces nostras perpetuò debemus accommodare. Math. 7. 11. et 20. 22. Ioh. 16. 23, 24 Iaco. 4. 3. 1 Ioh. 5. 14, 15.

M. Quænam ea est?

A. Eadem nimirum ipsa, qua divinus ille præceptor auditoribus suis, nobisque per eos universis præscripsit, in qua cuncta, quæ à Deo postulari licet, quæq; nobis impetrare expedit, breviter comprehensis perpaucis sententiis complexus est, quæ precatio, de conditoris nomine, Dominica nuncupatur. Si igitur cœlestem magistrum divina voce prænonentem audiemus, haud unquàm à precationis rectæ præscripto deerrabimus. Math 6. 9, 10, &c. Luc. 11. 1, 2, &c.

M. Dominicam igitur precationem pronuntia.

A. Precaturi, inquit dominus, ita loquimini. Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum. Veniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, sic etiam in terra. Mat. 6. 9 &c. Luc. 11. 2. &c

τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον. καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Δ. Πότερον οἴει ταῦτα δεῖν ἡμᾶς πρὸς ἑαυτὸν ἀεὶ λόγῳ χρωμένους ἐξαγορεύειν, ὥστε δεσμὸν εἶναι μάθ' ἑκάστου ῥήματος διαμαρτάνειν;

Μ. Ἔξεστιν ἀνενδιάστως ἐν ἄλλοις ῥήμασιν ἰκετηρίας τῷ Θεῷ προσάγειν, ἐὰν δὲ πλὴν ἔντοιαι τῆς προσευχῆς ταύτης μὴ ἀπεχώμεθα, καὶ μὴ τῆς πίστεως καὶ βλαισοίας αὐτῆς, ἣν ἄνω ἐμνημονεύσαμεν, τοῦ Θεοῦ ὀπτεχώμεθα.

Δ. Πόσα μέρη δεῖ τῆς Κυριακῆς προσευχῆς;

Μ. Αἱ πάσης ἔξω, ἣν καὶ ἄλλοις, ἐπὶ πλείοσι φέρει, εἰς δύο ἢ μέρη διαιρεῖται· ἓν μὲν πρότερον τὰ τείνα πρῶτα αἰτήματα δεῖ λαμβάνον τοῦ Θεοῦ δόξης καταξιοῦσθαι μόνον, ἕτερον δὲ πρὸς τὸ ἡμέτερον λυσιτελὲς ἰδίως ἀναφερόμενον, καὶ τὰ τείνα ἢ τὰ τέταρτα ἐπίλοιπα αἰτήματα ἔχει.

Δ. Διὰ τί τοῦ Θεοῦ ἄνω διαῤῥήδην προσευχορεύεις, εἰ πάντων, Πάτερ ἡμῶν;

Μ. Ὅτι λόγους αὐτῷ οὐχ ὡς ἀπόντι ἢ χωρὶς προσφέρω. ἀλλὰ Θεὸν τὸν πατέρα ὡς παρόντα ὀπιπτεύομαι, πληροφορηθεὶς ὅτι τῆς ἡμετέρων εὐχῶν ἀκούει· ἄλλως γὰρ πλὴν ἀρρωλιῶν αὐτῷ μάτην ἂν προσκαλίσαιμι.

Δ. Τὰ ῥήματα καθ' ἓν ἐξεπόσιμον ἀχρι-

Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Et remitte nobis debita noſtra, ſicut & nos remittimus debitoribus noſtris. Et ne nos induças in tentationem, ſed libera nos à malo. Quia tuum eſt regnum, & potentia, & gloria in ſecula. Amen.

M. *An exiſtimas nos iſta ad verbum expreſſa ſemper debere recitare, ita ut uno verbo aberrare non liceat?*

A. Licitum eſt ſine ulla dubitatione, verbis aliis Deo preces adhibere, ſi modò à precationis hujus ſenſu non declinemus, eáque fiducia atq; mente, quam antè dixi, Deum imploremus.

M. *Quot ſunt dominicæ precationis partes?*

A. Poſtulata quidem ſex, aut ut quidam partiuntur, ſeptem complectitur, ex duabus tamen univerſè partibus conſtat: ex quibus una priores tres poſtulationes continens, ad divinam gloriam directò ſpectat: altera ad noſtram peculiariter utilitatem attinet, & tres, aut quatuor poſtenores petitiones comprehendit. Partes Dominicæ precationis.

M. *Cur Deum ita nominatim compellas, dicens,* PATER NOSTER.

A. Quoniam non ut abſenti, ſurdóve verba facio, ſed Deum patrem, ut preſentem invoco, pro certo habens, preces illum meas audire: nequicquam enim alioquin opem ab eo peterem. Pſal. 33. 13, 14. & 34. 15, 17, 18. & 94. 9, 10, 11. & 139. 1, 2. &c. & 145. 18, 19.

M. *Verba ſigillatim paulò accuratius excu-*

ἀκριβίστερον. διὰ τί προσαγορεύεις τὸν Θεὸν πατέρα; Παῖδες ὀνόματι;

Μ. Ἐπειδὴ ἡ ὀρθῶς προσεύχεσθαι χρὴ μὴ, ὡς ἐγὼ ἄνω εἰρήκαμεν, ἐν βεβαίᾳ τινὶ ἐλπίδι τὸ λήψεσθαι αὐτὰ κεῖται, ἠθέλησε ἡμᾶς τῷ χρηστοτάτῳ τῶν πατέρων ὀνόματι χρωμένους αὐτὸν προσφωνεῖν, ὅπως αὐτοῦ θαρσοῦντες, ὡς τέκνα πατρὶ προσιόντες, αὐτὸν ἡμῖν βοηθὸν ἕξειν πεπεισμένοι, καὶ μᾶλλον καὶ ἵνα τοσούτῳ πλείω ἐλπίδα ἔχητε, ἢ ἂν τῶν φυσικῶν τυχοῦσι προσκλίνειν παρέχῃ τοῖς παισὶν ἑαυτῶν, ἐκείνῳ προσερχόμεθα, ὅσῳ Θεὸς ὁ ἐφ' ἡμῖν πατὴρ διαφέρει, καὶ ἀγαθωσύνῃ, καὶ προθυμίᾳ βοηθεῖν ἁπάντων γεῖνων γεννητόρων προφέρει.

Δ. Ἡ καὶ ἄλλο τι ἡμᾶς τῷ παῖδας ὄνομα;

Μ. Ὅτι προσδοκῶμεν ὀφειλομένην παρὰ τοῦ πατρὸς ἀπὸ τῶν παίδων εὐσέβειαν, καὶ τιμὴν, καὶ ἀκολουθοῦσαν προφέρειν, καὶ τοιοῦτον ἔχειν ὀφειλόμενον, οἷος ἂν φαίνοιτο ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

Δ. Τίνος ἕνεκα Θεὸν ἀναμίξας ἡμέτερον πατέρα μᾶλλον, ἢ σὸν ἰδίᾳ ὀνομάζεις;

Μ. Παρὰ τῷ εὐσεβεῖ ἐξεῖναι ὁμολογῶ, Θεὸν καλεῖν τὸν ἑαυτοῦ πατέρα· ἀλλ' ὅταν θερμῶν ἐν πίστει χειρανάγων προσκλίνεσθαι ἀλλήλοις ἀναπείσῃ φόβον ἦν, ὡδ' ἔκαστον ἡ κοινὴ πάντων ὠφελείας τροφὴ ἔδηξ· δι' ἣν αἰτίαν ἐν ὅλῃ τῇ εὐχῇ παντὶ τρόπῳ ἐὰν εὕροις ἀπὸ τῶν ἄλλων χωρισθὲν, ἀλλὰ πάντα κοινῶς ἀπὸ πάντων ἀξιοῦται.

Δ. Μῶν τί ἐστι πρὸς τοῦτο;

Μ. Οἱ

excutiamus? Deum quare nuncupas Patris *nomine?*

A. Quia rectè precandi fundamentum, ut superiùs diximus, in exorandi spe firma positum est, voluit Deus suavissimo nos patris vocabulo ipsum appellare, ut fidenter ad se, suique auxilii summa cum expectatione, haud aliter ac suum filii parentem assolent, accederemus: imò ut spe iam multo meliore, quàm ulli liberi de naturali patre habere possunt, ipsum adeamus: quàm longe Deus cœlestis ille pater, potestate, bonitate, propensáq; ad juvandum voluntate, terrestribus parentibus universis excellit.

Math. 21.21, 22. Mar.11.22, 23,24. Ioa.16.23,24 Heb. 10.19, 22,23. Iacob.1.6,7. Rom.8.15,16 Gal. 4.6. Math. 7.7,11

M. *Nunquid nos aliud communefecit paternum hoc nomen?*

A. Vt in precando debitam à liberis patri cœlesti pietatem, honorem, obsequium præstemus, eóque animo, qui filiis Dei convenit, affecti simus.

Luc.11.9,13. Malac 1.6. Mat.16.39,42

M. *Quare Deum promiscuè* Nostrum patrem, *potius quàm tuum propriè nominas?*

A. Pio cuiq; licitum esse fateor, Deum appellare suum, is tamen amoris inter Christianos ardor esse deberet, ut unusquisq; quod ad omnium commune commodum attinet, spectaret: quam ob causam in universa ista postulatione nihil à reliquis separatim, verùm publico sanctorum nomine omnia efflagitamus.

Psal.22.1,2. Rom.1.8. 1 Cor. 1. 4. Rom. 12.4,5. 10. 16. 1 Cor. 10. 24 et 13. 5. et 12 12. &c. 31. etc.25,26.etc

M. *Ecquid amplius?*

A. Divites

Μ. Οἱ πλούσιοι καὶ εὐγενεῖς τῆς ἀν-
θρώπων φυσέως τοῦτο τιμῶσι μᾶλλον τῶν πενήτων καὶ δυσ-
γενεστέρων μὴ διαφορᾷ, ἀλλ' αὐτοὺς ὡς
ἀδελφοὺς ὄντας φιλεῖς, ὡς ὁ Θεὸς τῆς
ἡμῶν τιμῆς οὐκ ἀπαξιοῖ. καὶ ἀνά-
παλιν οἱ ὑπὸ δυσκλείᾳ καὶ δυσυχίᾳ μά-
λιστα καταφρονούμενοι ἐν τῷ βίῳ τού-
τῳ, ταύτης τῆς παρημελείας ἀπολαύ-
ειν ἔχουσιν, ὅτι πατὴρ ὄντι σοίσιν ἐν
οὐρανῷ δυνάμει τι καὶ ἐυνοίᾳ εἰς αὐτοὺς
ὑπερβάλλων.

Δ. Διὰ τί ἐν οὐρανῷ τὸν Θεὸν λέγεις;

Μ. Ὅτι πιστεύω Θεὸν ἐν ὑψηλοτάτῳ τῆς
αἰωνίου καὶ μακαριωτάτης εὐδαιμονίας
βαθμῷ, καὶ οἱονεὶ ἐν ἀκροπόλει τῆ οὐ-
ρανοῦ μοναρχοῦντα, ἀπὸ πάντων ὡσαύτως
τῶν ἀγγέλμάτων ἔχειν τὸ κράτος, καὶ τὰ
τι ἄνω, καὶ τὰ κάτω, καὶ τὰ ἐν μέσῳ ὅλα
ἅπαντα, ὡς πρὸ ὀμμάτων κείμενα σωπᾶ-
ναι καὶ διακοσμεῖν.

Δ. Μῶν πλείονας,

Μ. Παιδευόμεθα μηδὲν αὐτεῖν, ὅπερ ἀ-
νάξιον ἦ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τῷ οὐρανίῳ παῖδι δια-
λεγόμενοι τὰς διανοίας ἀπὸ γῆς καὶ γηΐνων
φαντασμάτων ἀναχειρῶ καὶ ἀναπελεῖν, καὶ
τὰ ὑψηλὰ μελετᾶν τοὺς τοῦ εὐδαιμονεστάτου
τοῦ παντὸς ἡμῶν πατρὸς μακαριότητα, καὶ οὐρανὸν,
ὡς τὴν παλαιὰν διὰ Χριστοῦ κληρονομίαν ὄν-
τα, ἀεὶ μάλιστα πάντων ὀνομάζειν.

Δ. Ἀναμιμνήσκομαι δὲ ἤδη ὅτου μακαρίου τὴν
πρώτης εἰς τὴν προσευχὴν εἰσόδου ταύτης,
μάτιδι ὅτι τὴν πρώτην αἴτησιν.

Μ. Πρώτην αἰτούμεθα ἁγιασθῆναι τὸ ὄ-
νομα τοῦ Θεοῦ.

Δ. Ποῖον

A. Divites & optimates commonefiunt, ne pauperes humiliorésque contemnant, sed ut eos tanquam germanos fratres, benevolentia complectantur, quibus Deus filiorum honorem tribuere non dedignatur. Rursùm verò tenuissimi quíq; miselíque homines, qui in hac vita maximè neglecti esse solent, hac intereà spe mentes suas possunt recreare, quòd patrem in cœlo summa præditum potestate, sibíque benevolentissimum habeant. Mal. 2. 10. Ioh. 8. 41. Ephes. 4. 5, 6. Iaco. 2. 1, 2, 3, 5. Deut. 10. 17. &c. Psal. 10. 17. 18. & 68 5, 6. & 146. 6, 7, 8.

M. *Quare Deum ais* IN CŒLO ESSE?

A. Propterea quod credam Deum in sempiternæ, & fœliciſſimæ beatitudinis excelsissimo gradu, cœliq; quasi arce altissima imperium gerentem, rerum simul omnium præpotentem esse, & supera, infera, media, universa, ut in præsentia sua, conspectúque posita, intelligere atque gubernare. Psal. 11. 4, 5. &c. & 20. 6. & 33. 13, 14. & 13. 4, 5, 6. & 115. 3.

M. *Ecquid præterea?*

A. Monemur ne quicquam Deo non dignum postulemus, sed ut cœlestem patrem alloquentes, mentes à terra rebúsq; terrenis exuscitemus atq; avocemus: superáq; et cœlestia meditantes, fœliciſſimam illam parentis nostri beatitudinem, cœlúmque ut paternam per Christum hæreditatem, summa semper cupiditate expetamus. Col. 3. 1. &c. Rom. 8. 17. Eph. 1. 14, 18 Heb. 9. 15. 1 Pet. 1. 3, 4.

M. *Aperto igitur nobis nunc tam fœliciter vestibulo hoc primo, ingressioneq; ad precandum, perge ad primam petitionem.*

A. Principio petimus, ut Dei nomen sanctificetur.

M. *Hoc*

Δ. Ποῖόν ἐστι τὸ βέλτιστον αὐτῆς;

Μ. Πρώτιστον εὐχόμεθα τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις γενέσθαι· ὃ μάλιστα γενέσθαι μὲν καὶ ἄλλοτε, καὶ τῶν τιμίων καὶ τὸ κλέος αὐτοῦ παντὶ καιρῷ τοῖς οἰκουμένοις ὕμνεῖσθαι, ὡς σωτήριον εἶναι, τὸ σὺν πᾶσι καὶ πάντων Θεῶν ὀνομάζεσθαι παντελῶς ἀφελεῖσθαι καὶ ἐξαλείφεσθαι, ὥστε τὸ θεῖον τοῦ ἑνὸς πατρὸς μόνου ὄνομα καὶ δόξαν τιμᾶσθαι, καὶ ὑπὸ πάντων, ὅσοι ἐν πάσαις ἀνατολαῖς καὶ ἐν πᾶσι τόποις καὶ ἤθεσιν ἥλιον, καθαρᾷ καὶ ἀγνῇ διανοίᾳ σέβονται.

Δ. Τί περὶ τούτου;

Μ. Ἔτι δεόμεθα τὸ ἱερὸν τοῦ Θεοῦ ὄνομα διὰ τὴν ἡμῶν πιπλημελημένα μὴ λοιδορεῖσθαι, καὶ οἱονεὶ ἀπιμίαν τινὰ ἐπονομάζειν· ἀλλὰ τοὐναντίον διὰ τὴν ἡμετέραν εἰς τὸν Θεὸν εὐλάβειαν, καὶ εἰς ἅπαντας φιλανθρωπίαν μείζονας δοξάζεσθαι.

Δ. Περὶ τίνων;

Μ. Δίκαιον εὐχόμεθα, τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐλθεῖν· τυγχάνει, ἵνα τὴν θεϊκὴν τοῦ λόγου αὐτοῦ καὶ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ ἀλήθειαν, δι' ἧς ἐν ταῖς τῶν ἀλαζόνων καὶ ἀσεβῶν ἀνθρώπων καρδίαις, ὁ Θεὸς βασιλεύει, σκότῳ κεκαλυμμένοις ἢ πεπλανημένοις ἀλλ' ἵνα ἡ γνῶσις αὐτῆς μᾶλλον ἔτι καὶ μᾶλλον φανερωθῇ τοῖς ἀνθρώποις, τῶν θείων αὐτοὺς διδασκαλίαν φαιδρύνασα. Ἱκετεύομεν δὲ τὸν Θεὸν ταῖς παρουσίαις ἀφάτοις ἐναντιοῦσθαι, καὶ ταῖς τοῦ Σατανᾶ τε καὶ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων μανικαῖς ἐπεισβολαῖς ἀντιχαράσσεσθαι καὶ σβίσαι

M. Hoc quam habet sententiam?

A. Postulamus primùm ut divinum nomen mortalibus quàm maximè cognitum manifestúmque reddatur, ejúsque honor atque decus ubique terrarum & gentium, ita ut convenit, illustretur. Vtq; fictorum similiúmque Deorum nominibus prorsùs obliteratis & abolitis, solius Dei cœlestis patris divinum nomen atque majestas in honore habeatur, atque ab omnibus omnium ætatum hominibus, ubicunq; locorum atq; gentium, puris integrísq; mentibus imploretur. Ios. 24. 14, 23 Psal. 89. 5, 6, &c. Psal. 96. 1, 2, 3, &c. et 97. 7 9. et 113. et 115. et 135. et 145. totus. Ioh. 4. 23, 24. Rom. 1. 23. et 11. 36 et 16. 27. 1 Cor. 10. 31. Eph. 3. 20, 21 1 Tim. 1. 17.

M. Quid adhuc superest?

A. Optamus ne in sacrosanctum Dei nomen ob aliqua delicta nostra, maledicta conferantur, illiq; quasi infamia quædam inferatur: sed ut potiùs per nostrã in Deum religionẽ beneficentiámq; erga homines, divinum nomen omni laude cumuletur. Esa. 52. 5, 6. Ezc. 36. 20. 21 Rom. 2. 24. Math. 5. 16. 2 Thes. 1. 11, 12.

M. Perge porrò.

A. Proximo loco postulamus, ut Dei regnum adveniat, hoc est, ne divinam sui verbi atque Euangelii Christi veritatem, per quam in innocentium piorúmq; hominum cordibus Deus regnat, obscura caligine tectam latere patiatur: sed ut ejus noticia mortalibus indies clarius illucescat, cœlesti eos doctrina eruditens. Optamúsque, ut Deus se velit opponere versutis fallaciis, & frangere atque extinguere furentes impetus Satanæ, sceleratorúmque hominum, qui veritatem, vel commentitijs fabulis obscurare, Math. 9. 38. et 24. 14. et 28. 19, 20. Luc. 4. 18. 19. Ioh. 17. 17. 20 2 Cor. 3. 15, 16. et 4. 2, 4, &c. Eph. 6. 18, 19 2 Thes. 3. 1, 2 Math. 13. 25. 38, 39. et 15. 2, 3, 5, 6, &c. Mar. 7. 3, 4, &c. 7. 8, 9 &c.

σβίσαι, ὅσοι τῇ ἀληθείᾳ ἢ διὰ πλάνην μύθων ἐπιορκεῖν, ἢ δι' ἀπιστίας καταπεζεμμένῳ αὐτῷ ῥιζόθεν ἐκκόψαι πίστιν.

Δ. Λέγε τὸ ἑφεξῆς.

Μ. Εὐχόμεθα τῷ Θεῷ διὰ τοῦ ἱεροῦ πνεύματος αὐτὸν καταλάμπειν καὶ καθαίρειν τὰς ψυχὰς ἁπάντων, ὅσοι εἰσὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ, ἐν ἧ ὥσπερ ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, ἰδίᾳ κυβερνᾷ· καὶ ἐκείνους, ὡς αὐτὸς κρατιώτατος οὖσι διὰ τὴν βοηθείας καὶ δυνάμεως αὐτοῦ ἰσχὺν παρέχειν, ὅπως τῷ διαβόλῳ τε, καὶ τῷ κόσμῳ καὶ ταῖς πονηραῖς ἐπιθυμίαις γενναίως ἐπικρατεῖν δυνήσωνται, καὶ ἐκείνων καταπολεμοῦντων τὸ τοῦ Θεοῦ ὀλίγης κράτος φοβεῖσθαι. καὶ ὅλη τέλει πάντων τῶν τε αὖ καὶ τῶν ἡμετέρων πολεμίων καταπεπαλαιωμένων καὶ καταπεπεμμένων Θεὸν μόνον εἶναι ἁπάντων ἐγκρατῆ, καὶ ὀφανίζεσθαι δραμεῖν· καὶ ἡμῖν ὡς αὐτῷ πᾶσι καὶ κληρονόμοις διὰ Χριστοῦ ἀπαρχῆς τῆς αἰωνίου βασιλείας αὐτοῦ μεταδιδόναι.

Δ. Τί ἔπεται ἐν τῇ Κυριακῇ σχολῇ;

Μ. Ἵνα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ γένηται. Ἐχθὲς γὰρ ὅτι τοὺς παῖδας τῆς τῶν γονέων βουλῆς ἑαυτοὺς ὅλους ἀφιέρωσαν, ἀλλ' ἐκ τοὺς γονεῖς ἀφιερώντας τῇ τῶν παίδων γνώμῃ πολιτεύεσθαι.

Δ. Διὰ τί προσίθετε, Ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ὅτι τῆς γῆς;

Μ. Ἐπειδὴ αἱ τῶν γηΐνων ἀνθρώπων διάνοιαι τοιαῦτα πεφύκασιν, οἷαι ποικίλαις ἐπιθυμίαις ἀναφθεῖσαι ὁρμῶσι πρὸς

ſcurare, vel ſævitia oppreſſam, radicitùs tollere moliuntur. Ioh. 16. 2, 3. &c. & 17. 14, 15.

M. *Proſequere.*

A. Oramus, ut Deus per ſacrum ſuum ſpiritum illuſtrare & moderari velit mentes omnium, qui ſunt dei ipſius Eccleſia, in qua, ut in regno ſuo, propriè dominatur: eóſque, ut ſuos milites, ope atque virtute ſua roborare velit, quò ſtrenuè contra diabolum, mundum, appetitúſque vitioſos arma capere poſsint, illíſque devictis, Dei in terris imperium dilatare: et ad extremum, omnibus ipſius pariter atque noſtris hoſtibus conculcatis, atque proſtratis, Deus univerſa ſub ditionem dominationémque ſuam ſubjungat, glorioſiſiméque triumphum agat: & nos etiam ut ſuos per Chriſtum liberos atque hæredes, ſempiterni tandem ſui regni participes faciat. Ioh. 16. 13. Epheſ. 3. 21. Luc. 22. 31. 32 Rom. 6. 12. &c. & 8. 5. 9. &c. & 16. 20 Gal. 5. 15. 16. &c. Epheſ. 6. 10. &c. & 17. 18, 19. &c. 1 Pet. 5. 8, 9. Mat. 25. 34. 40. 46. Rom. 8. 16, 17, 18. 1 Pet. 1. 3. 4. Tit. 3. 7.

M. *Quid eſt deinceps in oratione Dominica?*

A. Vt Dei Voluntas Fiat. Par enim eſt, ut liberi ad parentum arbitrium totos ſe accommodent, non è contrario ut parentes filiorum arbitratu vivant. Pſal. 40. 8. Mat. 26. 39, 42. Ioh. 5. 30. & 6. 38. Epheſ. 6. 1.

M. *Quare adjungis, Vt in terra fiat, itidem ac in cælo, Dei voluntas?*

A. Quam terrenorum hominum animi, variis ardentes deſideriis, ad ea expetenda perficiendáque concitentur, quæ Deum Rom. 8. 5, 7. &c.

τὸ ἀρίγνωτος καὶ ἀφάτῳ τὰ προσκρίσεα τ
Θεῷ χαλεπώτατα, εὐχόμεθα αὐτῷ διὰ τ
διακῆς τ πνεύματος αὐτῆς ἐπιπνοίας, αὐτο
τὰς ψυχὰς ἀπάντων ἡμῶν πρὸς τὸ τῆ
μεγαλειότητ Θ αὐτῆ βούλημα ὅλας ἀφο
ρίσαι καὶ παράσχεσθαι, ὡς μηδὲν πρὸ
ἐπιθυμεῖν ἢ αὐτεῖν, ὅπερ τῷ θείᾳ αὐτῆ
διθήματι διαφωνῆ.

Δ. Ἰθι δὴ ἐπὶ τὰ μὴ ταῦτα.

Μ. Πρὸς ἢ τύπις εὐχόμεθα ὅσα ἡμῖν
ὁρᾶσθαι ἐπιγινόμενα χρὴ τῷ Θεῷ βούλε
σιν μὴ μόνον ἐυγνωμόνως φέρειν, ἀλλὰ καὶ
ἡδέως ὑπομένειν αὐτά· ὅτι ἢ, ἐπειδὴ ὁ
ἄγγελοι αὐτῆ, τὰ ὑφήνια δηλαδὴ πνεύ
ματα, καὶ ἀστέρες σκιφανεῖς, ὁ ἥλιος, ἡ σε
λήνη, καὶ τὰ λοιπὰ σῶ αὐτῆ κλισθέν
των ἔργων, πρὸ θείᾳ αὐτῆ βουλήματι σωμ
φώνως πείθοντα, εὐχόμεθα σύμπαντας ὁμ
φόνως ἀνθρώπους τοῦτο τ ὑπακοῆς ὑπο
δίγμα πρὸ ὀμμάτων ἡμῶν ἐν ὑφαρῇ πεπ
μένον μιμουμένους πρὸς τὸ τ μεγαλειότ
τος αὐτῆ νεῦμα ἀποβλέπειν, καὶ ἑαυτοὺς
ὅλους ἐκείνῳ προσαρμόττειν, ἵνα καθάπ
ἐν ὑφανῷ, οὕτω καὶ ἐπὶ γῆς ὑδεὶς ἐνείρ
κτα, οἷος τῇ ἱερᾷ τ Θεῷ βουλήσει ἐναντία
φρονεῖν ἢ λέγειν.

Δ. Ἐσί τι ἄλλο;

Μ. Ὅτε ὁ Θεὸς τὸ θέλημα αὐτῆ ἐν τοῖ
ἱεροῖς λογίοις σαφέστατα ἐδήλωσεν ἡμῖν
μαρτυρεῖ ἢ τούτῳ τὸ τ διαθήκης, ἣν μετὰ τ
πιλαβταίας αὐτῆ βουλήσεως ὄνομα, ὅτι
αὐτοῖς σκεῖψε) περὶ τῷ σαφοῦς, ὅτι κ
τῆς τῆ γεγραφῶν ἐντολῆς ἀπόβασιν τ
ἅμα καὶ σκεῖ πιὸ τῷ Θεῷ βουλήσειν ὅλο
ἔσοχῆσιν. Δ. Ἐσ

Deum graviſſimè offendunt, precamur, ut divino ſpiritus ſui inſtinctu noſtras omnium mentes ad majeſtatis ſuæ nutum ita aptas convertere atque formare velit, ut nihil unquam, quod ſit contra divinam ipſius voluntatem appetamus, aut cupiamus.

Rom. 8.2. 5, 9, 11. &c. 14, 15. &c. 1 Cor. 2.12. &c. et 3.16.

M. *Perge.*

A. Oramus etiam, ut quæcunq; nobis de divina voluntate obvenire animadvertimus, ea non tantùm toleranter, ſed & libenter etiam feramus, & perferamus. Præterea quum angeli ipſius, cœleſtes illæ mentes, præclariſſima item Aſtra, Sol, Luna, cœteráque ſydera ab ipſo condita, divinæ ejus voluntati aſſiduè obtemperent, optamus, ut univerſi in terris mortales exemplar hoc obedientiæ, nobis ante oculis in cœlo propoſitum imitantes, majeſtatis ſuæ nutum intueamur, nóſque totos ad illum accommodemus, ut quemadmodum in cœlo, ita & in terra nullus reperiatur, qui ſacroſanctæ Dei voluntati adverſetur, aut reclamet.

Act. 21. 14. 1 Pet. 3. 17 et 4. 12, 13, &c. Pſa. 19. 1. &c. et 91. 11, &c. et 103. 20, &c. et 104. 4. et 135. 7. &c. et 136. 7, 8, 9. Heb. 1. 6, 7, 14. Apoc. 7. 11. &c. et 19. 11, et 22. 9.

M. *Ecquid amplius?*

A. Quando Deus voluntatem ſuam in ſacris literis apertiſſimè declaravit, quod etiam vocabulo Teſtamenti, hoc eſt, Supremæ ſuę voluntatis eas nuncupans, clarè indicavit, minimè eſt dubitandum, eos, qui de ſcripturarum ſententia diſcedunt, à Dei etiam ſenſu omninò aberrare.

Deut 4.2. et 5. 32. et 28. 14. Math. 7. 21. et 12. 50. et 15. 3. &c. 2 Cor. 3 6. 14 Gal 3. 5.

M. *Quando*

Δ. Επεὶ περὶ τῆς ἐρωτηθέντα σοι πρότερον τῆς Κυριακῆς προσευχῆς μάθωμεν ἐν ᾧ αἰτοῦμεν αἰτήσεις αἱ περὶ τοῦ Θεοῦ ἔξαν ἰδίᾳ ἀναφερόμεναι πρὸς ἐκεῖνον, ἵνα νῦν ἀκούσωμεν· νῦν δὲ τὸ δεύτερον μέρος ἡμῖν λυστελούντων στοχάζεσθαι περὶ μεταβαίνωμεν.

Μ. Τὸ δευτέρου μοιρίου τὸ πρῶτον αἴτημά ἐστι, Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον.

Δ. Τὸ Αρτος τί δηλοῖ;

Μ. Οὐ μόνον τὴν βοσιὰν ἡμῖν καὶ ἐδέσματα ἀναγκαία ὑπουργοῦντα, ἀλλὰ καὶ συλλαβὸν ἅπαντ', ὅσα περὶ τὴν ἀσφάλειαν σωτηρίαν τοῦ βίου, καὶ περὶ τὸ ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἀφοβίᾳ ζῆν ἀναγκαῖα ἐστι.

Δ. Μῶν τι ἄλλο νοεῖσθαι ἡμᾶς τὴν ἄρτου ὄνομα;

Μ. Ινα μὴ ζητῶμεν ἢ ἐραζίζωμεν περὶ τῶν ἐν τοῖς ποτοῖς καὶ βρώσεσι βρωμάτων, μήτε στολὰς πολυτίμους, μήτε δαψιλῆ παρασκευὴν ἡδονῆς χάριν· ἀλλὰ μαλακίαν καὶ ῥᾳθυμίαν χαίρειν ἐῶντες, τῇ μετρίᾳ καὶ σώφρονι καὶ ὑγιεινῇ διαίτῃ στέργωμεν, ἱκανὸν ἡγούμενοι ὀλίγον καὶ τὸ προσήκοντα ἀγαπῶμεν.

Δ. Πῶς τὸν ἄρτον λέγεις, εἰ σοὶ ὁ Θεὸς δίδωσι αὐτός;

Μ. Θεὸς δίδοντος ἡμέτερος γίνεται αὐτὸς γὰρ καθ' ἑκάστην δωρεῖται αὐτὸν ἡμῖν εἰς τροφὴν, καίτοι τῆς ἡμῶν ἀξίας μᾶλλον ὀφειλόμενον.

Δ. Η καὶ δι' ἄλλην αἰτίαν ἡμέτερος ἄρτος καλεῖται;

Μ. Ημᾶς

M. *Quando ad ea, quæ quæsita sunt de priore Dominicæ precationis parte, quæ tres illæ petitiones ad Divinam gloriam propiè spectantes, continentur, satis jam respondisti: ad posteriorem nunc partem, quæ ad res nobis utiles respectum habet, commodè transibimus.*

A. Posterioris partis primum postulatum est: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

M. Panis *vocabulum quid significat?*

A. Non ea solùm quæ victum nobis vestitúmq; necessariũ subministrant, sed & alia universè, quę ad subsidia conservationémq; vitæ, & ad ætatem quietam ac sine formidine traducendã necessariò pertinẽt. Psal. 104. 15. 27. & 105. 9, 10, 11. &c. & 144. 10, 11 &c. & 145. 14 15, 16.

M. *Nunquid præterea nobis suggerit nomen* Panis?

A. Ne ad delicias epularum lautissima quæque néve magni vestimenta pretii, aut sumptuosum apparatum voluptatis causa, sollicitè consectemur, ac congeramus: sed ut lautitiam luxuriémque aspernantes, modico, temperato, & salutari victu, cultúque parvo & commodo contenti simus. Psal. 78. 18. & &c. 29. 30. & 106. 14, 15. Mar. 6. 25. etc. Luc. 16. 19. &c. 1 Cor. 10. 6. 1 Tim. 6. 7. 8. 9 Heb. 13. 5.

M. *Qua ratione* Panem *vocas* Nostrum, *quum tum à Deo tibi donari flagites?*

A. Dei dono noster efficitur, quum ipse eum, meritis licèt nostris non debitum, in singulos dies ad vescendum nobis largiatur. Mat. 7. 7, 8. 1 Cor. 4. 7. 1 Tim. 6. 17. Iacob. 1. 17.

M. *An ob aliam aliquam causam* Noster Panis *nuncupatur?*

A. Com-

Μ. Ημᾶς ἡ φωνὴ αὕτη διδάσκει, τὰ πρὸς βίον περισσοὺς ἀναζητοῦντας μὴ λίαν σπουδαίους ἐποιεῖν, ἢ ἄλλως ἀγαθῷ ὄντι δικαίως αὐτὰ περιζώννυσθαι; καὶ τίνες ἐξαμαρτάνουσι, τὸ ἀλλότριον μηδὲν ὑπὸ φιλοχρηματίας ἢ ἀπάτης θεραπεύειν.

Δ. Τῷ Θεῷ περιτάξαντος ἡμῖν ἐλάττω κτᾶσθαι ἢ ἔχομεν ὀπτήσαντας, διὰ τί παρ' αὐτοῦ ἄρτον αἰτεῖς;

Μ. Ὅτι ἀναφελῶς σύμπαντα τῆς ἡλικίας ἢ χρόνον πονοῦντες καὶ μεμιγῶσι θαπεινώμεθα, εἰ μὴ ὀπαίλεια ἡμετέρα τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι καταρθωθείη ἀγαθοὺς τέλους τύχοι.

Δ. Μῶν τοὺς εὐπόρους τῶν ἀνθρώπων, τοὺς πλούτῳ καὶ ἀγαθοῖς περιρρέοντας τὸν ὀπτὸν σῖτον αἰτεῖσθαι δεῖν παρὰ Θεοῦ νομίζεις;

Μ. Οὐδὲν ὄφελός ὅτι τοῦ πάντων, ὧν ἡ φύσις ὀρέγεται, εὐπορεῖν, ἐὰν μὴ διὰ δωρεᾶς σωτηρίου καὶ πρὸς βίον χρήσιμα ποιῇ ἡμῖν αὐτά. διὸ καὶ ἐπεὶ ἐδεησάμεθα, εὐχόμεθα τῷ Θεῷ τὸν ὀπτὸν ἄρτον, ὃν πρότερον ἐλάβομεν, ἡμῖν χορηγεῖν, τοῦτο ζωοποιὸν καὶ σωτήριον ἀποφαίνεσθαι.

Δ. Διὰ τί προσέθηκαν αὖ τινες αἱ ῥήσεις, Ἐπούσιον καὶ Σήμερον;

Μ. Ἵνα φροντίδας καὶ πᾶσαν ἀπληστίαν ἐκτρεφόμενοι, καὶ τὰ μόνα ἀπαιτοῦντες πρὸς σωτηρίαν ἱκανὰ, πρὸς σωτῆρος χρηστότητα ὁσημέραι αἰτῶμεν, ἃ ἐκεῖνος ὁσημέραι δοῦναι προθυμότατος ἐστὶ φιλεῖ.

Δ. Μάτιλθε ὅτι τὰ λοιπά.

A. Commonefacit nos hoc vocabulum, ut victus quærendi causa in laboribus nos corporis exerceamus, aut aliis eum bonis modis justè nobis acquiramus, utque eo contenti, nunquam alienum quicquam avarè aut dolosè aucupemur. Gen 3. 19. Ephes. 4 28. 2 Thes. 3. 8, 10, 11, 12.

M. Quando ut industria nostra victum comparemus, Deus nobis mandavit, quare panem ab illo petis?

A. Quia inutiliter tempus ætatis omne laboriosè solicitéque conteremus, nisi sedulitas nostra Dei munere prosperos exitus consequatur. Psa. 127. 1, 2. 1 Cor. 3. 7.

M Opulentóne etiam homines, divitiis copiisque omnibus affluentes, victum quotidianum à Deo postulare debere putas?

A. Nequicquam rerum omnium, quas natura desiderat, abundantiam comparabimus, nisi Divina virtute salutares nobis vitaléque fiant. Qua etiam de causa, post Cœnam quoque, ut cibum quotidianum, quo jam usi sumus, Deus nobis largiatur, hoc est, ut eum vitalem nobis salutarémque faciat, precamur. Deut. 8. 3. Psal. 34. 9. 10. & 78. 29, 30. Luc 1. 53. & 4. 4. & 12, 15. 1 Tim. 6. 17. Apoc. 3. 17.

M. Quare hæc verba quotidianum & hodiè *adjunguntur?*

A. Vt à curis, & aviditate omni abhorrentes, studioséque munera nostra exequentes, à beneficentissimo ea parente quotidiè flagitemus, ad quæ ille quotidiè largienda promptissimus esse solet. Matth. 6. 25. &c. 34. Luc. 10. 41. Phil. 4. 6. 1 Tim. 6. 9, 10. 1 Pet. 5. 7.

M. Perge ad reliqua.

Μ. Ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ ἐγχείρησε τῷ Θεῷ ἀφεσιν ἡμῖν δηλῶσαι τὸ ἀμάρτημα.

Δ. Μῶν ἅπαντες χρείαν ἔχουσι τῆς ἀφέσεως ταύτης;

Μ. Ἔχουσι γε· οὐδεὶς γὰρ ἂν εὐεύρετο ὁ μὴ πολλὰ ἁμαρτήσας τὸ καθήκον Θ, καὶ μὴ πολλάκις τῷ Θεῷ χαλεπῶς ἐγκαλέσας. διόπερ ὅσοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν οὐκ ἐπιγινώσκουσιν, οὐδὲ τῷ Θεῷ εὔχονται συγγνώμην αὐτοῖς νεῖμαι, ἀλλὰ τῷ φαεινοτάτῳ ἅμματι πεσχοντες, ἑαυτοῖς ὡς πλείοσι καὶ ὁσίοις ὄσι παρὰ Θεῷ, ἢ ἀληθῶς εἰπεῖν, καὶ Θεῷ ἐγκαμιάζοντες, πιστεύει τῇ ἐμῇ πίστει ἀφιλαυτίᾳ, οἷς οὐ τὸ θρασύτατον τῆς ἀσυγχύτου κακίας πρὸς ὀφθαλμοὺς ἀποβλέπουσιν, καὶ τῆς ἐλπίδος τὸ τυφλὸν συγχωρήσεως τῶν πλημμελημάτων, ἢ ἐν τῷ μόνῳ τῷ Θεῷ ἐλέῳ καὶ εὐμενείᾳ κεῖται, ἑαυτοὺς παντελῶς ἀποξενοῦσιν. διὰ τοῦτο δὲ ὁ Χριστὸς εἶπεν, ὅτι εἰς τὸν κόσμον ἦλθεν, οὐχ ἵνα τοὺς ἀγίους καλέσῃ, ἀλλὰ τοὺς ἁμαρτωλοὺς εἰς τὸ μετανοῆσαι ὅθεν τοῖς ἡμαρτηκόσιν.

Δ. Διὰ τί προσετέθη ὁ ἀφεσισμὸς ἐκείνοις;

Μ. Τῷ λόγῳ μάλιστα συμφωνεῖ, εὐχῇ τῷ Θεῷ ὕστερον συγγνώσκειν ἡμῖν καθὼς ἡμεῖς τοῖς πλημμελοῦσιν εἰς ἡμᾶς συγγνώσκομεν. καὶ δὲ ἐὰν μὴ προθύμως εὐρεθῶμεν συγγνώμην ἔχειν ἄλλοις, καὶ τὸ περὶ ἡμῶν Θεῷ ἔλεον μιμούμενοι τοιούτους παρέχωμεν ἑαυτοὺς, οἵους αὐτῷ παῤῥησίαν ἐπιγινώσκειν ὄντες, διαῤῥηδὴν ἔχειν παῤ' ἄλλο παρ' αὐτῷ ἐσόμενοι, ἢ τὸ χαλεπὸν

A. Quinto postulato peccatorum nobis veniam à Deo dari petimus.

M. Estnè hæc venia omnibus necessariò petenda?

A. Omninò: nemo enim omnium hominum reperiri potest, qui non crebrò à debito officio declinet, sæpenumeróque in Divini numinis gravem offensionem non cadat. Proindè, qui peccata sua non agnoscunt, neque Deum, ut illis ignoscat, precantur, sed Pharisaico illo more atque exemplo, quasi integros se atque sanctos coram Deo, aut ut verè loquar, contra Deum gloriando efferunt, illi de numero piorum, quibus ista precationis norma, ad quam dirigantur, est præscripta, & à spe veniæ peccatis suis tribuendæ, quæ in sola Dei per Christum misericordia atque benignitate sita est, sese omninò eximunt. Illuc namquè est, quod Christus non ad innocentes, sed ad nocentes, ut peccata scilicet pœnitendo corrigant, vocandos, se in mundum hunc venisse profitetur.

Psal. 14. 1, 3. & 53. 1, 2, 3. Rom. 3. 10, 11 &c. 23. Ioh. 8. 7. Iaco 2. 10, 11 1 Ioh. 1. 8, 10 Luc. 18. 9, 11. &c. 13. 14. 2 Cor. 5. 15. 18. &c. 1 Ioh. 1. 7, 9. & 2. 1, 2. 12. Matth. 1. 13. 1 Tim. 1. 15.

M. Conditio illa quamobrem addita est?

A. Rationi maximè consentaneum est, ut precemur, adeo ita nobis veniam dari, sicut nos eis, qui nos offenderunt, ignoscimus. Nisi enim ad alios ignoscendum propensi reperiamur, & Dei patentis nostri imaginem misericordia exprimentes, ita nos geramus ut ejus esse liberi agnoscamur, apertè testificatur non esse à se quicquam aliud expectandum, nisi gravissimi suppli-

Mat. 5. 7. & 6. 14, 15. & 7. 1, 2 & 18 28. &c 35. Luc. 6. 36, 37, 38.

λεπωτάτης δίκης ἀποτομίαν· ὃς γὰρ οὐκ ἔδωκεν οἷς ἔδει δόσιν καὶ ἄνεσιν παρέχειν ἄλλοις τῆς ἁμαρτημάτων, οὐδὲ ὡσαύτως καὶ τὸ ἀκριβοδίκαιον ἀνὰ πάσης συγγνώμης ὑφίξει τῷ δίκῃ.

Δ. Οὐκοῦν δοκοῦμεν ἐκ τῆς ἡμετέρας ἀφελότητος ἄξιοι εἶναι συγγνώμης τυγχάνειν παρὰ Θεοῦ, καὶ οἱονεὶ ἀμοιβήν τινα ἀποδιδόναι αὐτῷ;

Μ. Οὐ πάνυ· τοῦτο γὰρ καὶ σωτηρίαν ἡμῖν ὁ Θεὸς, διὰ ὃ Χριστὸς μόνος τὰς ἡμῶν ἁμαρτίας τῷ πατρὶ αὐτοῦ ἐξήλειψεν ἀν, ἀνθ' ὧν οὐδεὶς ἄλλος δυνατὸς Θεὸν ὑπερῶν πρέσβυς ἀμείβεσθαι, ἢ αὐτῷ τι ἀνταποδοῦναι.

Δ. Μεμαθήκαμεν δὴ ὅτι τὸ ἔλεος αἴτημα, ὅπερ ἐστὶν εἰς δύο μόρια τέμνεσθαι.

Μ. Ἐν αὐτῷ εὐχόμεθα, μὴ εἰσενεγκεῖν ἡμᾶς εἰς πειρασμὸν, ἀλλὰ ῥύσασθαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

Δ. Τίνος χάριν οὕτως εὐχόμεθα;

Μ. Ὥσπερ ἄνω τοῖς παρελθοῦσι δεῖ ἁμαρτημάτων συγγνώμην δίδοναι ἡμῖν ἀξιοῦμεν, οὕτω νῦν εὐχόμεθα μηκέτ' εἰς τὸ ὕστερον ἁμαρτάνειν ἡμᾶς. ὁ δὲ νῦς ἡμέτερος φύσει μὲν ὅπως ἀπροσκόπτως ἔχῃ, καὶ ἡμεῖς οὕτω προφυλαξώμεθα ἀδιαπτώτως διακρούσασθαι τὰς πολλαπλασίας ἐνέδρας, καὶ προσβολὰς, καὶ γαργαλισμοὺς τοῦ Σατανᾶ τε, καὶ τοῦ κόσμου, καὶ τῶν ἡμῖν ὁπουδήποτε ἐπιθυμιῶν, ὥστε ἀμήχανον μὴ πταῖσαι αὐτοῖς ἡμᾶς, ἐὰν μὴ ὁ Θεὸς ἰσχὺν ἡμῖν παρέχῃ, καὶ τοῖς τῆς αὐτοῦ ἀμυνάμεως ὅπλοις ἡμᾶς σκέπῃ· μία γοῦν

cii acerbitatem. Nam qui ut clementiâ in alios utatur, in animum inducere non poteſt, eâdem ſummi juris norma ſententia de illo ſine ulla venia feretur.

M. *An non ergo noſtra lenitas à Deo promereri ut nobis ignoſcat, aut quædam quaſi mutua gratia illi relata videri poſſit?*

A. Nequaquam: gratuitò enim tum Deus veniam non daret, neq; ſolus Chriſtus ſupplicio ſuo peccata noſtra expiaſſet, pro quibus nemo alius ulla re alia compenſare, aut Deo quicquam retribuere poteſt.

Iacob 2. 13. Ro. 3. 24, 25. & 11. 5, 6. Gal. 5. 4.

M. *Tranſeamus jam ad ſextum poſtulatum, quod quidam in duo partiuntur.*

A. Eo petimus, ne nos inducat in tentationem, ſed à malo liberet.

M. *Quare ita precamur?*

A. Sicuti anteà ut præteritis ignoſcat, precati ſumus, ita nunc obſecramus, ne à nobis unquam poſthac peccetur. Nobis verò naturaliter mentes ita ſunt ad proſpiciendum improvidæ, ita infirmis ſumus viribus ad propulſandum multiplices inſidias, incurſiones, atque illecebras Satanæ, Mundi, concupiſcentiæque noſtræ propriæ, ut fieri aliter non poſſit, quin ſuccumbamus, niſi Deus ſuo nos numine corroboret, ſuæquè potentiæ armis tegat, perfugium ergo unum ſalutis eſt, ut nos optimi, maximi patris

Mat. 12. 43. 44, 45. Ioh. 5. 14. & 8. 11. 2 Pet. 2. 20, 21, 22. Mat. 10 16. & 26. 41. Luc. 22 31, 32. 1 Cor. 1. 27. &c.

ὅτι ἡ σωτηρία καταφυγὴ, τὸ ἑαυτοῦ τῇ θ̄ῳ ἐλπίσι καὶ μεγίστη παρρησίας κληδονία παραδόναι, αὐτὴ ἱκετεύ(ε)ιν μὴ ἐᾶν ἡμᾶς νικᾶσθαι πονηρῶν μηχανημάτων ὑπὸ πονηρῶν νικᾶσθαι, ἀλλὰ πάντων κακῶν ἡμᾶς ἐξελέσθαι καὶ ἀεὶ φυλάττειν.

Δ. Τὸ λειπόμενον τῆς Κυριακῆς προσευχῆς προτιθεμένη τὸν βίβλον.

Μ. Ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν.

Δ Τίνος ἕνεκα τοιοῦτον ἐπήγαγεν ὁ Κύριος τῇ προσευχῇ αὐτῆς ὄπίλογον;

Μ. Ἵνα παῤῥησιάζοιμεν ὅτι ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις καὶ ἀγαθωσύνη ὄντως παντελῶς ἀπειρός ἐστιν, ὥστε μηδὲν εἶναι τὸ παρέπιπτον, ὅπερ ἐκεῖνος ἢ οὐ δύναται ἢ οὐ βούλεται ἡμῖν χαρίσασθαι, ἐὰν ὀρθῶς αἰτώμεν αὐτόν· τοιοῦτο δὲ καὶ τὸ λεξιδίον Ἀμήν, ὡς τοῦ τέλει περαπεφθέντος τὰ ἀληθείας σημεῖον, ταῖς ἡμῶν διανοίαις οἱονεὶ ὑπισχνούμενον.

Δ. Διὰ τίν αἰτίαν ἡ τοῦ Θεοῦ δόξα ὕστατα μνημονεύεται;

Μ. Ἵνα μανθάνωμεν ὅτι δεῖ πάσας τὰς ἡμετέρας προσευχὰς εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ἀποτελεῖσθαι. ἔστι δὲ ὁ σκοπὸς ὅτι, περὶ ὧν πάντα, ὅσα προσευχόμενοι λαμβάνειν παρὰ Θεοῦ ὑπολαμβάνομεν, καὶ τὰς βουλὰς, καὶ λόγους, καὶ ἔργα ἡμῶν, καὶ συμβαίνειν εἰς τέλος, συμπαθῆ προσήκει καταδύνεσθαι· τοῦτο δὲ χάριν ἡμεῖς ὑπὲρ Θεοῦ ἐκπέμπομεν, καὶ εἰς τὸ κόσμον τοῦτον καταφυγὴν.

Δ. Περίμενε δή.

Μ. Περὶ

tutelæ ſuppliciter commendantes, eum obteſtemur, ne nos malitioſis ullis machinationibus ſuperari patiatur, ſed ut ex omnibus nos malis eripere & perpetuò conſervare velit.

2 Cor. 11. 3. Epheſ. 6. 10, 11, 12. &c. Iacob. 1. 14. & 4. 1. 1 Pet 5. 8, 9. 1 Ioh 2 15. 16 Rom. 16. 20. 2 Tim. 4. 17, 18

M. *Reliqua eſt adhuc Dominicæ precationis clauſula.*

A. Quoniam tuum eſt regnum, & potentia, & gloria, in ſecula. Amen.

M. *Quamobrem precationem ſuam hoc modo concluſit Chriſtus?*

A. Vt nobis confirmaret Divinam potentiam atque bonitatem tam infinitè immenſam eſſe, ut nihil omnium rerum ſit, quod Deus nobis id ritè poſtulantibus, dare aut non poſſit, aut non velit, quod etiam vocabulum *Amen*, hoc eſt, Ita fiat, ut appoſita ad extremum veritatis nota, in animis noſtris quaſi conſignat.

Mat. 7. 10, 11 & 21, 22. Ioh 16. 23. 2 Cor. 1 9, 10 20 et 9 8. &c. Epheſ. 3. 20. 1 Tim. 6. 15, 16. Iacob. 1. 6.

M. *Quam ob cauſam gloria Divina poſtremò memoratur?*

A. Vt preces omnes noſtras laudatione divini numinis concludendas eſſe intelligamus: hic námque eſt finis ille, quò omnia, quæ rogatu noſtro à Deo impetrare cupimus, noſtráque conſilia, ſermones, opera, atque univerſa omninò dirigenda ſunt. Hujus enim rei cauſa à Deo conditi, atque in hoc mundo collocati ſumus.

1 Cor 10. 31. Eph. 3. 20. 21. Phil. 1. 11. 1 Tim. 1. 17. Iuda. 25.

M. *Proſequere.*

Μ. Πρὸ τούτοις, τὸ μεγαλοφρεπῶς ἐξ-
κωμιάζειν τῆς Θεοῦ χρηστότητα, καὶ δι-
καιοσύνην, καὶ σοφίαν, καὶ δύναμιν, καὶ τ'
χάεττας αὐτῷ ἀπονέμειν ὑπὲρ ἑαυτῶν τι,
καὶ ὑπὲρ παντὸς τοῦ ἀνθρωπείου γένους,
μέρος τί ἐστι τῆς θεραπείας τοῦ Θεοῦ, τῇ μα-
γαλειότητι αὐτοῦ πρέπον ἰδίως ἅμα τῇ
πρεσβεύεσθαι αὐτῷ, ὅπερ ἐὰν μὴ αὐτῷ
ἀποδῶμεν εὐσεβῶς, οὐ μόνον τοσούτων
καὶ τηλικούτων αὐτοῦ ἀγαθῶν ἐσόμεθα
ὑπ' ἀχαριστίας ἀνάξιοι, ἀλλὰ καὶ τὰς
ὀφειλομένας τισαύτῃ εἰς τὸν Θεὸν ἀσε-
βείᾳ ποινὰς δικαίως ἀποτισομεν εἰς τὸ
διηνεκές.

Δ. Ὅταν εὐποιῶσι καὶ εὐεργετῶσιν ἡ-
μᾶς οἱ ἄνθρωποι, ὑ δίμις ὅτι καὶ αὐτοῖς
εὐχαριστεῖν;

Μ. Οσας ἄνθρωποι παρ' ἀνθρώπων
λαμβάνουσιν εὐεργεσίας, ἐκείνας δεῖ τῷ
Θεῷ ἀναπέμπειν, διότι ἄνθρωποι αὐτὰς
χορηγοῦντες, τοῦ Θεοῦ μόνου τὴν ἄντι δια-
κόνους παρέχουσιν ἑαυτοὺς· καὶ ὅτως ὁ ἡμέτερος
πρὸς ἀνθρώπους εὐχαριστος νοῦς πρὸς
τὸν Θεοῦ τοῦ αἰτίου ἀνατρέχει λόγον, ὡς τὸ
ἴδιον καὶ ἔσχατον πάντων πραγμάτων τέ-
λος τείνει.

Δ. Επειδὴ γοῦν πᾶς ὁ περὶ τοῦ θείου νό-
μου τι, καὶ περὶ τοῦ συμβόλου, ἤγουν ἐξ-
ομολογήσεως τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, ἔτι
καὶ περὶ προσευχῆς καὶ εὐχαριστίας λέ-
γειν διεπερᾴνθη, οὐκέτι μάλα εὐκαί-
ρως νῦν ἐρωτῶμεν ἐσχάτως περὶ τῆς Μυ-
στείων;

Μ. Μάλιστα ὦ φιλόπαλε· αὐτοῖς γὰρ
ἡ τε

A. Huc accedit, quod de Dei benignitate, justitia, sapientia, potentia, magnificè gloriosèque prædicare, illíque nostra, & universi generis humani causa gratias persolvere, pars sit honoris divini, ad illius majestatem pariter cum precatione, peculiariter spectans, qua nisi illum piè veneremur, non tantùm tam magna ejus multiplicíque beneficientia nos minimè dignos ob ingratitudinem præbebimus, verùm etiam, debitas tantæ in Deum impietatis pœnas merituſſimè in perpetuum ſuſtineremus.

Pſal. 29. 12. & 34. 1, 2, 23. & 50. 14, 15. 23 & 92. 1, 2. & 95. 96. 103. toto. Rom. 15. 6. 1 Theſ. 1. 2. & 5. 18. 2 Theſ. 1. 3. Luc. 17. 17. Ioh. 5. 44. Rom. 1. 21, 25. 1 Pet. 4. 12.

M. *Quando homines etiam in nos benigni beneficíque eſſe ſolent, nónne licet iſtis quoque gratiam habere?*

A. Quotquot ab hominibus apud homines benefacta collocantur, ea Deo accepta referenda ſunt, propterèà quòd in illis tribuendis homines ſe re ipſa miniſtros tantùm Deo præbent, atque ita gratus noſter in homines animus in Dei authoris gloriam, ut ad propium atque ultimum rerum omnium finem refertur.

1 Cor. 12. 6, 11. 2 Cor. 9. 8, 12.

Math. 5. 16. 1 Pet. 2. 12. & 4. 10, 11.

M. *Quando de lege Dei, Symbolóque, hoc eſt, profeſſione fidei Chriſtianæ, de precatione etiam atque gratiarum actione quæſtio omnis ad extrema jam eſt adducta, an non commodè poſtremò de ſacramentis agemus?*

A. Commodiſſimè præceptor, nam ea

καὶ τὴ προσδοχὴ καὶ ἡ εὐχαριστία ἀεὶ συμ-
βάλλεται.

Δ. Πόσα ὂν καθίλιπεν ὁ Χριστὸς τῇ ἐκ-
κλησίᾳ αὐτοῦ μυστήρια;

Μ. Δύο· τὸ βάπτισμα, καὶ τὸ Κυριακὸν
δεῖπνον.

Δ. Τὸ μυστήριον τί δηλοῖ;

Μ. Μυστήριόν ἐστι τὸ ἔξωθεν ἀπὸ τῆς Θεί-
ας εἰς ἡμᾶς διὰ Χριστοῦ ἑνώσεως καὶ φιλαν-
θρωπίας μαρτύριον, δι' ὁρατοῦ σημείου ἀό-
ρατον καὶ πνευματικὸν χάριν παραμυθού-
μενον, ὅθεν αἱ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίαι αἱ περὶ
ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν καὶ περὶ αἰωνί-
ου σωτηρίας διὰ Χριστοῦ δοθείσης, οἱονεὶ ἐσ-
φραγίζονται, καὶ ἡ ἀλήθεια ἀνυπόπτως ἐν
ταῖς ἡμετέραις καρδίαις ἐμφαντικῶς ἐνερ-
βεβαίωται.

Δ. Μυστήριον πόσα ἔχει μέρη;

Μ. Δύο· δηλονότι τὸ μὲν τῶν ἔξωθεν στοι-
χεῖον, ἤτοι κτίσμα, ὅπερ ἐστὶ σημεῖον ὁ-
ρατόν· καὶ τὴν ἀπόκρυφον χάριν, ἢ δι-
δόμενον ὕδωρ.

Δ. Τί ἐστὶ τὸ ἔξωθεν σημεῖον ἐν τῷ
βαπτίσματι;

Μ. Τὸ ὕδωρ, εἰς ὃ βάπτεται ὁ βαπτιζό-
μενος, ἢ ἐν αὐτῷ καταβρέχεται, ἐπὶ τῷ
ὀνόματι τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου
πνεύματος.

Δ. Τίς ἐστὶν ἡ κρυπτὴ, καὶ ὑπέρτιμος χάρις;

Μ. Ἄφεσις ἁμαρτιῶν, καὶ ἀναγέννησι-
ν ἀμοιβαίαν διὰ θανάτου καὶ ἀναστάσεως
τοῦ Χριστοῦ ὑπομένομεν· καὶ αὐτῷ οἱονεὶ
ἐνσφράγισίν τινα καὶ ἐνέχυρον ἔχομεν εἰς
τὸ μυστήριον τοῦτο.

Δ. Πῶ

precationis ſecum & gratiarum actionis conjunctionem perpetuò habent.

M. *Dic mihi igitur quot in Eccleſia ſua ſacramenta deſignavit Chriſtus?*

A. Duo: Baptiſmum, atque Cœnam Dominicam. Mat. 26.26. &c. & 28.19. Ioh. 3. 5. Act. 2. 38. &c. 1 Cor. 11. 23. Tit. 3. 5.

M. *Sacramenti nomen quid ſignificat?*

A. Sacramentum eſt externa divinæ erga nos per Chriſtum benevolentiæ beneficentiæque teſtificatio, ſigno aſpectabili arcanam ſpiritualémque gratiam repræſentans: qua Dei promiſſiones de remiſſione peccatorum, & æterna ſalute per Chriſtum data, quaſi conſignantur, & earum veritas in cordibus noſtris certiùs confirmatur. Matth. 3. 11. &c. & 26. 26, 27, 28. Mar. 16. 16. Ioh. 3. 5. Act. 2. 38. 1 Cor. 10. 16. & 11. 24. &c. Gal 3. 26, 27.

M. *Sacramentum quot habet partes?*

A. Duas: extraneum elementum, sive rem creatam, quod eſt ſignum aſpectabile: & arcanam gratiam, quæ conſpicua non eſt. Mat. 3. 11. &c. & 26. 16. &c. Ioh. 3. 5. 1 Cor. 10. 16.

M. *In Baptiſmo quod eſt ſignum extraneum?*

A. Aqua, qua baptizatus tingitur, vel perfunditur, in nomine patris, & filii, & ſpiritus ſancti. Math. 3. 11, 12. & 28. 19. Ioh. 3. 5 1 Cor. 10. 16. Act. 8. 36, 37, 38.

M. *Quæ eſt occulta & cæleſtis gratia?*

A. Venia criminum, & regeneratio: has ambas per mortem & reſurrectionem Chriſti conſequimur, & eſt hoc ſacramentum nobis illarum quaſi obſignatio quædam atque pignus. Marc. 1. 4. Act. 2. 38. &c. & 22. 16. Rom. 6. 3 &c. Gal 3. 26, 27. 1 Pet. 3. 21.

M. *Bap-*

Δ. Τίνων δύναμιν ἢ ἐνέργειαν ἔχει βαπτίσματος ὀλίγῳ σαφέστερον ἔτι μάνθανον.

Μ. Ἡμεῖς φύσει ὀργῆς τέκνα ὄντες, τινὰ μὲν εἰς μεσίτευμα τῷ Θεῷ καθεστῶτες, ἢ τῆς ἐκκλησίας ἤγουν οἰκίας αὐτοῦ ἀπεξενωμένοι, διὰ βαπτίσματος εἰς ἐκκλησίαν εἰσερχόμεθα, πληροφορηθέντες ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ παῖδας ἤδη γεγονέναι, ἢ τῷ τοῦ Χριστοῦ σώματι συμπλωθῆναι ἢ αὐτῷ οἰνεὶ θεοσπερυκέναι, καὶ αὐτοῦ μέλη πεποιῆσθαι, καὶ εἰς ἓν σὺν αὐτῷ σῶμα συναυξεθῆναι.

Δ. Τίνα προσῆναι ἀνάγκη τοῖς τελεσθῆναι τοῦ βαπτίσματος βουλομένοις;

Μ. Μετάνοιαν καὶ Πίστιν.

Δ. Ταῦτα διὰ πλειόνων διασάφησον.

Μ. Πρῶτον ὅτι τὸ βεβιωμένῳ ἡμῖν βίῳ δεινῶς μεμαρτύρηκεν ἡμᾶς χρὴ ἢ βεβαίως πιστεύειν Χριστὸν τῷ αὐτοῦ αἵματι τὰς τοῦ ἡμετέρων ἀμαρτιῶν κηλῖδας ἀπορρύψαι, καὶ ὅτω τῷ Θεῷ εὐαρέστους ἡμᾶς πεποιηκέναι, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν ἡμῖν ἐνοικεῖν. εἶτα, ἀκολούθως τῇ πίστει ταύτῃ καὶ ὁμολογίᾳ τῇ ἐν τῷ βαπτίσματι πεποιημένῃ σπουδάσεον ὅπως τῶν ἡμετέρων σάρκα νεκρώσωμεν, τουτέστι πάσας τὰς ὀδυνμίας ἀναστέλλομεν, καὶ φανερὸν ποιῶμεν, ὅτι δι' ὁσιότητος τοῦ βίου Χριστὸν οἰονεὶ ἐνδυσάμεθα, καὶ τῇ ὁπτασίᾳ αὐτοῦ κεκτήμεθα.

Δ. Διὰ τί οὖν βαπτίζομεν τὰ βρέφη, οἷς διὰ τὸ τῆς ἡλικίας ἀδύνατος τοιαύτη δύναμις ἐκ ἰσχύειν,

Μ. Ὅτι

M. *Baptiſmi vim & effectum paulò adhuc apertiùs explicato.*

A. Quum naturaliter filii iræ, hoc eſt, in graviſſima apud Deum offenſa, & ab ejus Eccleſia ſive familia alienati ſimus, per baptiſmum in Eccleſiam recipimur, certúmque habemus nos jam Dei filios eſſe, & cum Chriſti corpore copulatos, in illúdque quaſi inſitos eſſe, ejúſque membra factos, in eodem cum ipſo corpore concreſcere. Epheſ. 2. 3. 19, 20. Tit. 3. 3, 4. 5. &c. Matth. 28. 19. Marc 16. 16. Ioh. 1. 5. Rom 6. 3 &c. 1 Cor. 12. 13. 1 Pet. 3. 21.

M. *Quæ ab iis, qui baptiſmo ſunt initiandi requirantur?*

A. Pœnitentia & Fides.

M. *Hæc paulò copioſiùs declarato.*

A. Anteactæ primò vitæ, nobis eſt graviter pœnitendum, certáque eſt habenda fides Chriſtum ſuo ſanguine peccatorum noſtrorum maculas eluiſſe, & ita nos Deo acceptos reddidiſſe, ejus etiam ſpiritum in nobis habitare. Deinde ſecundum hanc fidem promiſſúmq; in baptiſmo factum, elaborandum eſt, ut carnem noſtram mortificemus, id eſt, ut cupiditates omnes coerceamus: utque vitæ integritate nos Chriſto quaſi indutos, & ejus divino numine inſtinctos eſſe, perſpicuum faciamus. Mar. 1. 4. 15. & 16. 16. Act 2 38. & 8. 36, 37. & 16. 31, 33, 34 & 19 4, 5. & 22. 16. 1 Cor. 12, 13 Rom 6. 3 & 13. 12, 13, 14 Gal 3. 26, 27. Eph. 4 20, 24 Coloſ. 2. 12.

M. *Quare igitur infantes baptizantur, qui iſta propter infirmitatem ætatis efficere nequeunt?*

A. Quia

Μ. Οἱ τοῦ Θεοῦ ἐκλησίας εἰσὶ, καὶ ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ παροικημένη τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπαγγελία διὰ Χριστοῦ, εἰς οὓς τῷ πίστιν βαπτίζονται, ἐκείνοις φέρεται. τούτων δὲ τὴν γνῶσιν καὶ πίστιν προβάσεις τῆς ἡλικίας δεῖ αὐτὰ παιδεύεσθαι, ἵνα μάθωσι τί βαπτίζόμενοι ὁμολογήσωσι καὶ ὑπέχωντι, καὶ ἐκείνῃ τῇ ὁμολογίᾳ τὴν ζωὴν ἁγνείαν, ἔφοδον δικαίωσιν, ἀνάλογα παρέχωσιν.

Δ. Ποία δὲ τοῦ Κυριακοῦ δείπνου ἡ τελετή;

Μ. Ἡ αὐτὴ πλανᾶν, ἣν Χριστὸς ὁ Κύριος εἰσήγαγεν. ὃς ἐν τῇ νυκτὶ ἐν ᾗ προεδίδοτο ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασεν, καὶ τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς ἔδωκεν, λέγων· λάβετε, φάγετε· τοῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον ἔλαβε μετὰ τὸ δειπνῆσαι, καὶ εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων· πίετε ἐκ τούτου πάντες, τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ περὶ ὑμῶν καὶ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· τοῦτο ποιεῖτε, ὁσάκις ἂν πίνητε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ κυρίου καταγγελεῖτε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ. Ταύτην τὴν διάταξιν, καὶ τοῦτον τὸν τύπον μιμεῖσθε, καὶ πάσῃ δυνάμει ὀφείλομεν, καὶ πρὸς τοῦτον ἀποβλέποντας τὸν καιρὸν δεῖ ἡμᾶς εὐσεβῶς τελεῖν τὸ Κυριακὸν δεῖπνον, ἕως οὗ ἂν ἐκεῖνος πάλιν ἥξῃ.

Δ. Εὐχα-

A. Quia de Dei Ecclesia sunt, divinâque benedictio atque promissio Ecclesiæ per Christum, in cujus fide baptizantur, facta, ad eos pertinet. In quarum rerum cognitione, & fide, ipsi ineunte pueritia imbuendi sunt, ut agnoscant, quid in baptismo spoponderint, atque professi sint, illique sponsioni vitæ etiam sanctitate, quantum quidem conniti possint, satisfaciant.

Gen 9. 9. & 17. 7, 8. Marc. 10. 14. 16. Rom. 3. 3. & 4. 21, 22. &c. & 6. 3. &c. Gal 3 27. Ephes. 4. 20. 21. &c. Colos 2. 12.

M. Cœnæ Domini quis est ordo?

A. Idem ipse videlicet, qui est à Christo domino assignatus: qui eadem, qua prodicus est, nocte, accepit Panem, & postquam gratias egisset, fregit, & dedit discipulis suis, dicens: accipite, edite: hoc est corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in mei commemorationem. Ad eundem modum & poculum, peracta cœna, accepit, & quum gratias egisset, dedit eis dicens: bibite ex hoc omnes: hic est enim sanguis meus novi Testamenti, qui pro vobis, & pro multis effunditur, in remissionem peccatorum, hoc facite, quotiescunque biberitis, in mei commemorationem. Quotiescunque enim comederitis hunc Panem, & de poculo biberitis, mortem Domini annunciabitis, donec venerit. Hanc præscriptionem atque hunc ordinem sequi summâque fide servare, atque ex hoc præscripto cœnam Domini usque dum ipse redeat, piè administrare oportet.

Mat. 26. 26. &c. Mar. 14. 22. &c. Luc. 22. 19. &c. 1 Cor. 11. 23, 24. &c.

M. *Quem*

Δ. Ενεκα τίνος;

Μ. Ινα † τὸ Κυρίου θάνατον, καὶ τὴν μεγίστην ἐυεργεσίαν, ἣν δι' αὐτοῦ ἐλάβομεν, διὰ μιμήσεως ἀεὶ ὡσὶν ἐχοντες ἐυχαριστοῦντες, καὶ ἵνα ὥσπερ διὰ τοῦ βαπτίσματος πάλιν γεννώμεθα, ὕτω τῇ Κυριακῇ δείπνῳ τραφόμενοι εἰς ζωὴν πνευματικὴν καὶ αἰώνιον συνεχῶς ἀυξώμεν. καὶ διὰ τοῦτο καθάπερ ἅπαξ μόνον πατόμεθα, ὥτω καὶ ἅπαξ τῷ βαπτίσματι καθαίρεσθαι ἀρκεῖ· τοῦ δὲ Κυριακοῦ δείπνου, ὥσπερ καὶ τροφῆς † χρῆσιν πολλάκις ἀναλαμβάνειν.

Δ. Πόσα ὄντι μέρη τούτου τοῦ μυστηρίου;

Μ. Ωσπερ ἐν τῷ βαπτίσματι, ὥσπω τως καὶ ἐν Κυριακῷ δείπνῳ δύο ὄντι μέρη, ὧν τὸ μὲν γήϊνον καὶ αἰσθητὸν ὄντι, τὸ δὲ οὐράνιον καὶ ὑπὸ τὰς ἐξωθεν αἰσθήσεις μὴ πίπτον.

Δ. Ποῖόν ὄντι τὸ γήϊνον καὶ ὁρατὸν μέρος;

Μ. Αρτος καὶ οἶνος, ὧν ἀμφοτέρων ἅπαντας ὁ Κύριος σωθῆναι θέλοντας μεταλαμβάνειν.

Δ. Τὸ δὲ οὐράνιον ἐκεῖνο καὶ πάσης σωματικῆς αἰσθήσεως πολὺ λιαν ἀπέχον μεγὶ ὁποῖόν ὄντι;

Μ. Ὁ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ἃ τοῖς πιστοῖς προσφέρεται ἐν τῷ Κυριακῷ δείπνῳ, καὶ ὑπ' αὐτῶν λαμβάνεται, καὶ ἐσθίεται, καὶ πίνεται, πνευματικῷ μόνον καὶ πνευματικῷ βρώσει, ἀναδῶς δὲ καὶ ὁπως ὡσι καθὼς ὁ ἄρτος βρώσει τὸ σῶμα, ὑπὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ μεγίστην ἔχει δυνάμιν

πρὸ

M. *Quem ad finem?*

A. Vt mortis Domini, beneficiíque maximi in nos per eam collati, recordationem grati & memores in perpetuum habeamus, utq; quemadmodum per baptismum de integro nati sumus, ita cœnæ Dominicæ nutrimentis educati, ad spiritualem æternamque vitam assiduè confirmemur. Atque ob eam ipsam causam ut semel in lucem edi, ita & baptismo semel opiari sat est: sed ut nutrimenti, itidem & cœnæ Dominicæ usus frequenter est iterandus.

Luc. 22. 19. 1 Cor 11. 24. 26. &c.

Ioh. 6. 27, 32, 35, 48. &c. 54, 55. &c. 1 Cor. 10. 16.

M. *Quot sunt partes hujus sacramenti?*

A. Vt in baptismo, sic & in Cœna Dominica duæ sunt partes, quarum una terrestris est, & quæ sensibus percipi potest, altera cœlestis est, & quæ sub externos sensus non cadit.

M. *Quæ est terrena atque aspectabilis pars.*

A. Panis & vinum, quæ utraque expresso jussu Domini, sunt ab omnibus accipienda.

Mat. 26. 26, 27. Mar. 14. 22, 23. Luc. 22. 19, 20. 1 Cor. 11. 33, 35.

M. *Cœlestis illa pars, & ab omni sensu externo longè disjuncta, quænam est?*

A. Corpus & sanguis Christi, quæ fidelibus in Cœna Dominica præbentur, ab illisq; accipiuntur, comeduntur, & bibuntur, cœlesti tantùm & spirituali modo, verè tamen, atque reipsa: adeò quidem, ut veluti panis sustentandi corpora, sic corpus Christi animas nostras spiritualiter

Ioh. 6 27. 35. &c. 48. &c. 63. 1 Cor. 10. 16. Psal. 10. 4. 15.

τὸ πνεῦμα ἰκῶς βόσκειν τὰς ἡμετέρας ψυ-
χάς. καὶ οὕτω εἶναι αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώ-
πων τρὸς χαρὰν ἐπεγείρονται, καὶ ἡδονὴν
ἀναλαμβάνεται, ὡσαύτως αἱ ἡμέτεραι
διάνοιαι τῷ τοῦ Χριστοῦ αἵματι διὰ πί-
ως ἀναζωπυροῦνται. τοῦτον γὰρ ἔχει-
πον τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ δι-
μιδα ἐν τῇ Κυριακῇ δεῖπνῳ· Χριστὸς
ἅπασι τοῖς ἐπ' αὐτῷ πεποιθόσι τὸ σῶμ
καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ὕτω γνησίως ἀνατ
θεῖ, ὡς σαφῶς ἴσασιν, ὅτι ἡ ἄρτος κ
τὸν οἶνον σώματι καὶ αἵματι παραλήξα
ἔτι, τὸ Κυριακὸν δεῖπνον τῆς αἰωνίζ
ῆς ἡμῖν σημεῖα παρέχει, τῆς ἀθανασ
ἡμετέρας ἐνέχυρον, καὶ τῆ ἀναστάσεως ἐ
ῤῥώμα ὄζει.

Δ. Ἡ ὖν ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος εἰς τῆ σώμ
τος καὶ αἷμα τος τῆ Χριστοῦ ὑσίαν μεταζάλλ

Μ. Ηκιστά γε· τοῦτο γὰρ ἂν εἴη τῆ μυσ
είν, ὃ ἐκ γενέσεως ἅμα καὶ ὑφθαρσίας ὕλης σύ
σεως, τῶν φύσιν ἀναιρεῖν· καὶ τῶν ἀλλοίω
τῆ σώματος καὶ τῆ αἵματος τῆ Χριστοῦ ἀ
φασβατίσμον πιστεῖν· καὶ τοῖς τὸ μυστήρ
λεγομένοις τῆ ὀῤῥωδεῖν καὶ ἀποβατίζειν
αὐτὸ ἀφορμὴν παρέχειν.

Δ. Μῶν παριδὼν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ
δεῖπνον, ἵνα εἰς θυσίαν τῷ πατρὶ φοσφ
ῥῇ εἰς καθαρμὸν τῶν ἁμαρτημάτων;

Μ. Μηδαμῶς· Χριστὸς γὰρ θάνατον ὑ
τῷ σταυρῷ ὑπομείνας, τῆ μίαν καὶ αἰώνι
θυσίαν ἅπαξ εἰς τὸ ἀεὶ ὑπὲρ ἁπάν
ἡμετέρας ἐθυσεν· ἡμῖν δὲ ἓν τοῦτο μόν
λοιπὸν ἀπολιπὼν, ἵνα τὸ ὑπερβάλλον
ἀγαθὸν ἐκ τῆ αἰωνίου θυσίας αὐτοῦ πλ
γενόμε

per fidem pascendi maximam habeat
ultatem : & veluti vino mentes ho-
num lætitia excitantur, & reficiuntur
es, sic & animæ nostræ Christi sanguine
fidem recreatæ relevantur: hoc enim
odo corpus & sanguis Christi in cœna
minica recipiuntur. Christus enim
nibus, qui ipsi fidunt, tam certò cor-
s & sanguinem suum impertit, quàm
certo habent, panem se atque vinum
e stomachó que accepisse. Cœna etiam
minica vitæ nobis sempiternæ signa
mmunicans, immortalitatis nobis no-
æ pignus, atque resurrectionis obses
istit. Ioh. 6. 54.

M. *An igitur panis & vinum in substantiam corporis & sanguinis Christi convertuntur?*

A. Nequaquam: nam hoc esset natu-
am sacramenti, in quo tum cœlestis, tum
rrena materia continetur, delere: verita-
emq; corporis Christi in dubitationem
aducere: illísq; etiam, qui sacramentum
int accepturi, reformidandi atque refu-
endi occasionem offerre. Matth. 26. 26, 27. Mar. 14. 22, 23. Luc. 22. 19, 20. 2 Cor. 11. 23, 24, 25, 26, 27, 28.

M. *An fuit instituta à Christo cœna, ut Deo patri hostia pro peccatis expiandis immolaretur?*

A. Minimè: nam Christus mortem in
ruce occumbens, unicum illud sempiter-
um sacrificiũ semel in perpetuum pro no-
tra salute obtulit, nobis verò unum hoc
tantùm reliquum esse voluit, ut maximum
utilitatis fructum, quem sempiternum Heb. 7. 26. &c. & 9. 11. &c. 25 &c. & 10. 9, 10. 12. 14. 18. Luc. 22. 19. 1 Cor. 11. 24, 25, 26.

illud

γεύσωμα ἀνάξιοι καὶ μὴ μόνον ὄντες ἀ-
πώμεθα· τοῦτο γὰρ τῷ Κυριακῷ μᾶλ-
λον πταίσαντες ποιεῖν ὀφείλομεν.

Δ. Πῶς ἡμεῖς τὸ δέον ἡμῶν ποιήσω-
μεν, ὅπως καλῶς τελῶμεν τὸ Κυριακὸν
δεῖπνον;

Μ. Ἐὰν ἑαυτοὺς δοκιμάσωμεν, καὶ οὕ-
τως ἐσθίωμεν ἐκ ἀληθινῶς ἐσμὲν τοῦ Χρι-
στοῦ μέλη.

Δ. Ἐκ ποίων τεκμηρίων τοῦτο μανθά-
νωμεν;

Μ. Πρῶτον, ὅτι τοῖς ἡμῶν ἁμαρτη-
μένοις δεῖ σφόδρα μετανοεῖν· εἶτα, τὸν
ἐφορμήσαντα τῷ Θεῷ διὰ Χριστοῦ εἰκῆ
μονα ἡμῖν ἔσεσθαι, ἀλλὰ τὰς ἐλπίδας ἐγεί-
καὶ ὅτι τῇ ἀπειρημένῃ ἡμῖν διὰ τοῦ
νάτου αὐτοῦ σωτηρίᾳ ἐυχαριστεῖν αὐτῷ
μᾶς ἀναγκάζει· ἔτι, ὅτι μίλεσιν καὶ ἀπ-
λιν ἀεύδυμον καὶ ἀμεταμέλητον τὴ-
εἶναι φύσει ἁγίως καὶ ὁσίως τὸν ὅλ-
λοιπον διάγειν βίον· τὸ τέλος, ἐπειδὴ
τὸ Κυριακὸν δεῖπνον τῶν ἀνθρώπων ἀ-
ἀνθρώπους σωφροσύνης καὶ ἁγάπης λα-
ἀντὶ τιμωρίας ἀναδείκνυται, τοῖς πρ-
λας, τοιούτοις παντὶ τῷ ἀνθρωπίνῳ γέν
εὐνοίαν, πάντας μίσους καὶ φθόνου πε
θαρρύοντας ἀδιλφικῶς ἐπιδείκνυσθαι ὀ-
φείλομεν.

Δ. Ἐπειδὴ περὶ τῆς κυείων τῆς Χριστι-
νικῆς πίστεως κεφαλαίων ἱκανῶς σοι, ὡς
οἶμαι, νῦν διελέχθην, ἀποπειρᾶσθαί σ
σοῦ βούλομαι, ὡς σωτούσως καὶ σαφῶς
ἅπαντα τὰ προειρημένα ἀνακεφαλαιώ-
σασθαί μοι.

Μ. Πρῶ-

ad sacrificium nobis præbet, grati ac me- Heb. 13. 15,
ores percipiamus: quod quidem in cœna 16.
minica præcipuè præstare debemus.

M. *Quomodo officio nostro satisfacie-*
, ut ritè cœnam Dominicam celebre-
?

A. Si nosmetipsos excutiamus, exqui- 1 Cor. 11. 28,
musque nunquid verè Christi membra 29. &c.
mus.

M. *Illud quibus signis cognoscemus?*

A. Initio, nobis, ob admissa peccata, Ier. 24. 7. &
hementer est pœnitendum, deindè cer- 29. 12, 13.
divinæ per Christum misericordiæ fi- Ioel 2. 12, 13
cia nixis atque confusis benè sperandum, 15. 16. &c.
m, partáque nobis per illius mortem Luc. 22. 19.
is gratissimis est animis prosequenda: 1 Cor. 11. 24.
cteréà, integrè in posterum, sanctè 25, 26.
e vivendi studium nobis, & voluntas Rom. 5 5, 8,
opensa atque constans suscipienda est: 9 & 8. 4, 5.
mique quando cœna Domini homi- 1 Tim. 1. 14,
m inter homines consociationis at- 15, 16.
e amoris clara indicia ostendit, pro 1 Pet. 1. 13, 14
mis, hoc est, toti humano generi, 21, 22. & 4.
nevolentia, remoto procul omni o- 1, 2 3.
atque invidia, fraternè est præ- Mat. 12. 37.
nda. Ioh. 13 34,
35.
1 Cor. 10. 17
& 13. totu.

M. *Quum de præcipuis fidei Christianæ*
pitibus satis multa, sicuti existimo, te
m interrogarim? experiri adhuc volo,
am breviter atque expressè summam
rium, quæ sunt hactenus tractata, pos-
exponere.

A. Prin-

Μ. Πρῶτον, ὁ θεῖος νόμος δίκαιός ἐστι καὶ ἀγαθός· ἁμαρτία δὲ ἀνομία καὶ κακία· ἀνομία δὲ καὶ κακία οὐκ ἔστιν ἀγαθόν· ἁμαρτία ἄρα οὐκ ἔστιν ἀγαθόν. Ἔτι ἐὰν ἁμαρτάνῃ τις, ἢ ἀγαθὸν ἢ κακὸν ποιεῖ· ἀγαθὸν δὲ οὐ ποιεῖ· κακὸν ἄρα ποιεῖ. Ἔτι ἐὰν ἁμαρτάνῃ τις, ἢ ὠφελεῖται ἢ βλάπτεται· οὐκ ὠφελεῖται· βλάπτεται ἄρα. Ἔτι ἐὰν ἁμαρτάνῃ τις, ἢ ἀδικεῖται ἢ οὐκ ἀδικεῖται· ἀδικεῖται δὲ οὐδείς· οὐκ ἀδικεῖται ἄρα οὐδείς. Ἔτι ἐὰν ἁμαρτάνῃ τις, ἢ ἀδικεῖ ἢ οὐκ ἀδικεῖ· ἀδικεῖ δὲ οὐδείς· οὐκ ἀδικεῖ ἄρα οὐδείς

A. Principio, lex divina decem explicata præceptis, perfectam mihi ante oculos piè vivendi regulam proponit, ad quam vitam meam dirigere atque formare debeo, constituta, si usquam aberrem, æternæ in me damnationis pœna: per legem igitur peccata mea, Deúmque ob ea ira in me incensum, & sempiternam mortem divina mihi justitia debitam esse agnosco: quæ cogitatio horribili formidine, timoréque ex peccatorum conscientia animum meum percellit: undè quam neque prudentia, neque viribus aut potestate mea, neque ulla humana, angelicáve ope aut auxilio, neque ullo alio modo, aut ratione posse me omninò liberari intelligam, Euangelium me edocet, Christum Dei filium, hominem sine peccato factum morte sua meritas debitásque peccatis meis pœnas persolvisse, Dei patris sui in me iram suo sanguine restinxisse, & me rursum in gratiam ipsius reconciliasse, suæq; justitiæ fecisse participem, & æternæ secum vitæ hæredem instituisse: quæ omnia Christi beneficia mihi per fidem communicantur: quam fidem spiritus sanctus in animo meo per prædicationem Euangelii insevit, eáque per sacra mysteria sua, aspectabilia certissimáq; indicia & pignora divinæ erga me per Christum bonitatis confirmavit. Quæ etiam fides, ut viva quædam atque ferax arbor, pietatis justitiæ, aliorúmque bonorum operum fructus in me per omnem vitam

Deu 4.1,2.13
Psal. 19. 6, 7. & 119. 4.
Mat. 19. 16, 17
Luc. 10. 25. 26, 27, 28.
Rom. 2. 12, 13 & 3. 19, 20. & 4. 15.
Gal. 3. 10.
2 Cor. 2. 7. & 7 9, 10. &c.
Rom 1. 15, 16
Act. 13. 38, 39
Heb. 1. 4 5. & 9 9, 12, 14 & 10. 2, 3, 4.
Mat. 1. 20, 21.
Ioh. 1. 14, 29.
Esa. 53. 4, 5, 6 10, 11.
Ro 3. 24, 25.
Col. 1. 20, etc.
Ro. 3. 23. & 8. 14, 15, etc. & 10. 4.
Gal. 2. 16.
Rom. 10. 8, 14, 16, 17.
1 Cor. 12. 3, 6, 9.
Matth. 28. 19 20.
Mar. 16. 19. 16
1 Cor. 10. 16, 17.
Psal. 1. 3.
Mat. 7. 17, 18
Luc. 1. 74, 75.
Rom. 6 1, 2, 3
Gal. 5. 8.

πηλικαῦτα ἐυεργετουμένους μι Θεοῦ, καὶ εἰς ὠφέλειαν καὶ σωτήριον ὑποδειγμα τοῦ πλησίον. Ταύτης δὲ τῆς πίστεως τὴν αὔξησιν, καὶ δύναμιν τοῦ εὐαρεστεῖν τῷ Θεῷ καὶ ταῦτα πάντα ποιεῖν μὴ Θεοῦ τοῦ παρόντος πάντων ἀγαθῶν χορηγοῦντος διὰ συνεχῶν προσευχῶν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ιησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν αἰτεῖν ἐμὲ δεῖ, ἐπειδὴ αὐτὸς ἐξ ἑαυτοῦ ἀδύνατος εἶμι, καὶ ἀδύνατός εἰμι, καὶ χάριτας αὐτῷ καθ' ἑκάστην ἀπονέμειν προσήκει ἐφ' οἷς ἔλαβον ὑπ' αὐτοῦ ἐυεργεσίας.

Δ. Ὁρῶ σε, ὦ παῖ, τὴν Χριστιανικὴν πίστεως κατάστασιν καλῶς ἠγμένον, καὶ τὸ κεφάλαιον αὐτῆς φέροντα διὰ μνήμης. Λοιπὸν ὑμᾶς δεῖ πρὸς τοῦτον τὸν ὀρθὸν χαράκτηρα τὸν τρόπον σοῦ οὕτως ἐπανάγειν, καὶ ἁρμόττειν, ὥστε νομιδῶναι ταύτης τῆς δόξης μὴν ἀνωφελῆς τυγχάνειν.

Μ. Τοῦ Θεοῦ βοήθειαν ἐμοὶ φέροντος, πᾶσαν ἐπιμέλειαν παρέξω, ὦ πάτερ διδάσκαλε, καὶ οὐδὲν παραλείψω, ἐφ' ὅσον δύναμαι ὦ, δι' οὗ τῆς προσηγορίας καὶ ὀνομασίας τοῦ ἀληθινοῦ Χριστιανοῦ καταξιωθῶ. ἀλλὰ καὶ ταπεινὰς καὶ συνεχεῖς τῷ παντοκράτορι Θεῷ προσευχὰς ποιούμενος, αὐτὸν δεήσομαι μὴ ἐᾶν τὸν διάβολον τοῦ αὐτοῦ παραγγέλματος ἀπρακτον διὰ τὴν τῆς ἐμῆς ψυχῆς, ὡς ἀχρεῖον οὐδὲν ἐνφέροντος, ἀκαμπειαν, ἀλλὰ τὴν διάνοιά μου, ὥσπερ ἰσχὺν καὶ

tàm creare deberet, ad gloriam Dei, qui tot & tantis me beneficiis affecit, & ad utilitatem etiam atque exemplum salutare proximi. Cujus fidei incrementum, facultatémque placendi Deo, & ista omnia præstandi, me, qui ex me ipso maximè sum infirmus, atque imbecillus, continuis atque ardentissimis precibus à Deo patre bonorum omnium authore, in nomine filii sui Iesu Christi servatoris nostri, efflagitare, gratiásque illi maximas pro universis ab eo acceptis beneficiis assiduè agere oportet.

Mat. 5. 16. 1 Pet. 2. 12. Mar 9. 23,24 Rom. 1. 7. & 7. 15. & 9. 16. 1 Cor 1. 3, 4. 2 Cor. 3. 5. & 15. 10. Phil. 2. 13. Ephes. 1. 5, 6. 2 Thes 1. 12. Ioh 14. 13. & 15. 16. & 16. 23. 1 Cor. 10. 31. Eph. 3. 20, 21. Iud. 25.

M. *Intelligo mi fili, Christianæ pietatis præceptis te benè institutum esse, ejúsque summam memoria tenere. Reliquum est, ut ad ipsam rectæ intelligentiæ normam mores tuos ita formes atque accommodes, ne fine causa videri possis harum rerum scientiam esse consequutus.*

Mat. 13 23. Luc. 12 47. Rom 1. 21. & 2. 13. Eph. 4. 20, 21 & 5. 8, 9. Phil. 1. 9, 10, 11. Col. 1. 5, 6, 9, 10. Tit. 1. 26. Iacob. 1. 22, 23, 25. & 4. 17. 2 Pet. 2. 20, 21

A. Deo mihi auxilium ferente, omnem adhibebo diligentiam, honorate magister, neque quicquam omittam, quantum quidem à me elaborari queat, quò appellationem titulúmque vetè Christiani possim sustinere: quin etiam humili assiduáque prece atque obsecratione à Deo opt. max. supplici-ter petam, ne divinam suorum præceptorum sementim, propter animi mei, quasi nihil ferentis agri sterilitatem interire patiatur, sed menti meæ, tan-

Luc. 11 9. 13. & 1. 7. Iac. 1 5, 6. Mat. 13, 15, 20. Ioh. 15. 16.

καὶ καρπῶν ἀγόνω ἀρύρᾳ, τῷ ὑγιαίνῃ τῆς χάριτος αὐτῆ ὑετῷ ἀρδομένη τοιαύτην εὐφορίαν διδόναι, οἵαν πλείστας φύειν τῆς εὐσεβείας καρπούς, οἵπινες ἐν τῇ ὑγιαίνῃ καλιᾷ καὶ στοφυλακείῳ ἀποδησαυλισθήσονται καὶ φυλαχθήσονται.

Δ. Ταῦτά μοι, ὦ τέκνον, ἦν ἐξαίδισας, διατέλει πορδύομένῳ τῷ ὁδῷ, πάνυ πεφορτισμένῳ, ὅτι καλῶς τὸν νοῦν καὶ φρονίμως ἐπῃρησιν ταύτην τῇ ἡλικίᾳ χρώμενον ὑπὲρ οἵαν ἐλπίδας, ὡσαύτως ὅτι πίρας κυλλὸν τοῦ ὕπνος εὐσεβῶς ἠργμένου ἐπιδιδύμαλον μέλλεις ἥξειν αὐτῇ ὁδηγοῦντος σοῖς τῷ σῷ αἰώνιον σκηνεία, καὶ τῷ τοῦ Θεοῦ δόξαν, ᾧ ὁ ἔπαινος, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΤΕΛΟΣ.

quam macro & infœcundo solo, cœlesti suæ gratiæ imbre rigato, eam fertilitatem dare velit, ut ubertimas edam sanctitatis fruges in cœlesti horreo granarióque recondendas atque conservandas.

Pſal. 1. 3.
1 Cor. 3. 9,7.
2 Cor. 9. 10, 14. & 13. 16, 17, 18.
Mat 3. 12. & 13. 23.
Ioh. 4. 36.
Gal. 5. 22, 23.

M. *Perge mi fili, tenere istam viam, quam instituisti, nihil hæsitans, quin sicuti hoc consilium atque propositum divino instinctu motus capisti, ita ad exitum optabilem rationis atque instituti istius tui, tam sanctis à te initiis orsi, feliciter sit ipsum ductu, perventurus, ad æternam tuam salutem, & Dei opt. max. gloriam, cui omnis laus, honor, gloria sempiterna est seculorum ætatibus tribuenda. Amen.*

2 Cor. 8. 10, 11. &c.
Phil. 1. 6, 9. & 2. 13.
Ro 6. 22, 23.
Matth. 5. 16.
2 Cor. 9, 10, 11, 12.
Phil. 1. 11.
1 Pet. 2. 12.

FINIS.

ΠΑΡΑΙΝΕΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΡΘΡΟΝ.

Εγείρου ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός.

Ὥρα ἡμᾶς ἤδη ἐξ ὕπνου ἐγείρεσθαι.

Ἡ νὺξ παρῆλθεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν. ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ ὅπλα τοῦ φωτός.

Ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐχημόνως περιπατήσωμεν, καὶ ἐνδυσώμεθα τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν.

Οὗτος λαμπάδα τὸ φῶς ἡμῶν ἔμπροσθεν τοῦ ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ἡμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Λαμπρὰ καὶ ἀμάραντός ἐστιν ἡ σοφία, καὶ εὐχαρῶς θεωρεῖται ὑπὸ τῶν ἀγαπώντων αὐτὴν, καὶ εὑρίσκεται ὑπὸ τῶν ζητούντων αὐτήν.

Φθάνει τοὺς ἐπιθυμοῦντας αὐτὴν, ἵνα φανερώσῃ ἑαυτὴν αὐτοῖς.

Ὁ ὀρθεὶς ἐπ' αὐτὴν οὐ κοπιάσει· πάρεδρον γὰρ εὑρήσει τὴν πύλην αὐτοῦ.

Ἡ σοφία γὰρ τοῦ ἀοράτου νοῦ, ὡς ἀστραπὴ τοῦ φωτὸς γάρ τὸ σκότος.

ΨΑΛΜΟΣ ΟΡΘΡΙΝΟΣ.

Αἰνεῖτε παῖδες Κύριον, αἰνεῖτε τὸ ὄνομα Κυρίου.

Εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον ἀπὸ τοῦ νῦν, καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος.

Ἀπὸ

ADMONITIO MATVTINA.

EXpergiſcere qui dormis, & excitare à mortuis, & illuceſcet tibi Chriſtus.	Eſa. 5. 14.
Tempeſtivũ eſt nos jam è ſomno ſuſcitari.	Rom. 13. 11.
Præteriit nox, dies appropinquat: abjiciamus igitur opera tenebrarum, & arma lucis ſumamus.	12.
Honeſtè nos, ita ut in clara luce verſantes decet, geramus: & Domino Ieſu Chriſto induamur.	13.
Ità luceat hominibus vitæ noſtræ ſplendor, ut noſtra opera bona conſpicientes, gloriam patri noſtro cœleſti tribuant.	Mat. 5. 16.
Sapientia res eſt excellentiſſima, & quæ nunquam evaneſcit: ab illis verò qui eam admirantur & exquirunt, facilè invenitur atque obtinetur.	Sap. 6. 13.
Eos, qui ipſam expetunt, antevertit, ut ſeſe illis ultrò offerat.	14.
Qui primo diluculò illi invigilat, non multùm laboris ſuſtinebit: præſto enim illi ad portam erit, in foribus ejus aſsidens.	15.
Sapientia ſtultitiæ tam longè præſtat, quàm lumen tenebris antecellit.	Eccleſ. 2. 13.

PSALMVS MATVTINVS.

DEo tribuite laudem ô pueri, ſervi ejus: laudibus efferte nomen Domini.	Pſal. 112. 1.
Nomen Domini glorioſè prædicetur: ex hoc tempore in omnem æternitatem.	2.

Απὸ ἀναπολῶν μέχρι δυσμῶν, αἰνεῖτε τὸ ὄνομα Κυρίου.

Σὴ ὅτι ἡ ἡμέρα, καὶ σόν ἐστιν ἡ νύξ. σὺ κατηρτίσω φαῦσιν καὶ ἥλιον.

Ημεῖς ἀποιμήθημεν καὶ ὑπνώσαμεν καὶ ἐξηγέρθημεν, ὅτι σὺ ὦ Κύριε ἀντιλήψῃ ἡμῶν.

Ο Θεὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, πρωΐ σε ὀρθρίζομεν· καὶ τὸ πρωΐ ἡ πρεσβυχὴ ἡμῶν προφθάσει σε.

Δοῦλοί σου ἐσμὲν ἡμεῖς ὦ Κύριε· συνέτισον ἡμᾶς, καὶ γνωσόμεθα τὰ μαρτύριά σου.

Γνώρισον ἡμῖν τὴν ὁδὸν ἐν ᾗ περιπατήσωμεν, ὅτι πρός σε ἀνεβύμην τὰς ψυχάς ἡμῶν.

Δίδαξον ἡμᾶς τὸ ποιεῖν τὸ θέλημά σου, ὅτι σὺ εἶ ὁ Κύριός ἡμῶν· τὸ πνεῦμα σου τὸ ἀγαθὸν ὁδηγησάτω ἡμᾶς ἐν ὁδῷ τῆς ζωῆς.

Ἀχυσὸν ποίησον ἡμῖν τὸ πρωΐ τὸ ἔλεός σου, ὅτι ἐπὶ σοὶ ἠλπίσαμεν.

Ἐμπλησθῶμεν τὸ πρωΐ τῆς ἐλέους σου, καὶ ἠμεῖς ἀγαλλιασώμεθα, καὶ εὐφρανθησώμεθα ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις ἡμῶν.

Οτι σὺ εἶ ἡ ὑπομονὴ, καὶ ἐλπὶς ἡμῶν κύριε, ἐπὶ νεότητος ἡμῶν.

Επὶ σὲ ἐπεσχέθημεν ἀπὸ γαστρὸς, ἐκ κοιλίας μητρὸς ἡμῶν σὺ εἶ σκεπαστὴς ἡμῶν. ἐν σοὶ ἡ ὑμνεσις ἡμῶν διὰ παντός.

Ασώμεθα τῇ δυνάμει σου, καὶ ἀγαλλιασώμεθα τὸ πρωΐ

Summa laude celebrandum est nomen Domini: ab ortu solis ad occasum. 3.

Tuum O Deus, est dies, & tua est nox: tu præparasti lumen, & solem. Psal. 74. 16.

In cubilibus nos collocavimus, somnóq; nos dedimus: & rursùm experrecti sumus, quoniam in tua O Deus, tutela latuimus. Psal. 3. 5.

O Deus, tu es Domine noster: summo mane te quærimus, & supplices ad tuum auxilium confugimus. Psal. 63. 1. & 88. 12.

Servi tui sumus O Domine: ingenii lumen in nobis accende, ut tua præcepta intelligamus. Psa. 119. 125.

Monstrato viam, qua nobis sit ingrediendum: ad te namq; mentes nostras erigimus. Psal. 143. 9.

Institue nos, ut ea, quæ tibi grata sunt, faciamus: tu enim es dominus Deus noster, nomen tuum sanctum dirigat nos in viam, quæ deducit ad vitam. 11.

Effice ut benignam tuam bonitatem matutinis temporibus sentiamus: in te enim positas omnes nostras spes habemus. Psal. 143. 8.

Diluculo nos exple misericordia tua: & præ gaudio voces effundemus, & lætabimur omnibus diebus vitæ nostræ. Psal. 90. 14.

Tu enim Domine, is es, cujus desiderio tenemur: in tua fiducia ab ineunte ætate conquiescimus. Psal. 71. 4.

Tuis subsidiis, ex quo primùm in lucem editi sumus, sustentamur: tu nos ex alvo materno eduxisti, tuam laudem & gloriam in perpetuum celebrabimus. 5.

De tua potentia canemus, tuam benigni- Psal. 59. 16, 17.

φρωὶ τὸ ἔλεός σε· ὅτι ἐγενήθης ἀντιλήπτωρ ἡμῶν καὶ καταφυγὴ, ὁ βοηθὸς ἡμῶν, καὶ ὁ ἐλεήμων Θεὸς ἡμῶν.

Δόξα τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι.

Ὡσπερ ἦν ἐν ἀρχῇ, καὶ ἔστι νῦν, καὶ ἀεὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΤΩΝ ΤΗΣ ΚΛΙΝΗΣ ἀπανισταμένων.

Χαῖρε σοι ἔχομεν, ὅσων ὁ ἡμέτερος νῦς δυσαλὴς ὄζει δίνει, ὦ Θεὸς ὁ παλὺ ὑφάνιος ὤν, ὃς ἡμᾶς ἐκ παντὸς τοῦ παρελθόντος νυκτὸς κινδύνων καὶ κακῶν ἐκσωσάντας εἰς τὸν σήμερον ἡμέραν ἐφύλαξας, δεόμενοί σου καὶ σήμερον καὶ εἰς τὸ διλωσοὲς τῆς ἡμετέρας σωτηρίας διάξασθαι τὸν ἀφεξασίαν καὶ ὁδηγίλειαν. καὶ ὥσπερ τὸν ἀχλὺν τοῦ νυκτὸς ἀποσκεδάσας ταῖς ἡλιακαῖς ἀκτῖσι τοῦ πάντα κόσμον ἐφώτισας, καὶ ἡμᾶς ἐξ ὕπνου ἀνέγειρας, ὕτω καὶ πᾶσι διανοίας ἐνεβδιν τῆς ἀγνοίας σκότος εἰς φῶς ἐπαναχθείσας, καὶ τοῦ χάρις τοῦ κακιῶν ἀπαναστάσας, τοῦ θείκαις τοῦ ἱερᾶ πνεύματος σου ἀκτῖσι, καὶ τῇ γνώσει τοῦ ἀγαπητοῦ υἱοῦ σου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, τοῦ ἀληθινοῦ ὄντος ἡλίου καταυγάσει· ἵνα ἀπὸ τοῦ τοῦ σκότους ἔργων ἀποκλίνοντες, καὶ ἀπαντα τὸν βίον πρὸς τὸν θεῖκὸν τοῦ σοῦ λόγου ἀλήθειαν ῥυθμίζοντες, ὡς ἐν τῷ λαμπρῷ φωτὶ, καὶ ἐν τῇ σῇ ὄψει ὄντες, σωφρόνως καὶ δικαίως, καὶ εὐσεβῶς, ὥσπερ ἡμέρας υἱοὶ πολιτευόμεθα·

καὶ

tatem prima luce prædicabimus: tu enim noſtrum præſidium, perfugium noſtrum, noſtrum propugnaculum, tu Deus noſter clementiſſimus perpetuò extitiſti.

Gloria tribuatur Deo Patri, Filio, & Spiritui ſancto.

Sicut à principio ad hunc uſq; diem factum eſt, fiérque per infinitas ſeculorum ætates. Amen.

MATVTINA PRECATIO.

GRatiam tibi quantam maximam animi noſtri capere poſſunt, habemus Deus pater cœleſtis, qui nos ab omni præteritæ noctis periculo atque diſcrimine ſalvos atque incolumes uſque ad hodiernum diem conſervaſti, precamúrque ut hodiè etiam atque perpetuò in poſterum ſalutis noſtræ defenſionem, atque patrocinium ſuſcipere velis: & quemadmodum diſcuſſa noctis caligine, Solis luce mundum omnem compleviſti, & nos è ſomno excitaſti, ita & mentes noſtras è tenebris internis ignorantiæ in lucem vocatas, & è vitiorum ſopore ſuſcitatas, divinis radiis ſacroſancti ſpiritus tui, notitiáq; dilecti filii tui Ieſu Chriſti ſervatoris noſtri, veri illius Solis, illuſtrare digneris: ut ab operibus tenebrarum declinantes, omnémque vivendi curſum ſad Divinam verbi tui veritatem dirigentes, nos, ut in clara luce, atque in conſpectu tuo honeſtè, juſtéque & ſanctè, ut diei filios geramus:

Pſal. 3. 5. & 4. 9.

Pſal. 91. 1, 2, 3. toto.

Pſal 74. 16.

Pſal. 4. 6. & 36. 9. Ioh. 14. 26. & 16. 13. Act. 26. 18. 2 Cor. 4. 6. Ioh. 1. 5, 9. & 8. 12. & 12. 35. Ro. 13. 12, 13 Eph. 5. 8, 11. Pſa 119. 105. Luc. 1. 74, 75. 1 Tim. 6. 16.

καὶ ὅτι τέλειοι εἰς τὸ μακαριώτατον αὐτῆ φῶς, ᾧ σὺ εὐφραίνῃς, τῷ αὐτῷ υἱῷ σου Ἰησοῦ Χριστῷ ὁδηγοῦντος ἡμᾶς, ἀρχώμεθα· ᾧ σοὶ σὺν καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν τιμιωτάτης μεγαλειότητος Θεῷ, ὁ ἔπαινος καὶ ἡ τιμὴ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΟΡΘΡΙΟΣ
τοῖς ἀνυδρίοις ἐπιτηδεία.

Μεγίστοι εὐχαριστοῦμέν σοι ψυχῶν ὦ Θεὸς, ὁ πατὴρ τῶν φώτων, καὶ πάντων ἀγαθῶν χορηγὸς ὤν, ὅτι τοῖς ἡμετέροις γονεῦσι καὶ προγόνοις ἡ νοερὰ τοιοῦτον ἐμβέβληκας, ὥστε παραδοῦναι ἡμᾶς τοῖς τὰ κάλλη τῶν μαθημάτων ἐπαγγελλομένοις διδασκάλοις ἐν ὀμείνῃ τῇ ἡλικίᾳ, ἣ μάλιστα εὐκαμπὲς ὄζει, καὶ ἐπιτηδειότατα πρὸν ἀγαθὸν μανθάνειν· ἱκετεύσεις σε μὴ ἐᾶν τὰς τε κάλλας αὐτῶν ἐλπίδας, καὶ τὰ βέλτιστα τῆς ἡμετέρας ἡλικίας κενεὸν διὰ τὴν ἡμῶν ἀφυΐαν, καὶ ἀμέλειαν, καὶ ἀργίαν ἀπόλυσθαι. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἡμετέρα ἀγροικία καὶ φιλοπραγία καὶ ἀνυδρία ἄνευ τῆς θείας σου ἐπιπνοίας οὐδὲν ἀνύειν δύναται, αἰτήσεις διὰ τῶν κρειττόνων σε ἀκτίνων ταῖς ἡμῶν ψυχαῖς καὶ διανοίαις ὅπως ἐπιλάμψειεν, καὶ τοιοῦτον ἡμῖν τὸ ἀνυδρίας παιδείας καὶ σοφίας καὶ ἀρετῆς ἔρωτα ἐμπνεῦσαι, καὶ εὐμάθειάν τε ὑπὸ δικτύῳ, καὶ μνήμην ὑπὸ φυλακτικῷ τῶν διδασκομένων παρασχεῖν ἡμᾶς εὐδυᾶς ἐν νέων ὑπ' ἀγαθοῖς πνεύμασι καὶ μαθήμασιν ἡγεμένους, καὶ ἐν ἀρετῇ ἐλαθρείως πεπαιδευμένους, ἀνδρας εὐπα-

tandémque ad beatiſſimam illam lucem, in qua tu habitas, duce eodem filio tuo Ieſu Chriſto perveniamus. Cui tecum & cum ſancto ſpiritu, uni venerandæ majeſtatis Deo, laus, atque honor omnis in perpetuum debetur. Amen.

PRECATIO MATVTINA ſtudioſis accommodata.

MAximas tibi ex animis gratias agimus, Deus pater luminum, bonorum omnium largitor, quòd parentibus patroníſque noſtris hanc mentem dediſti, ut nos ea ætate quæ maximè flexibilis eſt, & ad optima quæque diſcendum opportuniſſima, in bonarum literarum diſciplinam traderent: ſuppliciter à te petentes, ne illorum bonam de nobis ſpem, noſtræque ætatis optimam partem, propter noſtram ingenii tarditatem, negligentiam, & inertiam perite ſinas. Et quia noſtra vigilantia, induſtria, atque ſtudium nihil ſine divino inſtinctu tuo proficere valent, dignare cœleſtibus tuis radiis nientibus ingeniiſque noſtris ita illucere, nóſque eo deſiderio & amore bonarum literarum, ſapientiæ, atque virtutis afficere, eáque docilitate ad percipiendum, memoráque ad percepta retinendum donare, ut in puericia atque adoleſcencia noſtra, bonis literis artibúſque, & virtutis præceptis liberaliter inſtituti, viri docti & pii, reíque publicæ,

Iac. 1. 17.

Eccleſ. 12 2.

Prov. 6. 6. 9. 24. 26.

Pſal. 127. 2.

Ioh. 15. 4,5.

Pſal. 4 6. & 36. 9.

2 Cor. 4. 6.

Deut. 4 9,10. & 31. 12,13.

Pſal. 78. 3,4.

Mar. 19. 13, 14.

2 Tim. 3. 15.

ἐυπαιδεύτους καὶ ἐυσεβεῖς, καὶ τῇ πολιτείᾳ ἅμα, καὶ τῇ ἀληθείᾳ σε ἐκκλησίᾳ ὠφελίμους ἀποδείχθωσαι, εἰς τὸ τῆς ἱερᾶς ὀνόματός σου δόξαν. Ταῦτα παρέσε, ὦ πάτερ ἁγιε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ σε Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν αἰτούμεθα, δεόμενοί σε αὐτὰ χαρίσασθαι ἡμῖν διὰ τὴν ἐπείνου ἀξίαν· ὅτι σὺ εἶ μετὰ τοῦ ἁγίου σου, καὶ τοῦ ἀγίου πνεύματος πάτος ὁ ἔπαινος καὶ τιμὴ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΑΛΛΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΕΩΘΙΝΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΙΣ ΘΕΟΣΕΒΕΣΜΟΣΥΝΗ.

ΠΑρέχου σὺ Κύριε Θεὸς πάτερ ἁγιε, τὸ ἡμᾶς τῆς θείας σου παιδεύματός σου χάριτος μετέχοντας, καὶ τοῦ ἀγαπητοῦ υἱοῦ καὶ μακαριωτάτου παιδὸς σε Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸ λαμπρότατον καὶ ὑπερφανέστατον ὑποδείγμα εἰς μίμησιν ἑαυτοῖς θεοσεβῶν ἀνδρῶν τιθέντας ἐν νεότητι ἑαυτοὺς ὅλους τῇ ἀγαθῇ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ ἐπιδοῦναι, καὶ πρὸς τὸ σὸν θέλημα ῥυθμίζειν ἵνα τῇ πολιτείᾳ προσκόπτοντες, ὡσαύτως εἰς σύνεσιν καὶ σοφίαν καὶ ἀρετὴν συνεχῶς ἐπιδίδωσι ὦσιν, πῶς τε τῷ ἐυσεβῶν ἀνθρώπων, καὶ μάλιστα τῶν σῶν ἁγίων εὐγενεστάτων καὶ ἀληθῶν (ἢ πλείαν εὐδαιμονίαν φέρει) ἑαυτοῖς καταλιπόμενοι, διὰ τοῦ αὐτοῦ υἱοῦ σε Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, ᾧ μετὰ σε καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἡ τιμὴ καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΤΡΟΜ-

licæ, atq; ſanctæ Eccleſiæ tuæ utiles evadamus, ad ſanctiſsimi nominis tui gloriam amplificandam. Hæc à te pater cœleſtis, nomine unici tui filii Ieſu Chriſti ſervatoris noſtri efflagitamus, obſecrantes ut ea nobis ipſius cauſa largiri velis: tibi verò, cum eodem filio tuo, ſanctóque ſpiritu laus omnis & gloria perpetuò tribuatur. Amen. Ioh. 15. 16. 1 Tim. 1. 17.

MATVTINA PRECATIO alia ſcholis apta.

LArgire Domine Deus Pater cœleſtis, ut divino ſpiritu tuo afflati, dilectiſſimi filii, beatiſsimíque pueri tui Ieſu Chriſti clariſsimum illuſtriſsimúmq; exemplum nobis ad imitandum ante oculos proponentes, hoc pueritiæ atque adoleſcentiæ noſtræ tempore, nos totos ad bonarum literarum ſtudium, & virtutem applicemus, atque ad tuam voluntatem conformemus, & ſicuti ætate progredimur, ita in dies magis magiſque ſcientia, ſapientia, & virtute proficiamus: tum hominum piorum, tum verò tuam maximè cœleſtem gratiam atque amorem (in quo ſumma ſita eſt fœlicitas) nobis conciliantes atque conſequentes: idque per eundem filium tuum Ieſum Chriſtum, ſervatorem noſtrum, cui unà tecum & cum ſancto ſpiritu honor eſt atque gloria ſempiterna tribuenda. Amen. Luc. 2. 46. Eccle. 12. 2. Luc. 2. 29, 53.

Admonitio

ΤΠΟΜΝΗΣΙΣ ΕΙΣ ΕΣΠΕΡΑΝ.

ΕΑν τις περιπατῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ, οὐ προσκόπτει· ὅτι τὸ φῶς τοῦ κόσμου τούτου βλέπει.

Ἐὰν δέ τις περιπατῇ ἐν τῇ νυκτὶ, προσκόπτει· ὅτι τὸ φῶς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ.

Αὕτη δέ ἐστιν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς· ἦν γὰρ πονηρὰ αὐτῶν τὰ ἔργα.

Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τὸ φῶς ἐστὶ τὸ φαῖνον ἐν τῇ σκοτίᾳ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον.

Περιπατήσωμεν οὖν ἕως τὸ φῶς ἔχομεν, ἵνα μὴ σκοτία ἡμᾶς καταλάβῃ· ὁ περιπατῶν ἐν τῇ σκοτίᾳ οὐκ οἶδε ποῦ ὑπάγει.

Μὴ γινώμεθα ἑτεροζυγοῦντες τοῖς ἀπίστοις· ἀλλ' ἕως τὸ φῶς ἔχομεν, πιστεύσωμεν εἰς τὸ φῶς, ἵνα υἱοὶ φωτὸς γενώμεθα.

Πιστεύσωμεν εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ· ὅτις φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, ἐν τῇ σκοτίᾳ μὴ μείνῃ.

Ὃς ἐὰν ἀκολουθήσῃ Χριστῷ, τῷ φωτὶ τοῦ κόσμου, οὐ περιπατεῖ ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς.

Ἐξανέτειλεν ἐν σκότει φῶς τοῖς εὐθέσιν.

Ὁ λέγων ἐν τῷ φωτὶ εἶναι, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῶν, ἐν σκοτίᾳ ἐστὶν ἕως ἄρτι.

Ὁ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῷ φωτὶ μένει, καὶ σκάνδαλον ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστι.

Ἐὰν

ADMONITIO VESPERtina & nocturna.

Dle si quis incedat, nihil offendit: quoniam foris lumen aspicit. Ioh. 11. 9.

At si de nocte ambulet, luce orbatus per tribocem inciurrit. 10.

Hæc est damnationis causa, quòd lux mundo affulsit, homines verò tenebris potius quam luce delectati sunt, eo quòd eorum vita flagitiosa fuerat. Ioh 3. 19.

Iesus Christus Dei Filius lux est, quæ in tenebris fulget, vera illa lux, quæ omnes homines, qui in hanc vitam ingrediuntur illustrat. Ioh 1. 5, 9.

Progrediamur igitur dum suppetit lumen, ne nos nox opprimat, nam qui in tenebris versatur, nescit quò ruat. Ioh. 12. 35.

Incredulorum peregrinum jugum ne feramus, verùm dum lucem aspicimus, luci fidamus, ut lucis soboles efficiamur. 2 Cor. 6. 14. Ioh. 12. 36.

Credamus in Iesum Christum Dei filium, qui mundo illuxit, ut omnes qui credunt in eum in tenebris non jaceant. Ioh. 12. 46.

Qui Christum mundi lucem sequitur, è tenebris in lumen vitæ vocabitur. Ioh. 8. 12. & 9. 5.

Exoritur è tenebris lumen iis, qui castè atque integrè versantur. Psal. 112. 4.

Qui se in luce versari dicit, & odium tamen in fratrem habet, is tenebris usque ad hoc tempus offunditur. 1 Ioh. 2. 9.

Qui fratrem diligit, luce circumfunditur: neque ulla unquam ab eo peccandi occasio offeretur. ib.

Si

Ἐὰν δῶς πεινῶντι τὸν ἄρτον σου, καὶ ψυχῇ σου, καὶ ψυχῇ ταπεινωμένῃ ἐμπλήσῃς, τότε ἀνατελεῖ ἐν τῷ σκότει τὸ φῶς σου, καὶ τὸ σκότος σου ὡς μεσημβρία.

ΨΑΛΜΟΣ ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ.

Ἀγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Θεῷ, καὶ ψάλλειν τῷ ὀνόματί σου ὑψιστε.

Τὸ ἀναγγέλλειν τὸ πρωΐ τὸ ἔλεός σου, καὶ τὴν ἀλήθειάν σου κατὰ νύκτα.

Εως τὸ σκότος καλύψει τὴν γῆν καὶ τὴν ἴδηνη, λαμψάτω ἡμῖν ἡ δόξα σου. Κύριε, ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σου, καὶ τὴν ἀλήθειάν σου, ὅπως ὁδηγῶσιν ἡμᾶς.

Ο Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, λάμψον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, καὶ δὸς ἡμῖν τὴν φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης σου, ἐν προσώπῳ Ιησοῦ Χριστοῦ.

Ἄφον τὸν λύχνον ἡμῶν ὦ Θεὸς Κύριε ἡμέτερε, καὶ ποίησον τὸ σκότος ἡμῶν φῶς, ἵνα ὡς ἐν ἡμέρᾳ περιπατήσωμεν ἐν τοῖς προστάγμασί σου ἐν φωτὶ ζώντων.

Λύχνος τοῖς ποσὶν ἡμῶν ὁ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς τρίβοις ἡμῶν. ὑπόφαινε τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις, καὶ κατεύθυνε τοὺς πόδας ἡμῶν εἰς ὁδὸν εἰρήνης.

Κατεύθυνον τὰ ἴχνη ἡμῶν ἐν τῷ λόγῳ σου· καὶ μὴ τις ἐκ ὀλισθήσουσιν οἱ πόδες ἡμῶν, καὶ μὴ κυριεύσῃ ἡμῶν πᾶσα ἀνομία κακία.

Κύριε

Si inopis atque egentis esuriei misertus fueris, lucíque & mœrore afflictum animum consolatione sustentaveris: tunc effulgebit è tenebris lumen tuum, eritq; caligo tua instar meridiei. Esa. 58. 10.

Hymnus vespertinus & nocturnus.

OPtimum est, nos tibi O Deus, confiteri, tuúmq; numen precibus placare, & divinum nomen tuum hymnis & laudibus celebrare, O excelsissime. Psal. 92. 1.

De tua benignitate maturinis temporibus, & vespertinis de veritate tua honorificè prædicare. 2.

Dum terra atque homines obscura teguntur caligine, tua O Domine gloria nobis illucescat: lumen tuum, & tua nos veritas dirigant. Esa. 6. 1, 2. Psal. 43. 3.

O Deus qui jubes lumen è tenebris effulgere, illustra mentes nostras, & præfer nobis lumen cognitionis gloriæ tuæ in facie Iesu Christi. 2 Cor. 4. 6.

Accende lucernam nostram O Domine Deus noster, illumina tenebras nostras, ut in conspectu tuo ambulemus in lumine viventium. Psal. 18. 27. Psal. 56. 13.

Verbum tuum instar lucernæ est pedibus nostris, & instar lychni semitis nostris: præfert lumen iis qui in tenebris & in umbra mortis versantur: vestigia nostra dirigit in viam pacis. Psa. 119. 105. Luc. 1. 79.

Ingressus nostros ad verbi tui normam dirigito: nam sic pedes nostri à lapsu continebuntur, ne in flagitium aliquod dilabamur. Psa. 119. 133. & 56. 13.

Penes

Κύριε πρὸς σὲ πηγὴ ζωῆς. φώτισον τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς τῶν δούλων σου. μήποτε ὑπνώσωμεν εἰς θάνατον, καὶ ὁ ἐχθρός ἡμῶν ἰσχύσῃ πρὸς ἡμᾶς.

Ρύσαι ἡμᾶς ἐκ σκότους, καὶ ἐκ σκιᾶς θανάτου, διάρρηξον τοὺς δεσμοὺς ἡμῶν, καὶ ῥῦσαι τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀπὸ θανάτου. σῶσον ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ σκότους, ἐν ᾧ ἐστιν ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

Ἄνοιξον ὀφθαλμοὺς ἡμῶν, ἵνα ὑπνώσωμεν ἀπὸ σκότους εἰς φῶς, καὶ ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ Σατανᾶ ἐπὶ τὸν Θεόν.

Τῷ λαβεῖν ἡμᾶς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ κλῆρον ἐν τοῖς ἡγιασμένοις, πίστει τῇ εἰς τὸν υἱόν σου Ἰησοῦν Χριστόν.

Οὕτως ἐν εἰρήνῃ κοιμηθησόμεθα καὶ ὑπνώσομεν· ὅτι σὺ Κύριε μόνος ἐπ' ἐλπίδι κατοικίζεις ἡμᾶς.

Δόξα τῷ πατρὶ (καὶ τὰ ἑξῆς.

Ὡσπερ ἦν ἐν ἀρχῇ (καὶ τὰ ἑξῆς.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΤΩΝ ΚΑΘΕΥΔΕΙΝ ΜΕΛΛΟΝΤΩΝ.

Κύριε ὁ Θεός, εἰς ὃν ἡ σωτηρία ἀνθρώπων τε καὶ πάντων τῶν ὄντων ἀναγκαία, ὅτι ἡ νὺξ τὸ κοινὸν ἐσκότωσε, καὶ τὰ ἡμέτερα σώματα μέλλει εἰς ὕπνον ἐμπίπτειν, ἃ οἶδε ὅτι θανάτῳ ὁμοιότατόν ἐστιν, ἐπεὶ τοῖς ὅλοις σοι ἐπιβίωμεν, σὺ ἐκεῖθεν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ δυνάμεως

petes te O Deus est fons vitæ, illustra oculos nostros tui vultus fulgore: ne somno insopiti sempiterno, hostis nostri dominatu premamur. Psal. 36. 9. & 13. 3. 4.

Extrahe nos è tenebris, & è mortis caligine: rumpe vincula nostra, & eripe nos ab interitu: O hbera nos ab illa caligine, ubi fletus gemitúsque fiunt, & dentium crepitus exaudiuntur. Psal. 117. 13. & 16. 13. Mat. 8. 12. & 22. 13. & 25. 30.

Oculos nostros aperi, ut è tenebris in lucem vocemur, & è potestate Satanæ vindicemur, tibiq; O Deus noster asseramur. Act. 26. 18.

Vt peccatorum veniam impetremus, hæreditatémque adeamus cum illis, qui per fidem erga Filium tuum Iesum Christum sancti atque integri efficiuntur. Act. 20.

Sic cubitum discedemus, nósque quieti trademus securi: tuo enim solius præsidio in tuto collocabimur. Psal. 4. 8.

Gloria tribuatur Deo Patri, & Filio, & Spiritui sancto.

Sicut à principio ad hunc usque diem factum est, fiétq; per infinitas seculorum ætates. Amen.

PRECATIO VESPERTINA.

DOmine Deus in cujus tutela est salus hominum, atque rerum omnium, quando nox Mundum oppressit, & corpora mox nostra somno, quo nihil est morti similius resoluta languidáque jacebunt, nos totos tibi in tutelam tradimus, Psal. 91. & 146, 147. Luc. 8. 52. Ioh. 11. 11. 1 Thes. 4. 13. 14.

μεως τῆς πονηρῶν πράξεων, τῆς τῶ σώ-
του ἀρχόντων, ἃ ποιεῖ τὸ ἐξαπατᾶν ἡμᾶς
εἰς ἀγγέλους φωτὸς μεταχηματίζεται, καὶ
ἀφ' ἁμαρτιῶν τῆς ἔργων τοῦ σκότους, καὶ ἀπὸ
πάντων ἄλλων τοῦ τειχίσαι τὸ σῶμα καὶ τὰ
πίων ψυχῶν κινδύνων ῥύσασθαι καὶ φυλάξαι
καὶ μὴ ἐάσαι ἡμᾶς ὅλους ὑπὸ καταφθαρῆναι,
καὶ οἱονεὶ ἐνδάπεδον, ἢ μεταξὺ καθῆσθαι.
των τὰς διανοίας ἡμῶν ὅπως σκοτεινιάσῃ,
ὥσθ' ἡμᾶς σῦν ὅπλαν δάπεδαι· ἀλλὰ τοῦ σω-
μάτων ὄντα πυχαόντων, τὰς ψυχὰς νυπ-
τὸς καὶ ἡμέρας σωτηρίως χαιρεῖν, καὶ εἰς σὲ
ἀτενεῖς ὁρᾶν. καὶ ἐπιδιδόναι τὸ σώματι τὰ
τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀποχρώντως, ὅσον τῇ οὐ-
σει ἀρκεῖ, ἀναπαύσωμεν, ἢ αὔριον ὀπτε-
δειοτέρους καὶ εὐθυμοτέρους ἡμᾶς ποιήσῃ
σοι δουλεύειν, ὁπόταν δὴ τοῦ ἀναγωγῆ καὶ
τοῦ σὺν διαπαυσιν χολαζόντας ὧδε, ὡς
τοῦ ἡμετέρων ψυχῶν τοῦ σωτηρίαν, καὶ τοῖς
πλησίον πᾶσιν ὠφέλειαν, καὶ τοῦ ἀγιωτάτου
ὀνόματός σου τιμὴν, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σω-
τῆρος ἡμῶν, ᾧ σὺν σοὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύ-
ματι πᾶσα ὁ ἔπαινος καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰ-
ῶνας τῆς αἰώνων. Ἀμήν.

ΑΛΛΗ ΕΠΙΚΟΙΤΙΟΣ ΕΥΧΗ.

ΠΑντοκράτωρ ὁ Θεὸς χαρισάμενος ἀν-
θρώποις τοῦ λαμπρὸν ἡμέραν ἵνα ἐν
αὐτῇ τοῦ ἰδίαις χολάζωσιν ἀσχολίαις, τοῦ δὲ
νύκτα τῇ τοῦ σωμάτων καὶ ψυχῶν κεκοπια-
μένων καὶ ἀναπαύσεως δεομένων ἀναψύξι
ἀπονέξας· μεθ' ἱκετείας σὲ ἀντιβολῶμεν,
ὧ πάτερ

nus, suppliciter orantes, ut à potestate malitiosorum spirituum, caliginis principum, qui ad nos fallendos in angelos se lucis transformare valent, & à peccatis, tenebrarum operibus, atque aliis omnibus tum corporis, tum animæ periculis nos tueri & conservare velis: utque totos nos sopore opprimi & quasi sepultos jacere, aut mentibus interim nostris caliginem ita offundi non patiaris, ut tui nos oblivio capiat: verùm ut corporibus sopitis, animi vigiles assiduè noctes diésque tibi intenti excubent. Et quum requies corpora simul atq; animos nostros satis quantum natura quærit, refecerit, crastina aurora aptiores nos atque propensiores reddat ad tibi serviendum in eo vitæ statu, quem nos tenere voluisti, ad animarum nostrarum salutem, nostrorum proximorum commodum, tuíque sanctissimi nominis gloriam, per Iesum Christum servatorem nostrum, qui, unà tecum, & cum sancto spiritu, omni laude, & gloria, omnibus sæculorum ætatibus est ab omnibus afficiendus. Amen.

Ephes. 6. 12. 2 Cor. 11. 14. Ephes. 5. 11, 12. &c. 1 Thes. 5. 5, 6, 10.

1 Cor. 7. 20. Ephes. 4. 1. 1 Thes. 1. 12, 13.

Vespertina precatio alia.

OMniporens Deus, cujus beneficio sicuti dies hominibus ad negotia obeunda illucescet, sic & nox ad corpora atque animos labore & contentione defessos, quiete relaxandos, atque recreandos conceditur: supplici à te precatione

Esa. 45. 7. & 50. 3. Eccles. 5. 11.

ὥσπερ ἡ νὺξ ἀπαντα σκότει ἐνέβαλεν, οὕτω καὶ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, αὐτὰς ἡμῖν διὰ χειρὸν συγχωρῆντα, καλύψει καὶ ἐκ μέσου ἀΐδιον, καὶ αἰωνίῳ λήθῃ παραδοῦναι· ἵνα καθάπερ τὰ σώματα εἰς ὕπνον σχεπόμενα ἀναπαύσιως τάξεται, οὕτως καὶ αἱ ψυχαὶ τῷ σῷ ἐλέῳ πεποιθῖαι, καὶ τῶν πλημμελημάτων σωτηρίως ἀπαλλαγμένα, ἐν ἡσυχίᾳ μένωσι, καὶ ὅταν τελείως ἀναψυχθῶσι, ἐν τῷ σῷ εἴδει, καὶ ἐν πάσαις ἄλλαις τῆς ζωῆς ἡμέραις τὸ ὕπνου ἀπαναισάμενοι σοὶ ἀδουλεύτως σοὶ ἐγερθῶμεν· καὶ ὅταν ὁ θάνατος αὐτὸς σφαγιάσῃ, ἀφ' οὗ αὐκ ἤπιον, ἢ ἀπὸ τῶ σωματικῶ ὕπνου ἡμᾶς διεγείρειν ἔξεσί σοι, τῇ ἐλπίδι ἀπαναπαυόμενα τῆς περιποθήτου αὐτῆς ἀναστάσεως, δι' ἧς τὰ σώματα ἡμῶν εἰς τὸ αὐτὸ ἐκείνῳ ἡμέραν, ἢ ὑδὶς ζόφος ὀπτασίσει, ἀναστήσεις· ἐν ᾗ κοινωνήσομεν τῆς ἀγίων κληρονομίας ἐν φωτὶ, ἐν τῇ ἁγίᾳ Ἱερουσαλὴμ, τῇ δαιμονεσάτῃ πόλει, ἥτις οὐ σφοδλήσεται ὅτε τῶ λύχνου, ὅτε τῶ ἡλίου, ὅτε τῆς σελήνης, ἵνα φαίνωσιν ἐν αὐτῇ· ἡ σὴ γὰρ δόξα ὦ Θεὸς αὐτὴν φωτίσει, καὶ ὁ σὸς υἱὸς, τὸ ἀρνίον, ἡ μετέρα δόξα καὶ φῶς αἰώνιον ἔσται· φῶς ὁ ἐνδοξότατον φῶς, καὶ τῆ ἀγαπητῆ υἱῆ σου βασιλείαν δούμενα σὺν ἡμᾶς ἄγειν δι' αὐτῆ τῶ σωτῆρι ἡμῶν, ᾧ ἐξ σε, καὶ τῶ ἁγίῳ πνεύματι, ἡ δόξα καὶ τιμὴ, καὶ ὁ ἀναρμεγέθης ἔπαινος ὀφείλεται. Ἀμήν.

ΤΕΛΟΣ.

cationē petimus, ut quemadmodum nox tenebris omnia obscurat, ita & peccata etiam nostra, illa dilecto filio tuo condonans, occultare, & ab oculis tuis removere, atq; illorum memoriam sempiterna oblivione delere velis, ut veluti corpora somno & requiete reficientur, itidem & animi nostri misericordiæ tuæ fiducia, à scelerum conscientia soluti tranquillentur: atq; ita toti recreati, crastinò quum diluceſcet, reliquíſque vitæ nostræ diebus expetrecti, ad tibi serviendum excitemur. Et quando mors ipsa, à qua tam est tibi facile nos atque è somno corporis excitare, imminebit, in spe lætiſſimæ illius resurrectionis (qua corpora nostra ad sempiternum illum diem nullis unquam tenebris interruptū expergefacies) requieſcamus: quando hæreditatis sanctorum in Lumine participes reddemur, in cœlesti Hierusalem, beatiſſima illa civitate, quę neq; Lucernæ, neq; Solis, neq; Lunæ lumine, quo illustretur, indigebit: tua enim O Deus gloria illi illuceſcet, tuúſq; filius agnus ille, noſtrum erit decus ac lumen sempiternum. Ad quam glorioſiſsimam lucem, & regnum dilecti filii tui, ut nos velis perducere, te per eundem illum servatorem noſtrum obteſtamur atque obſecramus: qui unà tecum, & cum sancto ſpiritu, maximis & immortalibus honoribus, ſummíſque & perpetuis laudibus efferendus eſt atque celebrandus. Amen.

Pſal. 25. 7. & 32. 2. & 51. 2. 9. Eſa. 43. 25. Exec. 18. 22.

Act. 3. 19. Col. 2. 13, 14. Pſal. 127. 2. Prov. 3. 24. Luc. 8 52. 54. Ioh 11. 11. 25. 43. 44. Col 1. 12. Gal. 4. 26.

Apoc. 21. 23. & 22. 5. Coloſ. 1. 43.

FINIS.